

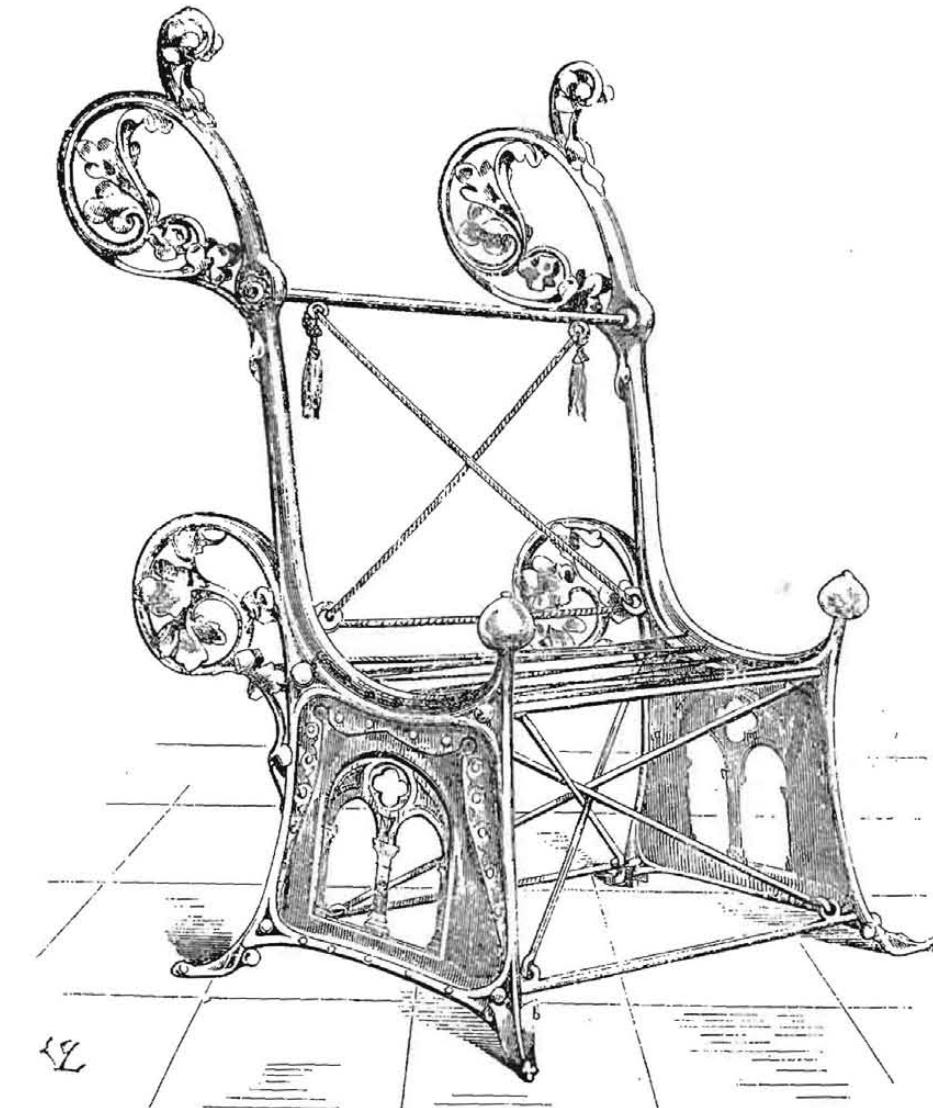
44

Sfera Politicii

REVISTĂ LUNARĂ DE ȘTIINȚE POLITICE EDITATĂ DE FUNDAȚIA "SOCIETATEA CIVILĂ"

Anul V

64 pagini

C O N S T I T U Ț I A

Editorial Board

CĂLIN ANASTASIU

DANIEL CHIROT

DENNIS DELETANT

GHIȚĂ IONESCU

GAIL KLIGMAN

STELIAN TĂNASE (*Editor*)

VLADIMIR TISMĂNEANU

G.M. TAMÁS

Fundația Societatea Civilă

President: DAN GRIGORE

Redacție:

Cristian R. Pârvulescu

Cristian Preda

Louis Ulrich

Dan Oprescu

(redactor șef adjunct)

Grafică:

Tomnița Florescu

Manager:

Alice Dumitrashe

Acest număr este finanțat de:

**FUND FOR CENTRAL AND EAST
EUROPEAN BOOK PROJECTS**
Amsterdam

SOROS FOUNDATION
Bucharest

SFERA POLITICII este înregistrată
în Catalogul publicațiilor din România
la numărul 4165.

Reproducerea articolelor apărute în
publicația noastră se face numai cu
acordul redacției.

Desktop Publishing
Fundația „Societatea Civilă“
Gabriela Gruia

Tiparul executat la Tipografia SEMNE

Sfera Politicii

este citită de membrii Parlamentului, de cei mai importanți oameni de afaceri, de intelectuali, oameni politici și studenți.

Sfera Politicii ajunge acolo unde se iau decizii, se creează imagine, se câștigă influență.

Un abonament la Sfera Politicii pe șase luni costă 25 000 lei la care se adaugă taxele poștale.

Outside Romania: Yearly subscription is \$50 or its equivalent in your country's currency (12 issues). Please send checks only to: PO Box 22/212, Bucharest, Romania

Include the following information: name, address, institution, phone number.

Cont FUNDĂȚIA SOCIETATEA CIVILĂ

Lei: 402466026422

USD: 402466028405

BANCKOOP ROSETTI

În atenția cititorilor:

Adresa Fundației Societatea Civilă este:

Intr. Grigore Alexandrescu, nr. 3, ap. 1
oficiul poștal 22/212, București

Fundație tel. 210 75 69; fax: 210 75 69, 22 333 89

Tehnoredactare tel/fax: 210 75 69

Administrație tel.: 673 61 86

Găsiți Sfera Politicii la:

Librăriile Humanitas: din București și provincie

Librăria '95 (Academiei): București, Calea Victoriei 12

Librăria 155 (Drept): București, Bd. Kogălniceanu 24

Librăria All: București, Bd. Kogălniceanu 95 A

Librăria Kriterion: București, Calea Victoriei 46

Librăria M. Sadoveanu, Bd. Magheru 35

Euromedia: București, str. General Berthelot 41

Librăria 157 (ASE): București

Fundația Cărții: București, Bd. Ana Ipătescu 3

Librăria Bihar Naplo: Oradea

Librăria Omniskop: Craiova

Librăria Universității: Brașov, str. Universității 3

Nord-Est (Monitorul): Iași, str. Smărădan 5

S.C. San Vialy: Iași, Bd. Independenței 22

Librăriile VED: Cluj, str. Helta 59

S.C. Slarm: București, str. Docenților 25

Sfera Politicii apare la data de 1 a fiecărei luni

Revista poate fi procurată și direct de la sediul Fundației, Intrarea Grigore Alexandrescu nr. 3, ap. 1, sector 1

Cuprins

2. Editorial

Stelian Tănase

Sfidările noii puteri

4. Constituția

Aurelian Crăiuțu

De ce este importantă Constituția?

7. Declarație

Cristian Preda

Stat social și drepturi sociale

10. Declarație

Constantin Davidescu

Pactul elitelor în România (1866-1991)

14. Declarație

Radu Carp

România: sistem politic și regim constituțional

17. Noiembrie '96

Virgil Nemoianu

O narăjune explicativă

19. Declarație

Dan Oprescu

Despre înșinu și învingători

24. Declarație

Liana Ionescu

Eșecul electoral al ANL

26. Declarație

Laurențiu Ștefan-Scalat

ANL sub tăvălugul alegerilor

29. Declarație

Cristian R. Pârvulescu

A doua Republică

32. Declarație

Vlad Nistor

Schimbarea. O încercare antropologizantă...

34. Declarație

Alexandra Ionescu, Maria Niara Ibram, Alina Stănescu

Două campanii prezidențiale

38. Anatomia comunismului

Document 1956

Nichita Hrusciov în România

44. Declarație

Document

Interceptări și filaje

46. Politică internațională

Magdalena Boiangiu

Vechiul om nou de la Casa Albă

48. Declarație

Ioana Avadani

Un exercițiu ratat

50. Declarație

Daniel Cain

Bulgaria după alegeri

52. Declarație

Marian Chiriac

Alegeri prezidențiale în Republica Moldova.

55. Puncte de vedere

Vasile Boari

Şansele liberalismului în est.

58. Declarație

Sonny Persil

Fenomenul partizan în România.

60. Declarație

Richard Hall

După 7 ani.

64. Semnale

Sfidările noii puteri

STELIAN TĂNASE

Schimbarea radicală din noiembrie a produs o nouă situație politică. Dimensiunile ei abia urmează a fi cercetate. Cîteva aspecte se pot contura de pe acum.

Scrim în numărul trecut că în anii care urmează societatea românească ar trebui să încheie tranziția, pentru a trece la consolidarea regimului său democratic. Această transformare este semnalată pretutindeni de o schimbare de natură în raporturile între elitele politice concurente. Decembrie 1989 a impus o nouă elită la putere, care avea multe din trăsăturile elitei comuniste în ce privește persoanele de la vîrf și sistemul de valori politice (autoritarism în principal). Reproducerea elitelor a fost mai importantă decât circulația elitelor. Contraelitația politică, spre deosebire de Ungaria, Polonia, Cehoslovacia nu s-a putut configura înainte de căderea regimului comunist, ci după căderea acestuia. Anii 1990-95 au fost anii apariției, articulării contraelitei, iar 1996 anul cîștigării alegerilor. Ceea ce în restul blocului s-a petrecut în anii '80, mai ales în două jumătate a lor, în România s-a petrecut după 1989.

Natura elitelor și raporturile dintre ele indicau fragilitatea și instabilitatea regimului politic. Limbajul și comportamentul politic al elitelor tindea la excluderea celorlalți competitori. Logica este cea a confruntării și nu a negocierii. Au existat repetate tentative de a delegitima prezența celorlalți în viața publică. Elitele nu au reușit să convină asupra regulilor jocului politic. Au susținut sisteme de valori diferite. Între 1990-96 s-a produs o schimbare graduală a raporturilor dintre elite. Două sunt căile prin care această schimbare se produce de obicei. 1) Înțelegerea între elită și contraelită prin negocieri încheiate cu o tranzacție. Este un acord între elite în ce privește distribuția puterii, regulile jocului politic, alternanța la guvernare, garanții reciproce. Așa s-a întîmplat în România prin Constituția din 1866. În Spania anilor '970-80 s-a întîmplat același lucru prin pactul de la castelul Moncloa între forțele politice post Franco. O altă cale: 2) convergența elitelor. Ea constă în crearea unei mari coaliții menită să bâsculeze raportul de forțe. Această cale apare atunci când o grupare este dominantă și nici una dintre celelalte grupări politice singură nu poate să preia puterea. Este ceea ce s-a întîmplat în România în noiembrie 1966. CDR (ea însăși oalianță de partide și asociații civice contestătoare), USD (o alianță PD, PSDR), UDMR (de asemenea o alianță de grupări politice și civice) s-au raliat. Marea coaliție a reușit să cîștige majoritatea parlamentară, să creeze guvernul. Dar, ce era mai greu de presupus înainte de 3 noiembrie, să preia și președinția. Democrațiile neconsolidate (cum este a noastră) trec obliigatoriu (indiferent pe ce căi) printr-o transformare a

elitelor. Ele trec de fază dezbinării de la început și se "unesc" consensual. Finalizarea acestui proces ne semnalează că o democrație limitată, instabilă este pe cale de a se consolida. Societatea românească a cunoscut, în toamna anului 1996, schimbarea naturii raporturilor dintre elite. Fosta echipă guvernantă s-a retras în opozitie, și va trebui să țină cont de noii guvernări, să se supună voinței politice a actualei majorități. Lucrurile au mers în sensul convergenței elitelor. Ion Iliescu și PDSR și-au recunoscut înfringerea, au promis o opozitie constructivă. Recunoașterea înfringerei și trecerea în opozitie, în mod pașnic, echivalează cu recunoașterea regulilor jocului democratic. Ne amintim că opozitia din 1990, 1992 nu și-a recunoscut înfringerea, considerind că rezultatele alegerilor au fost falsificate. Declarațiile liderilor actualei majorități de recunoaștere a constituției și a formei de guvernămînt sunt alte semne ale convergenței celor două elite. Acceptând înfringerea și alternanța la guvernare, PDSR și aliajii săi, Ion Iliescu, au recunoscut legitimitatea contraelitei (devenită elită guvernată). Excluderea din viața politică a altor competitori (încercată de FSN și Ion Iliescu în 1990-1) nu a reușit. Și opozitia radicală a scăzut în intensitate. Apelurile la delegitimarea elitei guvername (punctul 8 al proclamației de la Timișoara, procesul comunismului, etc.) aproape au dispărut. Cîștigătorii din noiembrie 1996 au dat repetitive declarații că nu vor practica vendetta politică nu va trece la epurări. Instituționalizarea opozitiei odată cu Constituția din 1991, și alegerile din 1992 au contribuit mult la această perspectivă. Noul raport de forțe a impus, de asemenea, această transformare.

Gradul de heterogenitate al clasei politice și a elitelor ei s-a diminuat. Acum ambele elite recunosc legitimitatea regimului politic din România, preferă transformările graduale prin intermediul instituțiilor democratice. Mobilizarea mulțimilor în stradă ca un instrument politic a fost uitată. O orientare decisă spre politici constituționale își face simțită prezență. "Încheierea convergenței elitelor este ilustrată în mod neechivoc de victoria electorală a elitei/elitelor anterior dizidente, urmată de guvernarea acestora într-un stil care dovedește respectarea deplină a instituțiilor existente. La fel ca și în cazul tranzacției, unitatea consensuală este atinsă ducând astfel la consolidarea sistemului democratic." (Burton, Gunter, Higley în *Polis* nr. 4, p. 74).

Transformarea din noiembrie are un caracter revoluționar. După 1989, regimul politic s-a menținut în cadrul unor schimbări limitate și prudente. Încerca-

rea a fost de a menține cît se poate mai mult din vechile structuri instituționale și din vechile raporturi sociale și de putere. Baza puterii regimului Iliescu a constituit-o alianța dintre birocrația și directorii de întreprinderi. Ambele grupări aveau interese esențiale legate de proprietatea de stat, de rolul dominant al statului în raport cu societatea. În esență a fost o politică de perestroika. Pe 2 februarie 1990 în revista 22, publicam primul meu editorial sub titlu "Nu perestroika". Notez aici cîteva formulări de atunci: "Cei care constituie Consiliul FSN nu sunt un grup de democrați. Sub presiunea maselor, ei au 'cedat', dar odată dezmembrării, mentalitatea lor de comuniști cu vechi stagi în aparatul biocratic și de partid a început să lucreze. Înții s-au chemat, s-au tras unii pe alții la pîrghiile de comandă în virtutea psihologiei de cadre... Economia, industria, administrația publică se află azi în mîinile acelora care au dus țara la dezastru(...). Eroarea majorității conservatoare a devenit o minoritate datorită mobilității și dinamicii sociale. Una este să fi liderul unei majorități care nu dorește schimbarea și alta al unei majorități dinamice. Abia acum schimbarea se poate produce. Politicile noii puteri trebuie să mențină de partea ei această majoritate și să o consolideze (economic, mai ales).

Cele două elite - radical diferite în ce privește sistemul de valori, trecutul, baza electorală - prin alternanță produsă în noiembrie se află în situații cu totul noi pentru ele. Contraelitația a devenit elită guvernantă, vechea elită guvernantă a devenit contraelitația. Societatea românească a avut de cîștigat. Regulile jocului politic sunt acum precizate nu numai pentru cele două elite aflate în dispută dar și pentru societate. Mandatul pe care electoratul îl acordă unei elite este limitat ca atribuții și durată. 4 ani trec repede. Reînoirea mandatului actualei elite guvernanțe depinde esențial de profunzimea reformelor, de reușita lor. Experiența electorală a Europei Centrale și de Est de după '89 ne arată că reformiștii au pierdut puterea plătind, astfel, costurile sociale ridicate ale reformei, sacrificiile impuse populației. Acest exemplu nu trebuie să inhibe CDR/USD/UDMR. Lecția nu este că nu trebuie făcute reforme pentru a cîștiga alegerile. Lecția este că ele trebuie duse pînă la punctul unde procesele politice, economice, sociale declanșate sunt ireversibile. Exemplul Republicii Cehe este cel de urmat.

STELIAN TĂNASE (1952) - Ph.D. Writer and political analyst. He graduated from the Faculty of Philosophy, University of Bucharest. Vice-president of the Romanian Political Sciences Association. He authored several books (novels, political essays). Fellow Scholar at Wilson Center in 1994, Fullbright. Currently, he is Editor of *Sfera Politicii*.

De ce este importantă Constituția?

AURELIAN CRĂIUȚU

Articolele publicate în presa românească pe marginea neconstituționalității celei de-a treia candidaturi prezidențiale a lui Ion Iliescu au adus în atenția publicului o temă care a fost mai puțin prezentă în dezbatările politice din ultimii ani. Este vorba despre importanța Constituției și interpretarea dată articolelor Constituției de către nou înființata Curte Constituțională. Așa după cum remarcă și Cristian Preda, care a inițiat și condus în revista 22 (numerele 30-38/1996) cea mai viguroasă dezbatere din presa românească pe marginea neconstituționalității candidaturii lui Ion Iliescu, întreaga discuție a urmărit în fond să convingă fiecare cetățean despre importanța cunoașterii și comentării articolelor Constituției, privită ca garant al drepturilor fundamentale ale individului. De asemenea, articolele publicate în revista 22 au subliniat cu claritate pericolele care decurg din lipsa constituționalismului în spațiul politic românesc.

Discuțiile pe tema Constituției adoptate în 1991 sunt cu atât mai importante, cu cât textul acestora rămîne și în prezent o necunoscută pentru o mare parte a electoratului românesc. Rațiunile acestei ignoranțe sunt multiple și nu-mi propun să mă opresc asupra lor aici. Mă mulțumesc doar să arăt că întregul context în care a fost schițată și adoptată Constituția în toamna anului 1991 a fost marcat de puternice interese politice care au *impiedicat* o dezbatere colectivă asupra semnificației și limitelor proiectului ce avea să fie votat de cele două camere ale Parlamentului și supus ulterior unui ridicol referendum național în decembrie 1991. În mod paradoxal, singurele țări est-europene care s-au grăbit să adopte o constituție au fost România și Bulgaria, adică toamai statele care au înaintat cel mai puțin pe calea reformelor politice și economice. De aici, și sentimentul că ceea ce s-a urmărit în realitate a fost doar crearea unei aparențe de constituționalism, care să ascundă imensul potențial de voluntarism și arbitrarie politic aflat la dispoziția noilor - sau vechilor - elite politice. Îmi propun, de aceea, să ofer în continuare cîteva sumare reflecții teoretice pe marginea importanței Constituției în consolidarea unui regim democratic.

Constituționalism negativ și pozitiv

Scopul adevărat al oricărei revoluții, afirmă Hannah Arendt, îl reprezintă întemeierea sau constituționalizarea libertății. Altfel spus, o revoluție este pe deplin încheiată numai atunci când principiile fundamentale care au stat la baza ei i-au găsit o adevarată exprimare și instituționalizare în textul unei Constituții. O simplă revoltă poate produce o eliberare pe termen scurt, dar ea e sortită eșecului dacă nu e urmată de o eficientă "constituire" a noii libertăți, care să dea naștere *constitutionalismului* (prin care înțeleg guvernare în limitele legii). Cel mai clar exemplu al unei revoluții reușite îl reprezintă, fără îndoială, cea americană, din care avea să se nască peste două decenii o Constituție ce a supraviețuit valurilor timpului. În vizionarea părinților săi fondatori, guvernarea constituțională era, în mod esențial *limited government*, o guvernare în limitele legii; cu alte cuvinte, ca reprezenta o protejare a libertăților civile (înscrise ulterior în celebra *Bill of Rights*). Aceasta este ceea ce a fost numit *constitutionalismul negativ*, în lipsa căruia nici o democrație nu poate fi concepută; aici, termenul "negativ" nu are nici un fel de conotație peiorativă, ci sugerează doar faptul că textul constituțional protejează individul împotriva încălcării libertăților și drepturilor sale fundamentale. Acest constituționalism negativ este însă însoțit cel mai adesea de unul *pozitiv*, care are în vedere toamai crearea unei noi structuri a puterii². Altfel spus, limitarea puterii trebuie să fie însoțită de crearea unei noi forme a puterii și autorității, în acord cu principiile fundamentale înscrise în textul Constituției. A crea un sistem de controale reciproce între diferite instituții politice (sistem asupra căruia a insistat Montesquieu) nu trebuie să conducă la anihilarea autorității în stat, ci, dimpotrivă, la crearea și consolidarea unei noi structuri de putere, care să protejeze drepturile individului și să fie capabilă de a impune regulile jocului democratic tuturor actorilor politici. Acesta e un alt mod de a spune că, departe de a fi principal incompatibil, puterea și libertatea pot coexista armonios, atunci când principiile constituționalismului sunt strict respectate³. Un regim constituțional este, de aceea, un înjelept dozaj al libertății și puterii.

Constituția ca moment fondator

Așa după cum sugeram anterior, ceea ce e revoluțional rezidă tocmai în *actul fondator*, în crearea unui cadru constituțional, altfel spus, în redactarea unui text care să stipuleze principiile libertății politice odată cu anumite *limite* pe care nici o guvernare civilă nu le poate încălca. Filosofii politici - începând cu Aristotel (care afirmase odată "inceputul e mai mult decât jumătatea întregului"⁴), continuând cu Machiavelli (în *Discorsi*) și terminând cu Arendt - au insistat asupra importanței acestui moment fondator în viața oricărei cetăți. James Harrington a exprimat, probabil, cel mai tranșant acest lucru, atunci când afirma "așa după cum nimici nu-mi va putea arăta o comunitate născută dreapta care să devină apoi strîmbă, tot așa nimici nu-mi va putea arăta o comunitate care s-a născut strîmbă și care a devenit apoi dreaptă"⁵.

Caracterul *revoluțional* al "momentului constituțional" rezultă tocmai din faptul că o adevarată constituție nu e impusă de guvernanți guvernați, ci trebuie să reprezinte expresa finală a deliberării și voinei colective a poporului. De aici, și dimensiunea *simbolică* a constituției: aceasta exprimă în ce fel de comunitate și în ce termeni indivizii vor să trăiască laolaltă de acum înainte. Madison atrage deosebitul atenția asupra acestui punct în *The Federalist*, # 53, unde vorbește despre fundamentala deosebire dintre o constituție *adoptată* de popor (care nu poate fi modificată de guvernanți după bunul lor plac) și una *impusă* acestuia de către guvernanții săi. O constituție impusă are o autoritate limitată și o putere de atracție redusă, în comparație cu o constituție ce este expresia reală a voinei celor guvernanți, așa cum se reflectă ea în dezbatările reprezentanților acestora.

Paradoxul fundamental al oricărui text constituțional poate fi formulat astfel: el reprezintă o declaratie de principii, un "angajament" - *commitment*, în formularea lui Stephen Holmes, -formulat de o anumită generație (din care fac parte părinții fondatori) care impune astfel niște limite sau condiții ce vor trebui respectate de toate generațiile viitoare. Există atunci o incompatibilitate principală între constituționalism și democrație? Altfel spus, înseamna aceasta o "dictatură" a părinților fondatori asupra urmașilor lor? Tendența majoritară comunității să înțeleagă e de a da un răspuns *negativ* la aceste două întrebări, ceea ce revine la a afirma compatibilitatea dintre constituționalism și democrație. Această vizionare se intemeiază în principal pe faptul că orice text constituțional poate fi *amendat* și *interpretat* ulterior conform anumitor proceduri, ceea ce diminuează din apăranta rigiditate a legii fundamentale. Amendarea și interpretarea Constituției sunt văzute însă, de obicei, tocmai ca o consolidare a temeliilor pe care este aşezată Constituția. Aceasta din urmă devine astfel un text viu și deschis; autoritatea însăși a textului

constituțional rezidă tocmai în calitatea sa de a putea fi amendat și îmbunătățit continuu. O bună amendare și interpretare a constituției depind însă de calitatea actului fondator: cu cât acesta din urmă este mai bun, cu atât vor fi ele mai eficiente. Un adevărat devine astfel vizibil: de departe de a bloca, menirea oricărei Constituții bune e de a deschide alte opțiuni și în același timp de a exclude anumite principii din jocul politic - de exemplu, guvernarea absolută, despotică. Pentru a folosi expresia plastică a lui Stephen Holmes, "dacă nu-și leagă propriile sale măini, poporul riscă să nu mai aibă nici un fel de măini"⁶. De departe de a fi simple frâne în calea puterii, prevederile constituționale trebuie să fie, în realitate, (minime) constrângeri eliberatoare compatibile cu principiile fundamentale ale democrației.

În loc de concluzii

Ipoteza fundamentală de la care am plecat a fost aceea că redactarea constituției reprezintă, în esență, un moment *revoluțional*; altfel spus, orice revoluție nu e încheiată cu adevărat decât atunci când își găsește înscrise principiile fundamentale în textul unei noi Constituții (în urma unei autentice deliberări publice). Am insistat apoi asupra importanței momentului fondator și a unui bun început în materie constituțională. Preluând o distincție clasică, am arătat apoi de ce constituționalismul negativ trebuie să fie complementat de unul pozitiv. În sfîrșit, am sugerat că de importanță este existența unei viguroase dezbatări publice în momentul în care sunt schițate și puse fundamentele noii ordini constituționale. În vizionarea mea, un autentic regim democratic nu reprezintă doar punerea în practică a voinei majorității, ci presupune și se sprijină pe o deliberare publică în care opinioile și vocile minoritare trebuie să fie auzite și luate în calcul.

Privită prin această grilă teoretică, unul dintre cele mai importante defecte de naștere ale democrației românești după 1989 a fost tocmai lipsa unui adevărat constituționalism, în posida faptului că o nouă Constituție a fost adoptată în 1991. Existența unui text constituțional nu a condus însă la eliminarea voluntarismului politic; dimpotrivă, au existat numeroase instanțe în care prevederile Constituției au fost subminate, în același timp în care era invocată retorică toamai respectarea acestora. Mai mult chiar, climatul politic nefavorabil în care au avut loc dezbatările pe marginea proiectului constituțional a fost departe de ceea ce reprezintă un bun moment fondator. Constituția nu s-a născut în urma unei reale deliberări publice, ci a fost oarecum *impusă* de către guvernanții de atunci mari mase a populației (a se vedea votul negativ al fostei opozitii cu acest prilej). S-a pierdut astfel șansa unui bun început, preferindu-se în schimb un expedient politic cu beneficii - și acelea dubitative - doar pe termen scurt. De aceea, Bruce Ackerman vedea în Constituția română adoptată în 1991 doar o simplă și inconsistență - nota de subsol în revoluția liberală est-

europeană⁷. În sfîrșit, Curtea Constituțională, instanța care e chemată să vegheze tocmai la respectarea Constituției, a fost de la bun început excesiv de obedientă față de fostul președinte Iliescu și de fosta coaliție guvernamentală, compromișind totodată și noțiunea (fundamentală!) de interpretare constituțională. Credibilitatea și independența Curții au fost astfel grav compromise.

Consolidarea regimului democratic de la București reclama de aceea restaurarea constituționalismului, prin care înțeleg guvernare limitată în condițiile în care suverană este legea și nu voiația potențial despotică a unui individ. Constituționalismul nu este însă doar rezultatul unei savante inginerii constituționale. El se sprijină și pe increderea fiecărui cetățean în puterea Constituției de a-i apăra libertățile și drepturile fundamentale, deci și pe o largă dezbatere publică pe marginea articolelor și limitelor Constituției. Până acum cel puțin, această dezbatere a lipsit, cu excepția episodului recent al contestării candidaturii lui Ion Iliescu. De aceea, întrebarea dacă textul Constituției adoptate în 1991 este sau nu doar o simplă notă de subsol rămâne în continuare un inconfontabil subiect de reflectie ... □

NOTE:

1. Arendt notează: "The end of rebellion is liberation, while the end of revolution is foundation of freedom... There is nothing more futile than rebellion and liberation unless they are followed by the constitution of the newly won freedom" Hannah Arendt, *On Revolution*, New York: Viking Press, 1968, p. 141.
2. Pentru mai multe detalii pe marginea constituționalismului pozitiv (în calitate de complement al celui negativ) trimit căitorul interesat la excelentul studiu al lui Stephen Holmes, "Precommitment and the Paradox of Democracy", publicat inițial în Jon Elster & Rune Slagstad, *Constitutionalism and Democracy*, Cambridge: Cambridge University Press, 1988, pp. 195-240 și reluat în Stephen Holmes, *Passions and Constraint*, Chicago: University of Chicago Press, 1995.
3. Asupra constituționalismului pozitiv prezent în *The Federalist* insista și Arendt. Pentru mai multe detalii a se vedea, Arendt, *op.cit.*, p. 148.
4. Aristotel, *Eтика Nicomahica*, 1198 b.
5. James Harrington, *Oceana*, Lund & Heidelberg, 1924, p. 168.
6. Stephen Holmes, *op. cit.*, p. 227.
7. Bruce Ackerman, *The Future of Liberal Revolution*, New Haven: Yale University Press, 1992.

AURELIAN CRĂIUTU is a doctoral candidate in the Department of Politics at Princeton University, USA where he is writing a dissertation on nineteenth-century liberalism.

Stat social și drepturi sociale

CRISTIAN PREDA

La 8 decembrie 1996 se împlinesc 5 ani nu de la "întrarea în vigoare a Constituției", ci de la organizarea referendumului național asupra textului Constituției votat de Adunarea Constituantă în ședință din 21 noiembrie 1991. Această precizare se impune dacă ținem seama de argumentul potrivit căruia nerepublicarea textului Actului fundamental în Monitorul Oficial după consumarea referendumului și omisiunea promulgării ei de către șeful statului echivalență cu neintrarea în vigoare a Constituției¹. În aceste condiții, o analiză a ceea ce în mod tacit este acceptat ca Act fundamental al României ar trebui să aibă în vedere nu atât consecințele sale juridice din perioada 1991-1996, cît mai curând filosofia politică subiacentă acestui text și consecințele sale politice. Pentru a slăbi, pe de altă parte, rigorile convenției festive a grupajului de articole din prezentul număr al revistei, vom invoca aici data de 10 decembrie 1948, atunci cînd, prin adoptarea de către ONU a "Declarației Universale a Drepturilor Omului", tabloul drepturilor și libertăților fundamentale a inclus cîteva noi elemente. În articolele 22-28 ale amintitei Declarații își fac apariția "drepturile sociale", ca și cele "economice și culturale". Ele reprezintă, de fapt, un adaos marxist, impus de delegațiile sovietice și pro-sovietice la Adunarea ONU, ca o "garanție suplimentară" a respectării tradiției liberale a drepturilor individului (libertatea, proprietatea, asocierea etc.). Constituția României din 1991 a preluat acest hibrid liberalo-marxist, cu toate că articolele bolșevice din Declarația din 1948 au fost considerate nu "garanții suplimentare", ci, dimpotrivă, o sursă de confuzie și, finalmente, de distrugere a libertăților clasice². Într-adevăr, Constituția noastră stipulează în art. 20.1-2 preminența "Declarației Universale a Drepturilor Omului" asupra dispozițiilor constituționale referitoare la drepturile și libertățile cetățeanului și reia, fragmentar, articolele bolșevice din 1948. Acestea este însă doar unul din aspectele unei probleme mai ample. Căci textul constituțional din 1991 și-a asumat o filosofie politică obscură, avînd în centrul său un singur termen: în numele acestei filosofii, interesele, drepturile și statul însuși sunt declarate "sociale". Mai jos, am încercat să fixăm geneza și reperele principale ale dispozitivului intelectual care a făcut posibilă o asemenea confuzie. Iar dacă e vorba de consecințele acestei confuzii, trebuie spus că ele sunt deosebit de importante în plan strict politic, iar nu juridic, fiindcă în joc se află protecția numită, la rîndul ei, socială, acțiunea sindicatelor și libertatea fiecărui cetățean român.

pornind de la ideea că interesul e o categorie strict individuală (ce delimită și seria de avantaje avute în vedere de persoane concrete, în cooperarea lor liberă cu ceilalți indivizi), se poate susține că formula "interes sociale" e goală de sens. (Ceva asemănător se petrece și atunci cînd se presupune că există un alt fel de proprietate în afara celei individuale.) În tradiția gîndirii liberale occidentale, există o singură demonstrație coerentă a existenței unui interes care ar putea fi calificat, la limită, drept social: ea aparține lui David Hume (reluat apoi de o venerabilă tradiție), care susținea că fiecare individ resimte ca pe o obligație necesitatea menținării societății, a evitării disoluției legăturilor cu ceilalți indivizi⁵. Să fie oare acest interes, calificat de către Hume ca un "sentiment moral", și considerat de el și de urmășii săi liberali unicul motiv al supunerii individului față de o guvernare, "interesul social" apărăt de sindicate, ca fundament al dreptului lor la grevă? Nici un însăcios nu poate răspunde afirmativ la această întrebare. Căci sindicatele nu au reclamat și nu vor reclama niciodată necesitatea conservării societății. Dimpotrivă, sindicatele sunt simple grupuri de presiune, iar cererile lor au în vedere, în ultimă instanță, exclusiv limitarea concurenței, a libertății schimburilor, prin intervenția guvernamentală. Jocul sindicatelor cu puterea e foarte periculos: așteptând sprijinul electoral, guvernările pot ceda foarte ușor tentației de a satisface acele dorințe care nu au nici o legătură cu ceea ce ceilalți actori economici sunt dispusi să plătească - pe piață liberă - pentru a satisface pretențiile grupurilor profesionale. Jocul acesta profund nedrept se poate repeta un timp îndelungat, căci numărul unor asemenea pretenții extra-economice e teoretic limitat, iar promisiunile guvernamentale pot fi săcute/satisfăcute succesiv: e suficient ca fiecare grup să aștepte tratamentul rezervat pentru moment celorlalți, stînd că îi va veni și lui rîndul. Pe de altă parte, ideea că există "interes sociale" a căpătat un serios sprijin într-un articol (cel cu numărul 22) din *Declarația Universală a Drepturilor Omului*: articolul respectiv statua existența "drepturilor economice, sociale" (s.m.-CP) și culturale indispensabile pentru demnitatea și libera dezvoltare a personalității fiecărui". Cei care fondează satisfacerea "intereselor sociale" pe existența "drepturilor sociale" uită, de obicei, să cum semnală Hayek, faptul că Declarația care le include pe ultimele reprezentă "o tentativă explicită de a fuziona drepturile tradiției liberale occidentale cu concepția, pe de-a-ntregul diferită, derivată din revoluția marxistă rusă", și anume, tocmai "prin adăugarea la lista drepturilor civile clasice, enumerate în primele 21 de articole, a șapte garanții suplimentare ce vizau formularea unor noi drepturi sociale și economice"⁶. Potrivit aceluiași autor, invocarea drepturilor sociale devine coerentă numai dacă societatea e deservită ca un întreg organizat în mod voluntar sau atunci cînd intervine o formă oarecare de animism ideologic. E ceea ce se întâmplă în marxism. În Constituția României, metaforele constructiviste sunt ab-

sente, iar animismul e sugerat doar într-un articol, e vorba de 45.5, unde se vorbește despre "viața socială". În schimb, politica românească e asaltată de discursuri constructiviste (o expresie precum "construirea statului de drept și a economiei de piață" înlocuiesc probabil în imaginariul politic românesc vechiul clișeu al "edificării societății sociale mulțilateral dezvoltate") și de formule animiste (de exemplu: "viața țării", "pulsul națiunii" etc.), fără ca acordul lor cu Constituția să fie pus vreodată sub semnul întrebării.

Apariția cea mai șocantă a termenului "social" "se află însă chiar în articolul 1.3 al Constituției, articol care stipulează că "România este stat de drept, democratic și social" (s.m.-CP), în care demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenilor, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate". E interesant de semnalat faptul că formularea aceasta reia fragmente din articolul marxist din declarația ONU, citat deja: "demnitatea omului" și "libera dezvoltare a personalității" sunt expresiile comune celor două texte. Inspirării formulei "stat social" e probabil cu totul alta. Într-adevăr, noțiunea de "sozialer Rechtstaat" (stat de drept social) a constituit baza Constituției germane din 1949; e semnificativ, de asemenea, faptul că, în aceeași epocă, își începea cariera expresia "economie socială de piață". În România, formula doctrinară a "economiei sociale de piață" a apărut la circa un an după adoptarea Constituției care stipula caracterul social al statului român, și chiar numele partidului politic care o susține include o sintagmă bizarră, cea de "democrație socială"⁷. Ce înseamnă totuși "social" în aceste contexte? Ludwig Erhard, cel care a lansat formula "economie sociale de piață", a mărturisit că "social" a căpătat un sens total opus celui initial, ajungind să însemne, în interpretările juristilor germani, un pretext pentru limitarea concurenței⁸. Ralf Dahrendorf consideră, jucindu-se oarecum cu cuvintele, că "social" a fost, în Germania, un "ambalaj" atrăgător, necesar vinzării produsului economic de piață⁹. Dimpotrivă, "atributul social" golește de sens noțiuni clare cum sunt cele de *stat de drept* și de *economie de piață*, scria fără echivoc Hayek, considerind că inspirația unor asemenea alăturări e, finalmente, austro-marxismul interbelic și, coborind în istorie, național-socialismul, în forme sale primare¹⁰. Formula din Constituția noastră e, poate, o simplă copie a celei din Legea fundamentală germană, discursurile unora din membrii Adunării Constituante fiind o probă în acest sens¹¹. Dincolo de această poleială europeană, sistem convingă că fondul intelectual marxist al legislatorilor români a contat decisiv. Un argument îl găsim în aceeași Constituție: într-adevăr, deși aceasta afirmă separația stat-societate (în art. 80-2, în care e definit exercițiul mediator al președintelui), statul îi e atribuit totuși, așa cum spuneam, un caracter social.

Lucrurile se lămuresc dacă ne amintim că Marx a substituit termenilor "guvernare" și "stat", deci celor

care desemnau în mod tradițional autoritatea politică în opoziție cu societatea "civilă", tocmai termenul de "societate". Unii comentatori¹² consideră că Marx a făcut această substituție pentru a facilita acceptarea dominației politice, întrucât era mai "agreabil" să te supui societății decât statului, în general, sever de la începutul secolului al XIX-lea. Discursul marxist care statua existența unor clase care, simultan, alcătuiesc societatea și, în funcție de interes, o guverneză asuprindește una pe celălătă, a intemeiat proiectul ambiguu al dispariției claselor, dar și a statului. La drept vorbind, societatea care devine stat ori statul care devine societate nu pot primi un nume mai potrivit decât cel de stat social. Cine sesizează că jocurile de cuvinte marxiste sunt o escrocherie intelectuală, va înțelege că nu există stat social, că societatea civilă nu este un substitut al statului, că fiecare individ face parte, înainte de orice, din societate și nu din stat, participarea sa politică fiind, cu termenii lui Benjamin Constant, "un plaisir de réflexion, et non pas d'action".

Constituția României nu îngăduie asemenea concluzii. Ea e marxistă în spirit și, în cele mai multe cazuri, ea a fost interpretată de politicieni în mod riguros marxist. Căci a statua "protecția socială" a indivizilor fără consultarea lor explicită asupra principiului și sumei alocate protecției înseamnă a face din termenul "social" pretextul unei guvernări paternaliste: statul e atunci o Provîdență (înțimplător, săracită), iar supușii săi, niște minori dezorientați. Pe de altă parte, a garanta "interesele sociale" ale salariaților înseamnă a garanta legitimitatea oricărei presiuni de grup și a oricărui sănaj electoral sau clientelar: e suficient ca un grup oarecare să devină agresiv pentru ca guvernarea, calculată, să limiteze libertatea celorlalți. (Faptul că minorii au fost în România postdecembristă primul grup căruia i-au fost protejate "interesele sociale" e desigur un accident plin de sens, căci forța brută expusă public de către ei a devenit criteriu pentru celealte cedări ale guvernului în fața presiunilor sindicale.) În fine, a defini statul ca unul social înseamnă a perpetua o confuzie, cea dintre societate și autoritatea politică, oferind astfel cetățenilor o pistă falsă (credința că toate actele lor sunt politice și, în consecință, că merită reclamată sporirea puterii, nu limitarea ei), iar guvernărilor, o iluzie puerilă (aceea că ei exprimă în chip fidel "voiția nației" și că orice act al lor e îndreptățit). Individul și libertatea sa nu au nici o valoare căătre vreme li se contrapune un obscur "social", din care ei par a se fi retras doar pentru a se confunda mai tîrziu cu el. Constituția României sugerează însă tocmai o asemenea imagine. Și, în această măsură, ea copiază refrenul marxist al omului definit ca "sumă a relațiilor sociale", pierdut datorită *celorlalți* și regăsit datorită *statului*. □

O primă variantă a acestui text a fost publicată în săptămînalul *Dilema*, anul III, nr.143, 6-12 octombrie 1995, p.14.

NOTE:

- Pentru detalii, vezi Eleodor Focșeneanu, *Istoria constituțională a României. 1859-1991*, Humanitas, București, 1992, pp.142-147.
- Cf. numărul special din *Philosophical Review*, apr.1955; Maurice Cranston, *Human Rights Today*, London, Routledge, 1955; Fr. von Hayek, *Justice and Individual Rights*, 1966; D.D.Raphael (ed.), *Political Theory and the Rights of Man*, London, Routledge, 1967.
- Friedrich von Hayek, *The Fatal Conceit. The Errors of Socialism* (1988), trad. fr. *La presumption fatale. Les erreurs du socialisme*, P.U.F., 1993, cap. 7, pp. 147-165 (capitol intitulat "Limbajul nostru otrăvit").
- Vezi *Constituția României*, articolele 33, 38, 45, 46, 62, 72, 110, 137, 138.
- David Hume, *Political Discourses / Discours politiques*, ediție bilingvă engleză-franceză, T.E.R., Mauvezin, 1993, eseul XII, "Of the Original Contract", pp.188-208.
- Friedrich von Hayek, *Law, legislation and liberty*, vol 2, (1976), trad. fr. *Le mirage de la justice sociale*, apendicele cap. 9 ("Dreptate și drepturi individuale"), P.U.F., 1982, pp.121-127.
- Am semnalat paradoxul acestei confiscații a formulei creștin-democrației germane de către un partid românesc care se revendică altfel de la social-democrație în textul "Două social-democrații?" din numărul anterior al revistei *Sfera Politicii*.
- Vezi Hayek, *La presumption fatale*, p. 161. Pentru sensul dat de Erhard "economie sociale de piață", vezi textul său "Le système économique liberal et le redressement allemand", în *Les Essais*, nr.11/1961, pp.13-22.
- Ralf Dahrendorf, *Reflecții asupra Revoluției din Europa*, Humanitas, 1993, p.86.
- Hayek, *op.cit.*, p. 162.
- În ședința Constituantei din 27 februarie 1991, deputatul In Leș (F.S.N.) a relevat că ideea de stat social ... se regăsește într-o serie de constituții importante, ca de pildă, Constituția Franței (art.2), a Germaniei (art. 20), a Spaniei (art.1) și în proiectul foarte modern de Constituție al Confederației helvetice. În intreviul său, domnul Ion Leș a precizat că ideea de stat social exprimă ideea de protecție socială care se regăsește în diferite texte ale proiectului de Constituție" (apud Dan Ciobanu, Victor Duculescu, *Drept constituțional român*, București, Editura Hyperion XXI, 1993, p.65).
- Ludwig von Mises, *Le Socialisme*, Paris, Medicis, 1938, pp.148-149.

CRISTIAN PREDA (1966) - He graduated the Faculty of Philosophy, University of Bucharest. He holds a DEA of the University of Sorbonne and is preparing his Ph.D. thesis with Pierre Manent at the EHESS.

Currently, working as teaching Assistant at the FISH, University of Bucharest.

Pactul elitelor în România: 1866/1991

CONSTANTIN DAVIDESCU

"...vom veni la oarecare împăciuire...pe un teren comun, unde vom ajunge de a împlini viitorul regim constituțional al ţărei. Sistemul constituțională însăși are de fondament compromisul."

N. Ionescu Desbaterile Adunării Constituante 1866

Analiza constituțiilor se poate face din două puncte de vedere diferite: legal și politic. Din punct de vedere legal, constituția reprezintă "legea supremă a statului, izvorul normativ fundamental pentru toate celelalte norme legislative secundare". Din punct de vedere politic și funcțional, constituția poate fi analizată ca "un manifest politic, o schemă organizațională sau o <hartă a puterii>... fiecare constituție combinând o declarație privind angajarea politică sau ideologică cu un plan de acțiune exprimat în termeni legali". Din această perspectivă, "un analist al Sistemelor politice poate vedea o constituție ca pe o scurtă descriere a celor mai importante organe și procese prin care conflictele de interes dintre diferite grupuri trebuie să fie arbitrate" (s.n.)¹. În prezentul studiu se va avea în vedere cea de-a doua abordare, care consideră constituția ca pe un acord, un pact politic realizat în urma unei tranzacții între elite, "în care diferite fracțiuni ale elitei își reorganizează dintr-o dată și în mod deliberat relațiile, prin compromisuri negociate asupra principalelor dezacorduri", care au drept consecință crearea unor modele de competiție politică deschisă și pașnică între fracțiunile majore ale elitei, dind naștere democrației limitate stabilă, și facilitând (dar negărind) emergența în viitor a unei democrații stabile². Constituția din 1866 constituie "harta puterii politice" din România perioadei 1866-1923, pactul prin care elitele politice românești (liberali și conservatori) au ajuns prin compromisuri reciproce la stabilirea unui set de principii generale și unanim acceptate privind regulile de bază ale competiției politice: obținerea, exercitarea și transferul în condiții pașnice și legale a puterii politice. Ea reprezintă momentul în care, în urma unui compromis istoric elitele politice românești se transformă din *elite dezbinăte* în *elite unificate consensual*³.

Elitele dezbinăte. În perioada cuprinsă între începutul regimului fanriot și 1864-1866, elitele românești reprezintă modelul clasic de elite dezbinăte. Într-o primă fază, pînă la sfîrșitul epocii fanariote, există un clivaj evident între elita politică națională, autohtonă, și "greci", străini veniți să usurpe monopolul politic al boierimii locale. În această etapă, criteriul de separare este unul etnic. Procesul de infiltrare

a grecilor în conducerea Principatelor este mai evident după 1774, și, în ciuda încercărilor de autohtonizare a boierilor de origine greacă, conflictul devine acut la începutul sec.XIX, cînd elita locală recurge la mijloace violente de înflaturare a concurenței străine (1821). Odată obținută victoria împotriva "străinilor", în sinul elitei autohtone apare, în condițiile "socului modernizării" un nou clivaj, de data aceasta de natură ideologică și economică, între boierii "veliți", mari proprietari de pămînt, educați în spiritul credinței ortodoxe și adepti ai tradiției, care, victoriosi împotriva grecilor considerau că "vremea zaverei" a trecut, și boierii mici și mijlocii, educați în spirit occidental, democratic și adesori francmason, adepti ai modernizării după modelul occidental. Cei dinții înțeleag să profite de victoria împotriva grecilor prin perpetuarea monopolului lor politic, bazat pe calitatele de mari boieri proprietari de pămînt și pe vechile privilegii feudale (situație ce va fi consacrată de Regulamentele Organice); ceilalți doresc, într-o primă fază, extinderea drepturilor politice și la categoria boierilor mici și mijlocii ("Constituția cărvunarilor"). Conjurăția comisului Leonte Radu, iar mai apoi, la tot corpul social ("Partida națională" a lui I. Câmpineanu, revoluția de la 1848). Discursul și acțiunea politică a ambelor tabere sunt radicale, neînclinante spre dialog și compromis. Pozițiile intransigente ale "roșilor" și ale "conservatorilor" (noțiunea de conservator este folosită prima dată de vornicul M. Sturdza într-un memoriu din 1823 pentru a desemna tendința marilor boieri de a menține vechile stări de lucruri) vor duce la conflicte violente între cele două fracțiuni ale elitei: momentul I. Câmpineanu, conspirația revoluționară de la 1840, revoluția de la 1848, soldată cu exilarea boierilor revoluționari din Moldova și cu înăbușirea în singe a revoluției în Muntenia, luptele violente și fraudele electorale din vremea Adunărilor Ad-hoc și Unirii.

Pactul elitelor. Această situație se va modifica radical prin realizarea pactului elitelor în urma încheierii, în perioada 1864-1866, a unei coaliiții politice conservator-liberale îndreptate împotriva tendințelor de guvernare autoritară ale lui Cuza ("monstruoasa coaliție"). Această coaliție reună pentru prima dată cele două fracțiuni adverse ale elitei și într-o problemă de politică internă, nu numai în aspirațiile lor comune privind idealul național. Acest fapt a uimit în asemenea măsură pe contemporani încît coaliția a fost denumită "monstruoasă" tocmai datorită caracterului său nenatural. Mai tîrziu, în epoca istoriografiei marxiste acest calificativ va căpăta o conotație strict peiorativă

care se menține și astăzi, fiind ilustrarea principiului "coaliiție moșierimii și burgheziei împotriva proletariatului de la orașe și sate". În realitate, "monstruoasa coaliție", departe de a pune bazele unui regim politic închis, oligarhic, avînd drept scop excluderea "maselor" de la participarea politică, a facut posibilă democratizarea treptată (și destul de rapidă) a vieții politice românești (în 1923 în România se introducea votul universal masculin) și a inaugurat perioada celor mai rapide și mai radicale transformări din istoria românilor, punînd bazele procesului de modernizare și occidentalizare a societății românești și transformînd statul român dintr-un "stat slab" într-un "stat puternic", în care "statul ca idee și instituție este puternic, bazîndu-se pe un înalt grad de coeziune socio-politică"⁵. Această coaliție teoretic de negîndit a fost favorizată de o serie de factori. Cel mai important privește faptul că elita politică românească a fost întotdeauna unită în problemele care priveau politica externă și statul internațional al Principatelor, interesele personale sau de grup fiind întotdeauna abandonate în favoarea intereselor naționale. De asemenea, pozițiile ideologice ale celor două fracțiuni încep să-și piardă caracterul rigid, ambele tabere renunțînd la pozițiile radicale: boierimea regulalementară își pierde treptat caracterul feudal și începe să asimileze noile valori ale democrației și ale economiei moderne capitaliste (abolirea privilegiilor, rangurilor și demnităților boierești nu a stîrnit opoziția marii boierimi); "roșii", revoluționari la 1848, înțeleag că violența politică nu este o soluție, putînd chiar să dăuneze Principatelor (după revoluție, acestea vor fi ocupate, iar Convenția de la Balta Liman din 1849 va înrăuia regimul politic intern). Aceste două elemente structurale vor face posibile dialogul și, apoi, compromisul politic: procesul va fi însă grăbit de o situație conjuncturală: guvernarea autoritară a lui Cuza care, bazîndu-se pe o camarilă regală, elimina deopotrivă pe conservatori și pe liberali de la conducerea politică. În acest context se va înfăptui "revoluția pașnică" din 11 februarie 1866. În noua situație, elita politică română avea două obiective importante de urmărit: pe plan extern, garantarea de către mariile puteri a Unirii cîștigate în 1859, pe plan intern, garantarea drepturilor politice. Cele două principii pe care le puteau pune în practică și asupra căror există un consens absolut la nivelul elitei erau: *principale străin* (trebuia să facă parte dintr-o din marile familii dominoare ale Europei pentru a garanta cu prestigiu său personal în exterior situația României; în același timp garanta stabilitatea politică internă prin introducerea principiului eredității, care facea să dispară competiția politică dintre moștenitorii marilor familii domnești autohtone) și *monarhia parlamentară constituțională* (dăde cărora elitei politice românești că va participa în mod activ la decizia politică și nu se va mai ajunge în situația unei guvernări autoritare, care să ignore drepturile sale politice). Strategia de urmat fiind deci acceptată de ambele părți, rămineau de stabilit doar mecanismele prin care să fie puse în practică. În privința principelui străin, lucrurile au mers repede, datorită, mai ales, străduințelor lui I. C. Brătianu.

Dificultatea constă în împărtirea puterilor în stat și ponderea pe care fiecare din cele două fracțiuni ale eliei urmă să o aibă în viața politică. Fiecare din cele două părți a trebuit să accepte compromisul și să cedeze în anumite puncte. Conservatorii au acceptat o largă protecție a drepturilor și libertăților cetățenești: libertatea conștiinței (art.5 din Constituție), dispariția privilegiilor, a monopolurilor de clasă și a titlurilor de nobilă (art.12), libertatea individuală și egalitatea în fața legii (art.13), inviolabilitatea domiciliului (art.15), libertatea și gratuitatea învățămîntului de stat (art. 23), libertatea presei (art.24), a întrunirilor (art.26, 27), votarea bugetului mai întîi de către Adunarea deputaților (art. 33). Liberalii au acceptat existența Senatului (art.32), votul cenzitar și împărtirea electoralului în patru colegii (art.58-65), dreptul de veto absolut al Principelui (art.93), declararea proprietății drept sacru și inviolabilă (art.19). Chestiunile cele mai viu dezbatute au fost cele ale Senatului, ale veto-ului și ale votului cenzitar.

Cestiunea Senatului a fost singura ce a putut divisa mai cuosebire opinionele în această onorabilă Adunare ... separînd-o în două tabere", remarcă N. Ionescu⁶. Conservatorii argumentau necesitatea bicameralismului prin faptul că talentul, proprietatea, inteligența, "într-un cuvînt toate superioritățile sociale" trebuiau protejate împotriva numărului, populația incultă a țării fiind o masă de manevră în mâinile guvernului⁷. "Agitațiunei și spiritului de inovație i se va opune experiența și interesul ordinei și al conservațiunii"⁸, mai ales "pentru români, al caror caracter este ardent și pasionat, precum este acela al tuturor națiunilor meridionale"⁹. N. Blarenberg concluziona: "Revoluțile ... încep cu o Cameră și se termină cu două. Să încheiem și noi era revoluționară."¹⁰ Prin susținerea Senatului, conservatorii încercau, deci, să tempeze porurile radicale spre reformă și modernizare care să-rii putut manifesta în Cameră. Fără a pune în discuție principiul în sine al modernizării, conservatorii susțineau realizarea ei într-un ritm moderat, în raport cu evoluția societății în ansamblu. În această privință, conservatorii puteau conta și pe sprijinul Principelui, care în consiliul de miniștri din 4/16 iunie declară că "nu cedează și stăruiește absolut pentru sistemul bicameral"¹¹. Liberalii încercau, la rîndul lor, să susțină ideea monocameralismului spunînd că bicameralismul este o invenție străină tradiției istorice a poporului român, lucru dovedit și de eșecul acestei experiențe în timpul lui Cuza. Senatul nu ar face decât să lîncezească discuțiile, ar duce la crearea unei noi aristocrații care ar veni în contradicție cu vederile poporului român și ar promova interese diferite, astfel încât, în loc să contribuie la armonia socială, ar crea două tabere ostile, în timp ce monocameralismul ar fi permis mult mai ușor promovarea unor politici reformiste, democratice¹².

Chestiunea dreptului de veto absolut sau suspensiv se înscria în aceeași problematică a raportului dintre tradiție și inovație, dintre evoluție și revoluție. În forma inițială a proiectului de Constituție întocmit de guvern, la art.47 se acorda Principelui dreptul de

veto suspensiv. Și de această dată, voînța Principeului de a avea "un veto necondiționat și absolut" va fi susținută de conservatori, deoarece "printr-un asemenea veto, numai amînător, ar fi devenit cu totul iluzorie deplinătatea de puteri a șefului statului"¹³. În forma finală, Constituția va prevedea la art. 93 dreptul de veto absolut al Principeului.

Cea de-a treia problemă importantă a fost aceea a legii electorale. Datorită importanței sale și ca o garanție pentru conservatori că ea nu va putea fi modificată prin proceduri ordinare de către viitoarele guverne liberale, principiile sale au fost introduse în corpul Constituției la art. 58-65 care prevedea împărțirea corpului electoral în patru colegii cenzitare. În ședința Constituantei din 26 iunie deputații liberali vor mai încerca simplificarea și democratizarea principiilor electorale prin propunerea lui N. Ionescu de a se crea un sistem electoral cu două colegii, unul urban și unul rural. Propunerea va sfîrni nemulțumirea lui N. Blarenberg, care să va aminti lui N. Ionescu că discuția fusese încheiată în "discuțiile secrete"¹⁴. Prevederile electorale erau extrem de importante pentru desemnarea viitorului raport de forțe între conservatori și liberali, cei dintii înțelegind că orice largire a corpului electoral ar aduce cu sine un avantaj de partea liberalilor. Votul cenzitar reprezenta ultimul bastion de apărare al intereselor politice ale conservatorilor; adoptarea după Primul Război a votului universal masculin va duce de altfel la dispariția din viața politică a Partidului conservator.

La baza realizării acestei înțelegeri între cele două facțiuni ale elitelor, concretizată prin votarea Constituției, au stat *negociile secrete și compromisul*. Era evident că prin discuții libere, accesibile presii, Constituția nu ar fi putut fi votată într-un termen scurt, așa cum o doreau Principele și guvernul care știau că Turcia aștepta un prilej de dezordine internă pentru a cere intervenția armată și anularea Unirii. În aceste condiții, încă de pe 8/20 iunie Principele "aduna la dînsul un număr mare de deputați ca să-i înduplece să se înțeleagă asupra Constituției"; cererea se repetă pe 15/27 iunie cînd deputații săi conjurați ca "în fața situației grave internaționale să-și termine mai curînd lucrarea"¹⁵, iar pe 16/28 iunie "guvernul propune Camerei un termen de 48 de ore pentru studierea proiectului (de constituție), sperînd să poată împăca lucrurile pe sub mină"¹⁶. Cu toate acestea, dezbatările începute în Cameră pe 18/30 iunie sănătoase lungi și aprinse, pînă pe 24 iunie/1 iulie discușindu-se doar 20 de articole. Constatînd gravitatea situației, în aceeași zi Președintele Camerei ridică ședința publică și declară constituirea Adunării în *comitet secret*. Aici se va hotărî de către reprezentanții celor două facțiuni constituirea unui *comitet compromisoriu*¹⁷, «care să delibereze și să hotărască asupra differitelor opinii ce s-au emis din partea comitetului delegașilor ... și ca să se curme toate îndelungatele discuțiuni care se urmează asupra detalielor Constituției»¹⁸. În ciuda asigurărilor date de Președinte că "discuțiunea va rămîne în toată libertatea"¹⁹, deciziile luate în comitetul compromisoriu (între care și cele privitoare la Senat, veto și

votul cenzitar) vor fi aplicate ca atare, intervențiile din Adunare ale liberalilor nereușind să le schimbe. Situația era clară pentru toată lumea, așa cum o demonstrează și declarația lui P. Cernătescu din 26 iunie/8 iulie în legătură cu intervenția sa în favoarea monocameralismului: "nu am sperat să pot convinge pe nimeni cu aceste vorbe, ci numai pentru răspunderea morală ..."²⁰. Doar în aceste condiții, Constituția a putut fi votată (în unanimitate) pe 29 iunie/11 iulie. Se puneau bazele unui regim politic ce includea principiile suveranității naționale, libertăților civice, monarhiei parlamentare și constituționale, inviolabilității și irresponsabilității politice a monarhului, guvernării reprezentative și separației puterilor în stat. Pactul elitelor era încheiat.

Elitele unificate consensual. Prin realizarea acestei înțelegeri politice, al cărei rezultat a fost Constituția, elitele politice românești se transformau din elite conflictuale în elite unificate consensual, care înlocuiesc vechea concepție a politicii văzută ca "un joc de sumă nulă" sau ca un "război", cu una cu totul deosebită, percepînd rezultatele politicii în termenii unui "joc cu sumă pozitivă" sau ai unei "politici ca negocieri"²¹. "Deși ele se opun una alteia în mod constant și public asupra unor probleme ideologice și de politică concretă ... împărtășesc un consens de bază asupra regulilor jocului și valorii instituțiilor existente"²². Confruntările ideologice și electorale între conservatori și liberali vor continua să fie aprinse, însă niciodată nu vor pune în pericol valorile esențiale acceptate prin acordul din 1866. Singura tentativă de acest fel este "revoluția de la Ploiești" a lui Al. C. Popescu, dezvăluată de întreaga clasă politică română și a cărei adevarată dimensiune o redă I. L. Caragiale în schița cu același nume. Mai mult, în toate momentele de criză politică, atât externă (independență, războaiele balcanice, Marele Război), cât și internă (criza dinastică din martie 1871, marea răscoală din 1907), elita politică română va fi unită și consecventă ideilor politice afirmate în 1866. În urma acestui pact, regimul politic din România se transformă dintr-o *democrație neconsolidată* într-o *democrație limitată stabilă*²³.

Pactul elitelor române de la 1866 corespunde "modelului clasic", așa cum a fost teoretizat acesta de analiștii politici. Survine după o îndelungată perioadă de confruntări între elite, în care nici una nu a obținut victoria decisivă și în condițiile unei crize majore (guvernarea anticonstituțională a lui Cuza, pericolul destrămării Unirii). Tranzacția, pregătită de o perioadă de apropieri (monstruoasa coaliție), este rapidă, secretă, scurtă, realizată prin negocieri "face to face". Teamă că tranzacția nu va reuși să slăbește pozițiile rigide și principiile differitelor facțiuni, împingîndu-le la concesii de neacceptat în alte condiții. Înțelegerea se realizează în scris, angajînd public facțiunile elitelor. Stadiul de evoluție al României la acea epocă (socieitate agrară, în curs de modernizare, cu un nivel scăzut de dezvoltare socio-economică, conferind elitelor "o autonomie considerabilă în raport cu presiunile și prozelitismul masei de aderenți" și posibilitatea de a

participa liber la concesiile și înțelegerile pe care pactul le presupunea) a făcut posibilă tranzacția elitelor²⁴.

Scenariu contemporan. "Historia magistra vi-tae"! Chiar dacă istoria nu se repetă, similitudinile dintre cele două momente din istoria României (1866/1990) nu pot să nu fie remarcate: în ambele cazuri, situația internațională a fost favorabilă românilor (războiul Crimeei/căderea zidului Berlinului), iar în interior se sfîrșea o perioadă de guvernare autoritară/totalitară împotriva căreia s-au coalizat cele mai reprezentative forțe politice (liberali și conservatori contra lui Cuza, comuniști reformiști și dizidenți contra lui Ceausescu). Societatea este puternic polarizată (boierime/țărâime, în primul caz, nomenclatura/populația de rînd, în cel de-al doilea), arhaică și tradițională (în 1866 peste 80% populație rurală; în 1990, România continuă să aibă aproape jumătate din populație ocupată în agricultură, în timp ce în S.U.A. procentul este de doar 2%), în curs de modernizare și de reorientare către Occident. Asemănările se opresc însă aici. După 1990 elitele politice românești nu au reușit să realizeze tranzacția politică ce ar putea aduce României stabilitatea politică, Constituția din 1991 fiind puternic contestată de către opozitie, care a declarat recent că o va respecta, dar care nu a votat-o, privind-o ca pe un "Diktat" al puterii. Elitele continuă să rămână dezbinatate (dovada o reprezintă modul extrem de violent în care s-a desfășurat campania electorală, ideile de compromis și dialog, care am văzut că stau la baza tranzacției elitelor, fiind impracticabile), iar modelul aplicat cu succes de elita politică românească în secolul XIX (pactul elitelor, bazat pe negocieri secrete între liderii politici și pe compromis) nu mai este realizabil astăzi, în condițiile unei mari mobilizări politice a societății și a transparenței informaționale. În aceste condiții, singura posibilitate de transformare a regimului politic actual într-un regim stabil o reprezintă modelul *convergenței elitelor*, "transformare fundamentală care se produce în democrații neconsolidate, ... inițiată în momentul în care una dintre facțiunile adverse ale elitelor (C.D.R.), caracteristică în astfel de democrații, descoperă că prin formarea unei coaliții electorale largi (C.D.R./U.S.D.) poate fi mobilizată o majoritate considerabilă a electoratului, se pot cîștiga în mod repetat alegeri și interesele proprii pot fi astfel protejate prin dobândirea puterii executive". În urma unor infringeri electorale succese (1990, 1992), elitele dizidente și ostile regimului ("opozitia democratică unită") decid că singura cale de a cîștiga puterea este înfringerea coaliției dominante prin propriul ei joc electoral, deci "să recunoască legitimitatea instituțiilor democratice existente și să promită că vor adera la regulile democratice ale jocului ... devenind competitori credibili pentru cîștigarea sprijinului electoral"²⁵. Aceasta a fost programul politic al C.D.R. și al candidatului său la președinție, care le-a și adus victoria deplină. Respectarea angajamentelor luate în campania electorală de către reprezentanții noii Puteri, precum și abandonarea de către liderii noii Opoziții a pozițiilor radicale, vor duce, la fel ca în cazul pactului elitelor, la transformarea elitelor din conflictuale în unificate consensual, punînd bazele stabilității politice în România. □

NOTE

1. *The Blackwell Encyclopaedia of Political Science*, ed. by Bogdanor Vernon, 1992, p.142.
2. M. Burton, R. Gunther, J. Higley "Transformarea elitelor și regimurile democratice", în *Polis*, nr.4/1995, p.64.
3. *Ibid.* p.61.
4. C. E. Black *The Dynamics of Modernization. A Study in Comparative History*, Harper & Row Publishers, 1966, p.71-80.
5. B. Buzan *Peoples, States and Fear*, second edition, Harvester Wheatsheaf, 1991, p. 97.
6. *Desbaterile Adunării Constituante din anul 1866 asupra Constituției și Legii Electorale din România*, Tipografia Statului, București 1883, publ. de Al. Pencovici, p.187.
7. N. Ionescu, în *Ibid.* p.187.
8. N. Blarenberg, în *Ibid.* p.195.
9. A. Pascal, în *Ibid.* p.28.
10. *Ibid.* p.195.
11. *Ibid.* p.129.
12. *Memoriile Regelui Carol I al României*, Ed. Machiavelli, București 1994, p. 68. V. și *Desbaterile ..., p.184-209*.
13. *Memoriile ..., p.74*.
14. *Desbaterile ..., p.217*.
15. *Memoriile ..., p.69-70*.
16. *Ibid.* p.71.
17. Menționat ca atare pentru prima dată în *Desbaterile ..., p.217* și compus din: A. Arion, G. Știrbei, Gr. Arghiropolu, R. Ionescu, C. Boerescu, P. Opran, N. Blarenberg, A. Sihleanu, C. Șuțu.
18. *Ibid.* p.180.
19. *Ibid.* p.181.
20. *Ibid.* p.187.
21. G. Sartori *The Theory of Democracy Revisited. Part One: The Contemporary Debate*, Chatham House Publishers, 1987, citat în M. Burton, R. Gunther, J. Higley *Transformarea elitelor ..., p. 61-62*.
22. M. Burton, R. Gunther, J. Higley *Transformarea elitelor ..., p.62*.
23. v. *Ibid.* p.57.
24. v. *Ibid.* p.64-70.
25. *Ibid.* p.73-74.

CONSTANTIN DAVIDESCU (1972) - He graduated from the Faculty of History, University of Bucharest and from the Faculty of Political and Administrative Sciences, University of Bucharest.

He currently works as an assistant at the Faculty of Political and Administrative Sciences.

România: sistem politic și regim constituțional

RADU CARP

Definirea regimului constituțional instituit în România odată cu adoptarea Constituției din 1991¹ nu s-a bucurat de atenția care i s-ar fi cuvenit din partea specialiștilor în drept public; rare sunt lucrările din ultimul timp care se ocupă de această problemă. Autorii lucrării "Constituția României - comentată și adnotată" (Mihai Costantinescu, Ion Deleanu, Antonie Iorgovan, Ioan Muraru, Florin Vasilescu), apărută în 1992, îl caracterizează drept "regim semi-prezidențial atenuat sau parlamentarizat"², fără a da, însă, explicațiile corespunzătoare. O asemenea categorie nu este menționată explicit de textul Constituției, având, deci, o valoare pur doctrinară.

Se consideră că regimul semi-prezidențial românesc ar fi "atenuat" datorită "sporirii aportului celorlalți factori de putere și, cu precădere, a parlamentului în viața politică a țării". Nu este clar despre ce fel de "sporie" poate fi vorba, ținind cont că, anterior adoptării Constituției, parlamentul, ca instituție reprezentativă și legitimată prin vot, a avut o sincopă de 52 de ani; pe de altă parte, în categoria "factori de putere" poate intra orice autoritate statală având posibilitatea de a emite acest obligatorii pentru subordonării săi precum și, *in extenso*, factorii volitivi sau sociali prin care o putere statală se configerează.

Regimurile politice republicane se clasifică, în funcție de modul de desemnare a președintelui, în *parlamentare*, unde șeful statului este ales de către parlament, având deci o poziție legală inferioară acestuia și *prezidențiale*, unde alegerea șefului statului se face prin vot popular, parlamentul și președintele având (teoretic) aceeași legitimitate. Desigur, am simplificat mult schema regimurilor parlamentare, prin "parlament" înțelegând orice adunare compusă din parlamentari și alți reprezentanți (în Germania, președintele federal este ales pe o perioadă de 5 ani de către Convenția Federală compusă din membrii *Bundestag-ului* și un număr egal de membri aleși de către adunările reprezentative ale land-urilor³; în Italia, un colegiu electoral grupând membrii celor două Camere și 3 delegați din fiecare regiune aleg președintele pentru un mandat de 7 ani⁴).

Diferențierea dintre cele două mari categorii de regimuri politice este mult mai sigură dacă înlocuim criteriul de desemnare al președintelui cu cel al raportului dintre puteri: în regimurile parlamentare, guvernul, numit de președinte, este responsabil în fața

parlamentului, pe cîtă vreme în regimurile prezidențiale o asemenea răspundere nu există. Nici acest criteriu nu este însă universal valabil: în Israel, deși primul-ministrul și parlamentul primesc puterea direct, prin alegeri simultane, șeful guvernului este responsabil în fața *Knesset-ului*; un asemenea regim poate fi caracterizat, la limită ca parlamentar, cu rezervele care se impun.

După cel de-al doilea război mondial apare un nou tip de regim politic, cel semi-prezidențial (înțis în literatura de specialitate și sub alte denumiri: "mixt", "parlamentar cu caracter prezidențial", etc.), categorie introdusă de Maurice Duverger. Președintele este ales prin vot universal direct (sau indirect - cazul Finlandei), dar guvernul este responsabil în fața parlamentului. Ambale trăsături se regăsesc în Constituția României; art. 81 alin. I are următoarea formulare: "Președintele României este ales prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat", în timp ce art. 108 alin. I precizează că "Guvernul răspunde politic numai în fața unui regim semi-prezidențial tipic însă vom încerca să demonstrăm că se impun și făcute unele nuanțări.

Olivier Duhamel, autor al "Dicționarului de opere politice", în colaborare cu François Châtelet și Evelyne Pisier, coordonator, alături de Yves Mény, al "Dicționarului constituțional" a publicat în 1993 "Democrațiile". În octombrie 1995, apare a doua ediție a acestei cărți care adaugă prezentarea altor 3 regimuri constituționale (Israel, Japonia și Columbia), precum și un capitol nou, I4, intitulat "Tipologia și analiza strategică a instituțiilor". Duhamel este de părere că tipologia regimurilor este insuficientă în stadiul ei actual pentru definirea completă a unei forme de guvernămint; la ea trebuie adăugată o tipologie a sistemelor constituționale, "fondată pe modalitățile de exercitare a puterii plecind de la practicile instituționale". În principiu, există trei tipuri de sisteme: parlamentarist, guvernamental și prezidențial. În sistemul parlamentarist, guvernul este rezultatul unei coaliiții de partide care nu a fost desemnată de către electori ci s-a constituit în urma alegerilor; în sistemul guvernamental, o majoritate guvernează sub egida șefului său, primul-ministrul; în sistemul prezidențialist, guvernul este subordonat președintelui ales.

Analiza unui regim constituțional sau sistem politic poate fi făcută și prin prisma constrângерilor pe care regulile constituționale le impun. În general, se acceptă cele 3 tipuri de constrângeri menționate de către Jean-Luc Parodi: alegerea populară a președintelui;

O primă clasificare a democrațiilor ar arăta, astfel:

Tabel 1

SISTEM	guvernamental	Regim		
		parlamentar	semi-prezidențial	prezidențial
Grecia, Luxemburg, Marca, Britanie, Norvegia, RFG, Spania		Austria, Irlanda, Portugalia		
prezidențialist		Franța, SUA		
parlamentarist	Belgia, Danemarca, Italia, Olanda	Polonia		

Tabel 2

SISTEM	majoritar	Alegere directă președinte		Alegere indirectă președinte	
		Dizolvare		Parlament	
		posibilă	imposibilă	posibilă	imposibilă
P	maximă	P forte	P forte	P nulă	P medie
M	maximă	M forte	M maximă	M slabă	M nulă
non-majoritar	P medie	P slabă	P nulă	P slabă	P nulă

(P-Prezidențializare: putere guvernamentală dirijată; M-Majoritarizare: majoritate stabilă rezultată din alegerea electorilor)

În România, avem de-a face cu o reprezentare proporțională integrală pentru atribuirea mandatelor de parlamentari⁶, existând în paralel cu un scrutin majoritar pentru desemnarea Președintelui: potrivit art. 81 alin. 2 din Constituție, "este declarat ales candidatul care a întrunit, în primul tur de scrutin, majoritatea de voturi ale alegătorilor înscriși în liste electorale". Ne aflăm deci în prezență unei prezidențializări și a unei majoritarizări maxime deoarece, conform art. 89 alin. I, președintele României poate dizolva Parlamentul, după consultarea președinților celor două Camere și a liderilor grupurilor parlamentare, dacă acesta nu a acordat votul de încredere pentru formarea Guvernului în 60 zile de la prima solicitare și după respingerea a cel puțin două solicitări de investitură. Desigur, regimul constituțional în vigoare este foarte restrictiv în legătură cu posibilitatea dizolvării Parlamentului, acțiune care nu poate avea caracterul unei măsuri discreționale și, în plus, președintele nu este obligat să recurgă la această măsură⁷: el "poate" să o facă. Aceste precizări nu pot însă influența cu nimic încadrarea regimului/sistemului analizat în combinațiile constrângărilor.

De fapt, caracterul "puțin particular" al regimului semi-prezidențial românesc a fost semnalat chiar și de Duhamel⁵; autorul crede că România este singura excepție de la tendința generală est-europeană de alegeri prezidențiale "deguvernălate" (schimbarea președintelui nu antrenează automat schimbarea guvernului).

Analiza unui regim constituțional sau sistem politic poate fi făcută și prin prisma constrângărilor pe care regulile constituționale le impun. În general, se acceptă cele 3 tipuri de constrângări menționate de către Jean-Luc Parodi: alegerea populară a președintelui;

Tabel 3

	Regimuri cu o constrângere			Regimuri cu 2 constrângeri			Regimuri cu 3 constrângeri
	Scrutin majoritar	Alegerea Președintelui	Dizolvare	Alegerea Președintelui + Dizolvare	Dizolvare + scrutin majoritar	Alegerea Președintelui + Scrutin majoritar	Alegerea Președintelui + Scrutin majoritar + Dizolvare
Franța (Republica a IV-a)	Franța (Republica a III-a)	Irlanda	Danemarca	Portugalia	Marea Britanie, RFG, Spania	SUA	Franța (Republica a V-a)
Sistem parlamentarist			Sistem guvernamentalist			Sistem prezidențialist	

Sistemul prezidențialist ar trebui să caracterizeze deci, teoretic, regimul semi-prezidențial românesc. Am văzut însă, anterior, că, pînă în prezent, conform definițiilor acceptate, avem de-a face mai degrabă cu o alternanță între sistemul guvernamental și cel parlamentarist. Tocmai în această imposibilitate de definire a sistemului politic românesc constă originalitatea sa: deși prezidențialist în esență sa, acesta poate luce, ciclic, aparențele celorlalte două tipuri de sisteme. Dacă în cazul regimurilor constituționale cel semi-prezidențial este, într-un fel, media caracteristicilor celui parlamentar și prezidențial, nu același lucru se poate afirma și despre sistemele politice corespunzătoare. Se pare însă că inevitabilă (în condițiile unei democrații în formare) confuzie între regim constituțional și regim politic, de altfel, greu decelabilă, stă la baza încadrării României nu într-o categorie anume, ci între cele două limite ale unui interval. □

NOTE:

1. Regim care, contrar aparențelor, a fost contestat chiar în cadrul Adunării Constituante, în final avind însă cîștig de cauză varianta Comisiei de redactare a proiectului Constituției: amendamentul "Președintele României va fi ales de către Parlament" a fost respins cu 125 de voturi pentru și 279 împotriva (*Monitorul Oficial*, partea a II-a, dezbatere parlamentare, nr. II din 19 aprilie 1991, p. 7).
 2. Mihai Constantinescu, Ion Deleanu, Antonie Iorgovan, Ioan Muraru, Florin Vasilescu, Ioan Vida: *Constituția României - comentată și adnotată*, R.A. *Monitorul Oficial*, 1992, p. 184.
 3. Cristian Ionescu: *Sisteme constituționale contemporane*, řansa, 1994, p. 175.
 4. Olivier Duhamel: *Les démocraties*, Seuil, 1995, p. 200.
 5. Olivier Duhamel, *op. cit.*, p. 179.
- RADU CARP - He works as Assistant at the Faculty of Political Science and Public Administration, University of Bucharest.

O narățiune explicativă

VIRGIL NEMOIANU

Datele preliminare sunt cunoscute, "alternanța" a avut loc în condiții suprinzător de civilizate, impactul psihologic va fi (sperăm, încrăzători) cu totul considerabil, în legătură cu cel practic, rămînem, cei mai mulți dintre noi, încă destul de rezervați și de sceptici. Așadar, poate că în momentul de față cel mai prudent și mai folositor lucru ar fi pur și simplu să propunem o *nărățiune explicativă* a evenimentelor desfășurate în ultimii 7 ani. Nărățiunea stă sub semnul nevoii imperioase de reinventare a României.

Premiza de la care va porni această nărățiune este următoarea: în decembrie 1989, explozia nemulțumirii populare a produs o stare de buimăcită dezorientare în România. Să adăugăm la această stare încă doi factori: a) dispariția - s-a constatat pe loc - a oricărui discurs politic alternativ și b) efectul *cel mai important* al celor cinci decenii comuniste: de-socializarea populației, atomizarea impusă feroce și deliberat, nu doar abolirea dreptului la asociere, dar de-a dreptul stergerea sa din memoria și din habitudinile oamenilor (suspicionea față de aproapele ca stare generalizată).

Nu e surprinzător că, în aceste condiții, privirile oamenilor se îndreptau nu spre un viitor care le părea de-a dreptul imposibil (de aici provin și miturile excludatorii, de felul "Yalta/Malta", "și-asa ne-au decis alții soarta", "și-asa nu ne permit să acționăm"), ci spre trecut. Privirea spre trecut implică (curios lulu) un avantaj: tocmai discontinuitățile istorice ale României oferă o sumedenie de puncte posibile de aderență, de contact reluat, de nou început. Dureroasele falii ale acestei istorii puteau fi transformate în oportunități și în șanse politico-istorice.

Această (nostalgică și anxioasă) privire spre trecut s-a exprimat în opțiuni de "bătălie canonica". Au existat aceia care cereau ca firul să se reia de la 1988, cu plecăciuni la morminte dictatoriale și ode pentru "prințisor". Au existat cei care au spus că o reinviere a tradițiilor iraționalismului național-totalitar și misticoid din anii 30 și 40 (sau cultul dictatorului militar "patriot, onest și eficient") ar reprezenta o șansă găsășniță pentru problemele de fine de mileniu. Au existat cei care afirmau că reluarea legitimității odată cu Constituția din 1923 (sau cîteodată cu anul 1938, anul ultimelor alegeri libere ale României antebelice), cu monarhia ei și cu consfințirea României Mari ar fi operația cea mai justificată.

Nici unii dintre acești nu și-au impus punctul de vedere la începutul lui 1990 sau în 1992. Au cîștigat aderență mult mai numerosi aceia care propuneau

ca soluție reluarea firului istoric întrerupt după anii 60 - ani de relativă seninătate și prosperitate, cu o putere centrală bine instalată, dar tolerantă, "îngăind" multe, "închizînd ochii" la multe, gata de colaborări și cu Occidentul și cu diversele Oriente - România lui Bărlădeanu și Iliescu, a lui Gaston Marin și Gogu Rădulescu, a festivalelor de muzică usoară și a "mandatarilor" amabili, a industriei grele subordonate bunurilor de consum (cel puțin în percepția publică).

Limitele acestei paradigmă, fie ele chiar lărgite (de altfel, cu grabnică nepricepere), s-au văzut curând. Nemulțumirile au venit din toate direcțiile. Sistemul instalat nu putea să nu ducă la un model de patronaj/clientelă în interiorul societății. Privatizarea (cîtă a fost) s-a petrecut dacă nu integral, atunci măcar în bună parte prin înzestrarea prea-milostivă a unor mici grupuri și indivizi privilegiați cu felii și porții dintr-o economie pînă atunci întreagă și neatinsă. Aceeași paradigmă a clientelei care și căută patronul o regăsim în politica externă: ca niște elevi sîrguincioși, conducătorii (nu în ultimul rînd, Petre Roman) se lăudau publicului că și-au îndeplinit temele indicate de marile organizații internaționale. În schimb, domitorii vădeau minioasa iritare că anume sectoare ale societății (presa scrisă, de pildă) nu vor să înțeleagă totdeauna că sunt numai îngăduite, că libertățile sunt numai tolerate, numai răbdăte și suferite, că se bucură de daruri date condițional și temporar, a căror folosință poate fi suspendată oricind.

Ei bine, chiar și în aceste strîmtorate condiții, o anume dinamică ineluctabilă a pieței libere și a democratiei s-a pus în mișcare și a împins lucrurile înainte, nu fără ajutorul unor impulsuri venite din afară: de la retorica opiniei publice mondiale, a cancelariilor și organizațiilor străine, de la exemplele vizibile și invizibile ale multora dintre vecinii din zonă. Abia acum, în virtutea acestei dinamici se manifestă o nevoie, incompletă încă, de schimbare a unor doctrine și programe de partid, așadar, privirile se întorc, șovâielișnic încă, spre viitor.

Înainte de această inversare direcțională a privirii (de la retrospectiv spre anticipativ) era însă nevoie să se rezolve altfel "bătălia canonica", să se încheie disputa legată de tema "reluării firului istoric" cu care începe lectura noastră narrativă a ultimilor șapte ani. Disputa s-a încheiat, am putea spune, printr-un compromis, sigilat de alegerile din noiembrie 1996 și de constituirea unei noi coaliții guvernamentale. Nici 1866, nici 1923, cu atît mai puțin 1941 sau 1942. Ci,

comentatorii au observat îndată lucru și l-au spus, 1946. Într-adăvăr, în acel moment de efemeră ezitare (1944-1947) a existat totuși în România măcar speranța unei democrații reînnoite, întemeiate, să nu uităm, tocmai pe refuzul net și îngemănat al fascismului și al comunismului. După un hiat de o jumătate de secol, partidele "istorice" (USD recunoscut ca legitimă "socio-democrație", național-tărăniștii reciclați ca partid democrat creștin, fracțiunile liberale, grupările etnice) își reiau într-un fel sau altul existența brutal și artificial interzisă în 1946, cu ajutorul și în prezența unor forțe străine. În acest sens se poate vorbi într-adăvăr despre o "întoarcere acasă".

Cum pare să arate spectrul politic ce se cristalizează acum? Patru orientări parrecognoscibile. Cea dintâi este cea *populistă*; autoritară, neîncrezătoare față de Occident, egalitaristă, ostilă schimbărilor, cu varianțe de extremă dreaptă, dar și de extremă stângă. Un punct vrednic de reținut: totalul voturilor întrunite de slujitorii ei în prima rundă electorală (3 noiembrie) nu depășește circa 12%, adică aproximativ la fel cît întrunesc orientări asemănătoare în Franță, dar net mai puțin decât scorurile obținute de echivalentele lor din Austria, Italia sau Rusia. Este acesta un semn încurajător pentru maturitatea electoratalui românesc. A doua orientare ar fi cea *creștin-democrată*. Un paradox, aici: creștin-democrația este, instituțional vorbind, cea mai bine consolidată, dar ideologic cea mai flască. Este limpede că aproximațiile unui ULM Spineanu, că pragmatismul nobil și intuițiile juste ale unor Coposu și Diaconescu nu sunt, nu mai sunt, suficiente. Poate că experiența guvernării va accelera nevoia (și ocazia) autodefinirii doctrinale. A treia orientare ar fi cea *liberală*. Este acesta cazul cel mai regretabil. O tradiție demnă și solidă se vede sfârșită de luptele de diadohi în care sunt angajate vreo 5-7 grupări. Culmea este că (simetric invers față de PNTCD), din punct de vedere al gândirii politice a oamenilor disponibili, ba chiar și al programelor, există aici resurse considerabile. Organizarea lor instituțională și cea care lipsește și e limpede pentru orice gânditor lucid că ar fi nevoie de o promptă coalizare, fără de care spectrul politic românesc rămîne imperfect și mai ales vulnerabil. A patra orientare ar fi cea *social-democrată*. Aici se profilează o strănică bătălie, ale cărei prime semne se puteau desluși încă din 1992. Două partide mari și bine structurate își contestă reciproc dreptul de a utiliza această etichetă și nu știm care dintre ele va învinge. PDSR e un partid clientelar care ar putea prea bine să se destrame în urma pierderii puterii, elementele sale dispersându-se în direcția populistă, în cea social-democrată reală (așa cum cred că se cuvine să numim USD) și în altele. Nu este imposibil nici ca, precum prevăzea redutabilul S. Brucan, să aibă loc o regăpare sub semnul euro-comunismului ilustrat cu oarecare strălucire de socialistii lui T. Mohora, în care

caz bătălia pentru acest sector electoral să continue în mod mai "principal".

În orice caz, întrebările concrete, legate de viața oamenilor, abia acum încep să se afirme cu adevărat. Eu le-ști defini ca fiind toate axate în jurul unui mare principiu: cel al centralizării. Economic, cultural, politic-administrativ, aceasta e marea sfidare ce se ridică în fața clasei politice românești: cum să deconstruiască acumularea sufocantă de putere într-un centru minuscul. Așa se poate defini cel mai bine moștenirea pernicioasă a comunismului și a ceaușismului. Votul de încredere deprimant și profund condamnat acordat de virtualmente toate partidele nouului Cod Penal ne arată că această clasă politică (cum bine a remarcat Gabriel Andreeșcu) are încă multe de făcut, multe de învățat pînă la a se lămuri în privința distribuirii echitabile a drepturilor individuale și de grup. Paternalismul tribal, o falsă concepție despre ordine, esențialismul etnic, confuzia grosolană dintre discursul moral și cel juridic blochează grav progresul în toate domeniile. Singurul răspuns posibil (cum spuneam și altădată) rămîne o aplicare neabătută a principiului subsidiarității: rezolvarea fiecărei probleme sociale la cel mai jos și mai simplu nivel posibil. Preziunea asupra centrului se relaxează, judecățile devin mai senine și mai înțelepte, tentația operației necinstitite scade în mod inevitabil, iar coerența imagi-nativă este mai curînd stimulată decât sfîrșitul.

VIRGIL NEMOIANU is Professor at the Catholic University of America, Washington D.C., and General-Secretary of the International Association in Comparative Literature.

Despre înfrîntă și învingători

DAN OPRESCU

Recent încheiatele alegeri și rezultatul lor ar trebui să dea mai mult de gîndit comentatorilor și analiștilor politici, iar euforia victoriei (pentru că majoritatea "specialiștilor" înclina spre una din părțile ce constituie acum majoritatea parlamentară) să facă loc unor priviri mai realiste, mai temperate, mai triste poarte. Ceea ce se cuvine spus dintru început e faptul că alegerile nu sunt soluția problemelor României, ci doar o sansă pe care țara și-o acordă, după șapte ani de experiment post-ceaușist destul de puțin reușit. Cel mai bun lucru ce se poate spune despre rezultatul acestor alegeri este că el a fost posibil, iar alternanța la guvernare a fost însăptuită - eveniment foarte neobișnuit în viața politică românească, după cum vor fi remarcat mai toți ce s-au ostenit să se ocupe de istoria electorală a românilor.

Mai întîi, despre partida pierzătoare: desigur, marele perdant al anului 1996 este PDSR (iar nu ANL sau PS etc.), iar reacția post-electorală a conducerii PDSR a dovedit că sentimentul pierderii e dominant în partid. Și mai trebuie spus că PDSR este un rău perdant ("rău la pagubă"), după cum s-a văzut și auzit din declarațiile cîtorva lideri după 3 Noiembrie și, mai cu seamă, după 17 Noiembrie. Cauzele eșecului electoral al PDSR sunt de căutat, în principal, în izolare a acestui partid pe scena politică, precum și în neputință conducerii sale de a mai ralia în jurul său și alte segmente semnificative ale electoratalui, cu excepția celor din mediul rural - oarecum ca PNȚ în perioada interbelică... -, și a reușit această performanță mai degrabă în virtutea unei inerții sentimentale (Ilieșcu, revoluție, FSN etc. - "le-a dat" pămînt, i-a "lăsat" să vină la oraș și să-si vîndă produsele la prețul pieței etc.). Tipic pentru o economie centralizată, într-o țară subdezvoltată, este favorizarea orășenilor și penalizarea țărănilor, prin mecanismul achiziționării produselor agricole la prețuri mici, controlate de la centru, spre a oferi celor de la oraș alimente ieftine, cu mult sub prețul ce s-ar stabili dacă cererea și oferta ar fi lăsate să se manifeste. După 1990, liberalizarea prețurilor agricole a cointerestat țărănește să producă mai mult și mai bine, iar nivelul de trai în mediul rural a crescut sensibil, în principal deoarece pornea de la nivele inițiale extrem de scăzute. Pe de altă parte, inițial (i.e.: alegerile din 1990 și 1992), orășenii nu și-au dat seama că nouă abundență nu înseamnă automat și posibilitatea lor de a se bucura de această abundență; printre altele, capitala și marile orașe au fost pierdute de către PDSR și

pentru că partidul a avut unul din puținele sale succese - cu efecte limitate, ar trebui adăugat - în demararea reformei prețurilor, prin punerea lor (cu distorsiunile de rigoare în ceea ce privește pîinea, combustibilul, transportul în comun s.a.) în oarecare concordanță cu reglementările unei incipiente economii de piață. În 1996, depenalizarea țărănilor a fost resimțită de mulți orășeni ca o penalizare pentru ei și, în consecință, s-au manifestat electoral ca ostili puterii pedeseriste. Desigur, nu toate zonele rurale ale țării sunt, fie și doar în virtutea inerției, pe aceeași lungime de undă cu PDSR, și asta din felurile motive: județele Covasna și Harghita, de pildă, nu vor vota PDSR, oricare ar fi prețul cartofilor de toamnă pe piața marilor orașe.

Printre factorii ce au condus la pierderea alegerilor de către PDSR, un rol însemnat cred că îl ocupă și pierderea, de către această formătione politică, a monopolului organizării în teritoriu; în 1990 și 1992, opozitia era capabilă doar de mobilizări, eventual cu caracter spectaculos, cum a fost fenomenul Pieței Universității. Treptat, după alegerile locale din 1992, opozitia a fost capabilă să-si construiască o rețea organizatorică în teritoriu, iar aceasta a fost, în principal, meritul PNȚCD. Eșecul ANL, PS etc. la alegerile din 3 Noiembrie 1996 se întemeiază, printre altele, pe incapacitatea lor organizatorică; la fel, existența unei capacitați organizatorice a PD (și, deci, a USD) a determinat succesul acestei formațiuni/alianțe, precum și pe cel al liderului ei în primul tur al scrutinului prezidențial.

Eșecul electoral al lui Ion Iliescu este mult mai semnificativ (și mai spectaculos) decât eșecul PDSR, iar cauza principală ar trebui căutată în oamenii care l-au înconjurat, mai degrabă decât în calitățile și defectele personale ale lui I.I.. De regulă, I.I. s-a înconjurat de oameni care l-au părăsit apoi, nu atunci cînd au fost făcute grave erori de politică internă sau externă, ci numai atunci cînd interesele și pozițiile lor în cadrul "anturajului" au fost, dintr-un motiv sau altul, compromise. Aceasta este valabil pentru o gamă foarte variată de personaje, de la Petre Roman la Eugen Mihăescu. De aceea, poate, s-a și simțit I.I. astăzi de legat de cei care i-au stat alături în permanență; o astfel de atitudine sentimentală, nepotrivită unui adevărat om politic, l-a făcut, de pildă, să-l suporte în preajma sa pe un troglodit politic precum Dan Iosif (care l-a făcut de rușine în repetate rînduri), sau să comită imprudență de a accepta continuarea unei campanii electorale evident

inepte, sub conducerea lui Iosif Boda. Același sentimentalism l-a făcut să susțină pînă la capăt un guvern profund nepopular sau/și să nu se distanțeze măcar din prudență electorală de oamenii ca Văcăroiu, Cosimicea, Hrebenciuc, Bebe Ivanovici, Oliviu Gherman sau Miron Mitrea. Din păcate, lumea mai bună din jurul lui I.I. (i.e.: Stolojan, Meleşcanu, Tinca, Dan Marțian chiar, dar și Petre Roman pînă în Septembrie 1991...) n-a putut exercita o influență mai consistentă asupra măsurilor luate de președintele, guvern și parlament.

În ceea ce privește campania electorală a lui I.I.: deși pare să fi avut la dispoziție sume considerabile de bani, campania a fost dominată de lipsa de profesionalism a celor ce au condus-o, în ciuda presupusei participări a cîtorva consilieri americani. Ce-i drept, nici I.I. n-a mai fost "în formă". El părea adesea că vrea doar să rămînă președintele României, dar sără să facă și necesarele eforturi personale de a convinge, încă o dată, electoratul să-i dea votul său. Uneori, I.I. dovedea o anumită lehamite de toată această "plastică-seală" a campaniei electorale, și cred că o asemenea lipsă de chef trebuie să-l fi cuprins cel puțin de cînd, după acordarea de către SUA a clauzei națiunii celei mai favorizate pentru România, a trebuit să jină acea conferință de presă de la Cotroceni, împreună cu Emil Constantinescu și Petre Roman, prin care a încercat să repare ceea ce greșiseră fundamental, din exces de zel, persoanele din "anturaj". Deocamdată se pot face doar speculații referitoare la pierderea suflului de către I.I. între cele cîteva luni dintre alegerile locale și cele parlamentare/prezidențiale; se prea poate că I.I. să nu mai fi dorit să se "umilească" și să ceară, iarăși și iarăși, voturile, așa cum e regula într-o țară cu un regim politic, totuși, democratic.

Greșelile de campanie vor fi avut, și ele, parte lor în înfringerea la urne a lui I.I., poate nu atât de mult în ceea ce privește rezultatul propriu-zis, dar în mod sigur în ceea ce privește dimensiunile victoriei lui Emil Constantinescu. În genere, campania lui I.I. (pentru care, în principiu, ar trebui jinu răspunzător în primul rînd Iosif Boda, iar apoi I.I. însuși) a fost de un neprofesionalism uluit, mai ales dacă se ține cont și de faptul că I.I. a cîștigat cîteva alegeri (între care sîcotește și referendumul cu privire la noua Constituție) cu destulă ușurință; dar poate că tocmai această trecută ușurință i-a fost fatală în Noiembrie 1996. Este împede că I.I./PDSR s-au bazat pe repetarea scenariului electoral din 1992, și au pierit, ca atare, pe limba lor.

Cu cît se apropia data alegerilor, I.I. devinea tot mai confuz, iar strîndările (cf. ungurii, regele, moșierii, aruncarea chiriașilor în stradă ș.a.m.d.) n-au făcut decît să consolideze impresia că tabăra lui I.I. se află la disperare. O mare parte din vină pentru această imagine îi revine, cu siguranță, staff-ului electoral - dacă nu le-am cunoaște incompetentă, i-am putea bănuî de sabotaj. De pildă, nedocumentarea, de către staff, a dezbatelor televizate; apoi nepregătirea lui I.I. în fața întrebărilor puse de Emil Constantinescu; apoi, cînd joi, în ultima zi a campaniei, ultimul - și singurul -

- clip electoral iliescian a fost acela în care se anunță o "mare coaliție" CDR-PDSR, sub părinteasca îndrumare a lui I.I. (la acea dată, coaliția CDR-USD avea majoritatea și, practic, începușe tratativele pentru formarea guvernului, în vreme ce PDSR se instalase deja în opoziție). Evident, e discutabil în ce măsură asemenea gafe de campanie pot contribui (eventual decisiv) la schimbarea intenției de vot a unui segment semnificativ al electoratului; personal, încin să cred că ele nu au, de regulă, însemnatatea care li se presupune. Totuși, și acesta e un semn al lipsei de profesionalism (i.e.: absența unor cercetări și sondaje sociologice - altele decît gafe așa-ziselor telefoane otrăvite -, a unei interpretări a datelor brute ce puteau fi culese din Barometrul plătit de Fundația Soros, a unei flexibilități de campanie și a imaginării politice, ca să nu mai vorbim de, pur și simplu, nefacerea "temelor pentru acasă"; nedокументarea astor chestiuni ce au fost ridicate de Emil Constantinescu - de staff-ul său electoral -, cum ar fi statutul apartamentului unde I.I. este chiriaș, declarația lui Frunda la clubul presei străine, ori citirea "ultimo lui cuvînt" de pe foi bătute la mașină, în contrast cu stilul liber - chiar dacă profesoral, teatral și liric - adoptat de Emil Constantinescu).

De-a lungul campaniei, Miron Mitrea a fost folosit drept topor de oase, neglijindu-se contra-charisma pusă, astfel, la bătaie; după 3 Noiembrie și, mai ales, după 17 Noiembrie, cînd s-a văzut cine a pierdut și cine a cîștigat, și alte persoane din conducerea PDSR au apărut pe scenă, făcînd declarații încadrabile în categoriile jahnicului și penibilului (cf., de mai multe ori, Adrian Năstase). În box, există o regulă bună: cînd adversarul este la podesă, n-ai voie să-l mai lovești; în politică, cel puțin la noi, se pare că este altfel: PDSR e la podesă, dar de acolo lovește cu picioarele în cel rămas învingător.

Pe termen scurt și mediu, este de prevăzut că vor avea loc importante hemoragii de cadre din PDSR, ceea ce nu-i chiar așa de rău pentru viitorul acestui partid. El va scăpa, în primul rînd, de oportunități naivă, de cei care-l credeau identic cu statul, apoi de tovarășii de drum de tip Ion Minzatu, apoi de cei care n-aveau ce căuta dintru început în PDSR (de tip Ilie Năstase). E de așteptat, apoi, și o fracțiune, în sensul că unii senatori/deputați PDSR vor deveni înțîi independenți, iar apoi vor căuta să participe la gruparea actualmente majoritară, în schimbul unor slujbe sau/și sinecuri. Cum clientela PDSR este una de funcție și privilegii (obținute prin intermediul aparatului central de stat), mai e de prevăzut și ca o parte din această clientelă, la nivel central și local, fie se va reorienta spre satelizarea noilor deținători ai puterii, fie se vor estompa în tumultoasa și tulberea lume a afacerilor, beneficiind de sistemele de relații pe care va fi avut grija să le cultive.

Pe scurt, I.I. pare să-și fi atins limitele politice la alegerile din 1992; cît despre FSN/FDSN/PDSR, această grupare politică nu și-a revenit niciodată după marca schismă dintre I.I. și Petre Roman. La alegerile

din 1996, cei care au pierdut s-au încrezut prea mult pe conservatorismul electoratului românesc. Ei au pierdut în 1996 pe aceeași platformă cu care au cîștigat în 1990 și în 1992: amînarea plătirii scadențelor (economice, sociale, politice), printre-un "gradualism" ce a blocat vreme de șapte ani ieșirea României din condiția de codașă a fostului bloc comunist. România rămîne, și pe mai departe, o țară în care inițiativile reformatoare trebuie să vină de sus în jos - deoarece societatea civilă românească este încă prea puțin dezvoltată și închegată spre a prelua ea inițiativa. Ca atare, la noi, oamenii politici trebuie să execute "saltul" (printre-o așa-numită terapie de soc), urmînd ca detaliiile să fie rezolvate pe parcurs - *fine tuning*. Acum, ceea ce contează este să se ajungă cît mai repede la o situație "fără întoarcere", iar aceasta e, în fond, caracteristica esențială a strategiei de soc, în opoziție cu abordarea gradualistă (care se blochează destul de curînd în detaliu, din pricina intereselor speciale, care au vreme să se organizeze și să acioneze eficient - și conservator - asupra executivului sau/și legislativului).

X

X

Acum, despre învingători: marele cîștigător al alegerilor din 1996 este PNȚCD, ce a știut să domine o soartă amestecată (politic și uman) Convenție Democrată, și s-o strunească spre o victorie remarcabilă. Iar incununarea acestei victorii a fost, desigur, alegerea lui Emil Constantinescu în funcția de președinte al României. Se prea poate că Ion Iliescu, dacă ar fi fost real președinte, să fi căutat să fie mult mai acomodant cu politicienii non-PDSR decît în perioada 1990-1996, deși n-ar fi fost de așteptat o reîncălzire a raporturilor (otrăvite din 1991) cu Petre Roman. Evident, flexibilitatea lui I.I., ca om politic, s-a vădit în timp a fi destul de redusă, iar coabitarea cu un guvern CDR-USD (eventual și UDMR) ar fi putut să devină ceva de neindurat.

Dacă tranziția puterii s-a făcut exemplar (cu cîteva strîndere minore), nu tot acest lucru se poate spune despre campania electorală ce a propulsat la vîrf noua coaliție parlamentară și guvernamentală, pe de o parte, și pe E.C., pe de alta. Cei care au cîștigat alegerile din Noiembrie 1996 au ieșit învingători în primul rînd pe greșelile adversarului, și abia apoi din pricina acceptării de către alegători a ofertei electorale propriu-zise; ceea ce a urmărit majoritatea electorului a fost, într-adevăr, schimbarea - văzută ca o schimbare a unei echipe devenite, cel puțin din 1992 încoace, insolentă față de oricine și indolentă în administrarea treburilor publice. Programele electorale, felurile "contracte" și gesturi seductive nu cred că au contat atât de mult la victoria fostei opozitii democratice în alegeri pe cît îndeobște se crede; mult mai mult pare să fi contat lehamitea majorității alegătorilor față de persoanele aflate de mai bine de o legislatură la conducere, și de politica (respectiv, lipsa de politică) pe care aceste persoane o întruchipau.

Din punct de vedere electoral, PNȚCD a reușit să cîștige (repet, pe greșală adversarului)

clusiv din perspectiva democrației creștine. Pe lîngă faptul că acele întrebări și-au avut rostul lor electoral, de campanie, și săn deci acceptabile pentru lovirea adversarului politic, este foarte lipsede că ele reprezintă o încălcare a așa-numitei privatități, a sferei private a fiecărui dintre noi, sugerind în plus că un "liber-cugetător", adică un ateu, n-ar putea fi un om onest, nemincinos, de încredere - eventual un bun lider politic. Păcatele politice ale lui I.I. vor fi fost ele destule, dar nu și acela că este, probabil, ateu; oricum, eficiența electorală în cadrul dezbatării televizate a acestor întrebări și de necontestat, ele trimișindu-l rapid pe I.I. în defensivă și însurindu-l să îngâime ceva destul de neconvincător despre faptul că e botezat și că a crescut într-o "familie evlavioasă" etc.

Consider că, în fază finală a campaniei electorale, mai cu seamă între 3 și 17 Noiembrie, cîteodată, E.C. nu s-a mai adresat electoratului său "captiv" (capitala, marile orașe și cele mijlocii etc.), ci unui electorat mai frust din punct de vedere politic (mediul rural, cei care votaseră în primul tur de scrutin cu Petre Roman etc.), și pentru care a utilizat o retorică mai riscantă, cu accente mai puțin moderne, uneori chiar populist-bigote. Cîtă vreme această retorică rămîne strict cantonată în campanie, nu este prea mult de obiectat împotriva ei, îndeosebi că și-a dovedit, în final, eficiența. Mai mult încă, este oarecum acceptabil dacă o ascemenea atitudine se prelungește și după alegeri, dar numai dacă rămîne la nivelul relativ superficial al simbolisticii spațiului public, al ceremoniilor oficiale etc., și numai dacă nu încalcă drepturile omului.

În 1992, candidatura lui E.C. susținuta de o gravă problemă de imagine, îndeosebi din pricina felului în care s-a făcut alegerea sa, în dauna unui alt pretendent din rîndurile CDR, pretendent ce apărea atunci, pentru mulți adepti ai opoziției, ca o persoană mai potrivită să-l înfrunte pe I.I. În 1992, E.C. a fost perceput, în genere, drept o creație - improvizată - a seniorilor din PNȚCD, o persoană cu certă calitate, desigur, dar în esență lipsită de o statură politică de sine stătătoare, și care nu le amenință "seniorilor" (îndeosebi lui Corneliu Coposu) poziția predominantă în partid și în cadrul coaliției de opoziție. Măsura în care această percepție a fost adeverată (sau nu) nu are importanță, mai cu seamă privită dinspre 17 Noiembrie 1996.

Fără a impeta cîtuși de puțin asupra memoriei marelui om politic român care a fost Cornelius Coposu, cred că ar trebui spus foarte răspicat că victoria CDR în alegerile din 1996 nu-i un datorat, printre altele, și faptului, tragic, că Seniorul n-a mai fost prezent în viața politică românească din 1995. De la Iuliu Maniu, C.C. a moștenit și o incontestabilă rigoare

mo-rală, o verticalitate de invidiat în orice alt domeniu în afară de politică; rigorismul moral se traduce în plan politic în inflexibilitate, în incapacitatea de a face compromisuri spre a accede la putere, iar aici destul de politic al lui Iuliu Maniu este paradigmatic. Abia în

1945, într-o convergere cu un diplomat occidental, el și-a încercat ultima carte politică (întrebîndu-l pe diplomat dacă Occidentul a abandonat România în sfera de dominație a URSS, și adăugind că, dacă este așa, atunci el e dispus să negocieze condiții mai favorabile de integrare decât le-ar putea obține comuniștii); era, desigur, prea tîrziu, iar în calitate de om politic el își încheiaște traectoria cu puțin înainte - restul n-a fost decât o dramă și apoi o tragedie a omului Iuliu Maniu, și care tragedie poate fi interpretată și utilizată politicește, dar nu este propriu-zis ceva politic. C.C. n-a fost un zeu, ci un om întreg, cu calitățile și defectele sale, iar actualele tentative de a-i înalța, post mortem, un cult, săn inutile.

"Seniorul" (eufemism pentru "Bătrînul") a avut o personalitate foarte puternică, uneori de-a dreptul strivitoare, ce s-a exercitat îndeosebi asupra celor din propriu-i partid și, în genere, asupra forțelor de opoziție (în special după ce s-a aratat că flexibilitatea exagerată a lui Radu Cămpeanu este una pierzătoare); ca atare, inflexibilitatea lui C.C. a devenit uneori simplă încăpașinare și lipsă de tact politic. Dar să nu se credă că inflexibilitatea etc. ar însemna și consecvență; dimpotrivă, în cîteva rînduri erorile de apreciere ale lui C.C. s-au răsfînt negativ și decisiv asupra coagularii unei opoziții unite. După părerea mea, două au fost erorile de proporții la care C.C. a contribuit hotărîtor: (1) acceptarea și semnarea raportului parlamentar despre evenimentele de la Tîrgu Mureș, și (2) aclamarea lui Miron Cosma și a minerilor ce au dat jos guvernul Roman. În plus, stilul său autoritar și cîteodată abraziv s-a îmbinat adesea cu o vădită lipsă de talent la masa negocierilor, atât în lăuntrul partidului, cât și în relațiile cu alte grupări politice, afectând mult politica de cadre a PNȚCD, relațiile din cadrul opoziției și - mai cu seamă - raporturile opoziției cu cei aflată la putere. Sistemul simpatiilor și antipatiilor personale a funcționat din plin în cei cîțiva ani în care C.C. s-a aflat în primul plan al vieții politice românești. Este foarte greu de imaginat, de pildă, că alianța CDR-USD ar fi fost posibilă dacă C.C. ar mai fi trăit; la fel, participarea UDMR la guvernare ar fi întîmpinat considerabile dificultăți, din cauza unei anumite idiosincrasii pe care a avut-o C.C. față de organizațiile politice ale ungurilor din România (cf. și articolul lui C.C. intitulat "Și MADOSZ-ul vrea să intre în guvern?" în *Dreptatea* din 10 Octombrie 1944, în care se arată că MADOSZ nu-i un partid politic, doctrinar etc. și, ca atare, n-are ce căuta la guvernare; în treacăt și spus, MADOSZ va obține, necontestate, circa nouă din voturile ex-primate la alegerile din 19 Noiembrie 1946).

Evident, lucrurile nu sunt nici pe departe atât de simple încît să ne permită să ne imaginăm că dispariția lui C.C. a făcut loc în partid, dintr-o dată, unei noi generații, competențelor și toleranței; un singur exemplu: înainte de 3 Noiembrie, liderii PNȚCD anunțau public, cu

nedisimulată și de neînțeles satisfacție, că UDMR va lăua alegeri doar cel mult cinci la sută din voturi...

Ca șef de partid: stilul autoritar al lui C.C. a condus la întărirea partidului, prin reprimarea disidenților, dar și încreunat considerabil realizarea unui front comun împotriva puterii.

Deplină scăderea natalității de către E.C. - care l-a scos vinovat pe I.I. de această situație - nu semnalează doar primejdia resurrecției bigotismului și, eventual, revocarea relegalizării avorturilor, ci și o concepție premodernă, de factură pastoral-agrără, cu privire la mărirea și decăderea țărilor/poapelor. O țară poate fi bună, prosperă și de învidiat fără a avea cu necesitate o populație de zeci și sute de milioane de locuitori, pentru că aici nu cantitatea e importantă, ci calitatea (cf. Singapore, Suedia, Elveția, Norvegia - dar și țări precum Canada sau Australia).

De asemenea, nefințele gerea de către țăraniști (dar nici de către destule facțiuni liberale, spre a nu mai pomeni de alții) a mizei abrogării articolului 200 din Codul Penal românesc poate fi un semn periculos în ceea ce privește șansele integrării României în structurile euro-atlantice.

Problema bigotismului (unii vorbesc chiar de fundamentalism ortodox, ceea ce este, cu siguranță, o exagerare) în interiorul PNȚCD sau CDR este importantă și urgentă îndeosebi prin implicațiile sale, în măsură în care ea poate sugera o tendință izolaționistă, protectionistă și regionalistă, ca opusă necesităților actuale ale țării, de deschidere multiplă și de orientare spre zona euro-atlantică; de asemenea, o prea mare influență a sechelor bigotismului asupra oamenilor politici aflați de curînd la conducerea țării poate afecta grav politică noastră externă.

Principala urgență a României trebuie să fie crearea condițiilor pentru că atunci cînd Rusia va redeveni o putere mondială, inclusiv din punct de vedere economic și tehnologic, țara noastră să nu intre în sfera de dominație a acesteia (pentru că din sfera de interes și din cea de influență a Rusiei vom face parte, în orice caz, din priimi geopolitice și istorice). Reformele regimului Hiescu, cîte vor fi fost acestea, încă nu-s irreversibile, indiferent de ceea ce simte electoratul și de ceea ce cred "specialiștii". E nevoie de foarte puțin (e.g.: o schimbare radicală în Rusia, un război de durată în Balcani etc.) pentru a avea, iarăși, o societate închisă, închisă cu adevărat. Nimic nu este irreversibil - și totul este irreversibil, pentru că aşa ne arată desfășurarea de pînă acum a istoriei (ce se repetă, și totuși nu se poate repeta întocmai). Probabil că trăim, ca indivizi, prea puțin spre a ne învăța minte și a nu repeta evidențele greșeli ale generațiilor trecute. Pe de altă parte, nimic nu este realmente irreversibil, iar interludiul comunismului ar trebui să ne prevină asupra deosebirii dintre simțămîntul marii majorități a celor care trăiesc istoria și realitate. Propoziția "Comunismul este ireversibil!" (varianta: "Comunismul a învins definitiv la orașe și sate!") este adevarată numai și numai în sensul în care comunismul nu poate fi reformat, făcut cu "față umă-

nă" etc. În acest sens, comunismul n-a putut fi "reversat", și aceasta orice s-ar mai petrece acum în China.

În încheiere, vreau să spun că a-l avea pe Victor Ciorbea în calitate de prim ministru este un semn încurajător în ceea ce privește perioada post-iliesciană. Nu se mai pune problema amînării, iarăși și iarăși, a scadențelor - dacă n-ar fi pentru altceva decât pentru faptul că problemele s-au agravat între timp și amenință să se agraveze considerabil în continuare. Scadența cea mai gravă privește structura însăși a economiei românești; problema malformației economiei a apărut încă din vîrmea lui Gheorghiu-Dej, în urma operațiunii de industrializare prematură. Ceausescu a agravat această problemă (în bună parte cu creditele occidentale), apoi a început să amîne scadențele sociale și politice, în principal pentru a plăti integral datoria față de străinătate. Regimul Iliescu a amînat și el, cît a putut, scadențele, reîndatorind țara pentru a asigura un nivel al consumului care să-i asigure realegerea. După șapte ani, oamenii politici ai noii puteri de după alegerile din 3-17 Noiembrie au șansa să arate că România nu-i neapărat o țară condamnată la subdezvoltare, și că facem parte din Europa și în altă înțeles decât cel doar cartografic. În rest, se știe prea bine: privatizare rapidă, atragerea investițiilor străine directe, protejarea și încurajarea proprietății private, a întreprinderilor mici și mijlocii, stabilitate macroeconomică, restrucțuire la nivel microeconomic, reforma sistemului financiar-bancar, descentralizare, autonomie locală etc. Așteptăm cu interes proiectul de buget al noii puteri. □

DAN OPRESCU (1953) - Graduated from the Faculty of Philosophy, Ph.D. Bucharest University. Founding member of the Group for Social Dialogue. Senior Associate Member (1990-1991) at St Antony's College, Oxford University, U.K.

Eșecul electoral al ANL

LIANA IONESCU

Dacă alegerile din toamna lui '96 au însemnat împlinirea revoluției prin vot, Partidul Alianței Civice și Partidul Liberal '93 au fost excluse de la acest festin democratic. Alianța Națională Liberală, fondată în iulie 1996 de PAC și PL'93, a obținut în alegerile legislative 1,57 % din voturi pentru Camera Deputaților și 1,92% pentru Senat, în timp ce candidatului ANL la președinția României, Nicolae Manolescu, i-au revenit 0,7% din voturi, reprezentând optiunile a 90.122 de cetățeni. Un rezultat extrem de slab, cu mult sub aşteptările și, mai ales, sub posibilitățile celor două partide, deja consacrate pe scena politică românească. Un eșec nemeritat, care impresionează prin dimensiunea lui. Cum s-a ajuns aici, ce a influențat votul negativ dat liberalilor din afara Convenției Democrațe și care au fost principalele greșeli comise de liderii lor?

Fără îndoială că polarizarea votului și assimilarea opoziției în întregul ei cu CDR și, eventual, cu USD au avut rolul determinant în eliminarea din forul legislativ a tuturor celorlalte formațiuni de opoziție. Dorința de schimbare și teama că regimul Iliescu se va prelungi încă 4 ani au fost mult mai puternice decât "subtilitățile" democrației, cum ar fi posibilitatea de a alege între doctrine politice sau afinitățile cu anumiți lideri. Sătul de săracie, exasperat de corupția la vîrf, amăgit timp de 7 ani, românul a preferat să-și dea votul formațiunii cu cele mai mari sanse de cîștiș. Chiar simpatizanții ai PAC și PL'93 au renunțat, în ultimul moment, la votul "de conștiință", în favoarea unui vot "util". Îndemnul adresat de tărăniști în '96 și reluat în '96 - "Nu risipiți voturile!" - a avut efectul scontat.

Din această perspectivă, ieșirea PAC și PL'93 din Convenție, în martie 1995, a fost neinspirată. Asumarea propriei identități și încercarea de diversificare a ofertei politice s-au dovedit premature pentru un electorat neobișnuit cu exercițiul democratic, care a realizat acum, pentru prima dată, alternanța la putere. Optiunica categorică pentru schimbare nu a jinut seama de nuanțările de tip doctrinar, maturizarea electoratului român echivalind cu respingerea definitivă a oricărora forme de comunism.

Nu toate formațiunile care au părăsit Convenția în '95 au avut soarta unui "sinucigaș", prezisă de Corneliu Coposu fiilor rătăcitor. Nemulțumite, în aceeași măsură ca PAC și PL'93, de mecanismul de funcționare al principalei alianțe a opoziției, PSDR și UDMR (și ele fondatoare ale CDR) au contat însă, de la început, pe o carte ciș-

tigătoare: primul - pe alianța cu PD(FSN), iar Uniunii maghiarilor - pe un electorat fidel.

În momentul părăsirii Convenției, PAC avea și el un electorat propriu, oricum mai numeros decât cel al PER sau PNLC, partide "de buzunar" care, iată, la adăpostul Convenției, au ajuns din nou în Parlament. Electoratul PAC era evaluat de sondajele de opinie la 6 și chiar 10%, în 1994, și 5-7%, în 1995. (vezi Barometru de Opinie Publică). Raportată la aceste procente, decizia partidului condus de Nicolae Manolescu de a merge "pe propria mînă" nu a fost lipsită de realism. Chiar și după ieșirea din Convenție, PAC înregistra 7 procente în sondajele de opinie din iunie '95 și 5 procente în cele din septembrie '95. Abia spre sfîrșitul lui '95, pe măsură ce alegerile locale se apropiau, electoratul a început să îl părăsească în favoarea celor mai puternici și uniți.

PL'93 a avut o situație diferită sub acest aspect, electoratul său situându-se în jurul a 3%, niciodată mai sus de 4%. Greu de spus pe ce au misat liberalii lui Patriciu cînd au hotărît să iasă din Convenție. Probabil pe ideea de unificare liberală cu care, după desprinderea din trunchiul PNLC, au tot cochetat, fără prea multă convingere însă.

În cele din urmă, formula "prin noi însine" s-a dovedit inadecvată pentru ambele formațiuni, iar încercările de realizare a unui pol liberal puternic în afara CDR au eşuat, rînd pe rînd. Pragmatici, Cerveni, Quintus și Cataramă au hotărît că cel mai sigur e sub umbrela Convenției. Nici măcar micul pol liberal, alcătuit din PAC și PL'93, nu a fost realizat la timp, ci abia după rezultatul slab înregistrat de cele două formațiuni la alegerile locale. E greu de crezut că alianța cu liberalii lui Dinu Patriciu și Horia Rusu ar fi diminuat, așa cum susțin unele voci, sansele PAC-ului de a intra în Parlament. În condițiile polarizării massive a votului, ea s-a dovedit inutilă pentru a le propulsa în forul legislativ, dar a fost singura soluție, care merită încercată, într-un moment în care devenise clar că nu se mai putea merge de unul singur. Oricum, înfrîngerea nu poate fi pusă în seama lipsei de charismă a unora dintre lideri.

Dacă alianța de ultim moment nu a afectat sansele PAC-ului, la o analiză mai atentă se poate observa că întreaga politică de alianță dusă de acest partid de-a lungul timpului este răspunzatoare de eșec. Cea mai neinspirată pare să fi fost alianța din iulie 1994 cu PNLC, partid care a reîntrat în Convenție - să nu uităm! - împărțind votul decizional cu PAC. Gestul readucerii națională liberalilor (recondiționați, e adevărat!) în opoziția unită a

fost calificat de Nicolae Manolescu drept firesc și moral, CDR) au contat însă, de la început, pe o carte ciș-

dar nu a adus nici un beneficiu politic partidului său. Mai mult, acesta a fost copleșit de ingratitudinea foștilor aliajăi, transformați în gazde primitoare ale nemulțumiților din PAC și PL, îngrijorați de perspectiva ratării fotoliilor parlamentare.

Refuzul de a face alianțe a avut în istoria PAC un efect la fel de dezastruos, ducind la scindarea, în două rînduri, a partidului. De fiecare dată conducerea partidului s-a despărțit cu ușurință de minoritatea care propunea alte strategii politice. Eforturile pentru evitarea migrării competențelor spre alte partide au fost minime. După fiecare desprindere, cci rămași răsuflau parcă ușurați. "Pierderile suferite ne-au învățat ce înseamnă fidelitatea", afirma președintele PAC, ignorând că, singură, această calitate nu poate asigura succesul. Ea nu a sporit nici măcar coeziunea partidului, care s-a văzut confruntat cu o situație de criză chiar în timpul campaniei electorale. Dezamorsată inabil și în ultima clipă, criza generată de nemulțumirea filialei Iași față de impunerea pe liste locale a unui candidat de la centru a afectat grav imaginea PAC și, implicit, a ANL. Dorința, oarecum legitimă a ieșenilor, care și probaseră forță în teritoriu, s-a lovit de rigiditatea și intoleranța staff-ului electoral de la București, care a redus total la un act de indisplină ce trebuia sancționat, indiferent de consecințe.

Lipsa de fier, de tact și, în cele din urmă, de profesionalism a echipei de campanie s-a manifestat și, în alte situații, chiar dacă nu atât de intens mediatizate. Se poate spune chiar că diletantismul a fost notă generală a campaniei: de la declarațiile publice ale șefului de campanie pentru alegerile parlamentare, pînă la afișele electorale fără percutanță, pliantele neatrăgătoare și clipurile neconvincătoare. Propaganda vizuală slabă surprinde cu atît mai mult cu cît, în PAC mai ales, dimensiunea artisticului e bine reprezentată.

Acestor carente manifestate la centru li s-au adăugat (cu excepția notabilă a Iașului) insuficienta mobilizare și capacitatea organizatorică redusă a filialelor. Chiar în localitățile cu primari ANL, campania a fost anemică. Efortul imens făcut de liderii celor două partide și de candidatul alianței la președinție pentru a convinge electoratul să dea votul ANL-ului nu a fost dublat de o activitate pe măsură în teritoriu, în așa zisul plan secund, dar la fel de important pentru obținerea victoriei. Turul de forță al liderilor prin țară și intervențiile de excepție la televiziune, îndeosebi ale lui Nicolae Manolescu, dar și ale lui Dinu Patriciu și Alexandru Athanasiu, au rămas, din păcate, fără ecou. Logica discursurilor, mesajul politic bine structurat, argumentele clar formulate au sunat în gol.

Lipsa de audiență a sigurului mesaj explicit liberal al campaniei are, însă, și alte explicații. Ele ţin de votul emoțional și strict direcțional spre Convenție. Mesajul populist al acesteia, și nediferențiat

doctrinar, a fost cel mai bine percepț de electorat. Chiar și de ce pe care mesajul liberal îi viza direct: reprezentanții viitoarei clase de mijloc. Într-un interviu acordat, în timpul campaniei, unui cotidian central, Nicolae Manolescu afirma, pe bună dreptate, că mesajul liberal este fundamental pentru sutele de mii de oameni care s-au mutat din sectorul de stat în cel privat. "Acum urechile sunt ciulite să-l prindă - credea președintele PAC -, dar nu există emițătorul. Noi vrem să fim acest emițător". Votul de la 3 noiembrie a infirmat această percepție a stării electoratului, creditat de liderul PAC cu o disponibilitate prea mare pentru nuanțări. Votul a demonstrat că prioritatea momentului era schim-barea și nu diversificarea ofertei politice. Orientarea campaniei electorale a ANL împotriva Convenției, acu-zată de a fi un conglomerat de doctrină, nu a făcut decât să reducă și mai mult sansele liberalilor extra CDR de a intra în Parlament.

La acest eșec a avut parte ei de contribuție și mass media, mai mult sau mai puțin independentă. În ansamblu, presa scrisă a fost defavorabilă ANL. Ca urmare a erodării relațiilor dintre liderii alianței și șefii unor ziar, acestea nu numai că nu au susținut coalitia liberală, dar i-au făcut reale deservicii. Principalul cotidian de opozitie, "România Liberă", a fost și campionul denigrării Alianței Naționale Liberale. Interesele de partid și orgoliile mărunte au dat uitării momentele de început ale opozitiei din România, cînd împreună au fost puse bazele actualei alianțe victorioase, iar candidatului la președinție, ieșit acum victorios, i-a fost predată șatafa de învingător.

Prin înfrîngerea Alianței Naționale Liberale, noul Parlament va fi lipsit nu numai de o componentă liberală puternică, ci și de personalități de valoare, care și-au probat competența profesională. O recunoaștere semioficială a acestei competențe a fost desemnarea, în timpul campaniei electorale, a "guvernului presei independente", în care nu mai puțin de 4 miniștri aparțineau ANL. Prin cooptarea în noul guvern, la conducerea Ministerului Muncii și Protecției Sociale, a lui Alexandru Athanasiu, fost vicepreședinte al PAC, se realizează și recunoașterea oficială a valorii liberalilor rămași, pentru un timp, în afara Parlamentului. Angajarea lor în structurile administrative ale actualei puteri nu poate fi decât benefică mersului reformei. Totodată, prezența alături de cîștișători va atenua întrucîntva şocul și dezamăgirele politicienilor și ale susținătorilor lor, care nu au intuit exact cerințele momentului. □

LIANA IONESCU - She graduated from the Faculty of Philosophy, University of Bucharest. Candidate at Ph.D. in philosophy of science. Political editor at the daily *România Liberă* and press correspondent for the Radio Free Europe.

ANL sub tăvălugul alegerilor

LAURENTIU STEFAN-SCALAT

În avalanșa de aprecieri ce a urmat zilei de 17 noiembrie, reveneau frecvent expresii ca "revoluția de catifea", "a doua eliberare", "revenirea la normalitate" și.a. care trimiteau explicit la momentele euforice din Decembrie 1989. Nu împărtășesc viziunea simplistă că nu s-a făcut nimic în ultimii ani, dar sunt de acord că victoria Convenției (și doar mai apoi a Opoziției) în alegeri a avut și semnificația unei revoluții. Această interpretare nu are nimic original (și ea a fost exprimată pe străzi, în noaptea de 17 spre 18 noiembrie, dar și la nivel de imagine, cu toată presa occidentală unanimă în a saluta "noul ev" care stă să înceapă), dar ea lămurește cel mai bine polarizarea politică a ultimelor luni și eliminarea, în urma alegerilor, de pe scena parlamentară a unor competitori de soi.

Marii regreți ai alegerilor parlamentare din noiembrie 1996 sunt, fără îndoială, Partidul Socialist și Alianța Națională Liberală, cele două structuri politice care fixaseră concepțile politice "pure" de stînga și de dreapta în spectrul politic românesc. Rămîne parlamentul doar în seama "centrului" și a extremelor? Oare sincopă produsă nu va afecta echilibrul instituțional?

Cu siguranță, o analiză a rezultatelor alegerilor și a consecințelor lor se poate face în acești tereni, chiar dacă aporile care survin într-o astfel de lectură nu sunt neglijabile: amintesc doar de cazul Convenției care, "de dreapta" fiind, se spune că a cîștigat cu un program de stînga, de cel al PDSR-ului care, declarindu-se "de stînga" a dus, de fapt, politici "de dreapta". Nu poate fi trecut cu vederea nici cazul PS-ului, în care standardul socialist este purtat, în opulență campanie, de prospri oameni de afaceri și de reprezentanți ai mediului bancar.

Fără să ignor interesul unei analize în termeni de spectru politic, cred totuși că viața politică a României ultimilor ani devine mai inteligibilă dacă este interpretată în termeni "revoluționari": unui partid care

murilor comuniste. Lipsa alternanței la guvernare, subordonarea justiției și a procuraturii, monopolul asupra televiziunii naționale, politicizarea administrației și a structurilor de conducere ale întreprinderilor de stat au reprezentat semnele cele mai eloante ale lipsiei unei rupturi evidente cu "regimul" Ceaușescu. Cu alte cuvinte, impresia mea este că alegerile parlamentare din 1996 au avut, ca și cele din 1992, o mișcare structurală. Ca și atunci, acum nu a fost vorba doar de a schimba un partid cu altul, un set de politici cu altul, ci de a înlocui un mod al politicului cu altul. Înainte de a vorbi de politici de stînga sau de dreapta, trebuie fixat sistemul în care vor interveni ele. Este acesta un sistem de responsabilitate politică în care cel care greșește este sancționat sau demis? Există o reală independență a justiției și a procururii? Decizia se ia prin dictatura majorității sau printr-o dezbatere în care opoziția este tratată ca partener de dialog? Există o descentralizare a deciziei sau totul se hotărăște "la vîrf"? Există o suficientă transparență a activităților instituțiilor statului pentru ca societatea civilă să poată exercita un control asupra lor?

Aceste întrebări și altele de același fel nu-și caută răspunsul în programe de stînga sau de dreapta. Practica occidentală și principiile statului de drept au fixat în fundamentele democratice autentice descentralizarea, responsabilitatea politică, independența justiției, controlul societății civile. Acest lucru este departe de a se fi întîmplat la noi în ultimii șapte ani. Iar marea mișcare a bătăliei electorale din noiembrie 1996 a fost încapsularea acestor principii în sistemul politic românesc. De aceea, bătălia principală a fost (în parte, ca și în 1992) între adeptii și beneficiarii "vechiului regim" (care perpetua practici ale sistemelor închise) și promotorii unei democrații autentice și responsabile.

O analiză atentă arată că mulți actori ai spațiului public și politic au înțeles marea mișcare a alegerilor. În covîrșitoarea ei majoritate, presa de opinie, cu tiraje mari și atitudini nu neapărat favorabile opoziției (elovent cazul ziarului *Adevărul*), a concentrat un tir năpraznic asupra guvernului și a partidului cu care, în ultimul an, s-a identificat complet - PDSR. Toate partidele foarte aliate la guvernare s-au detașat

treptat de PDSR, intensificându-și, pe măsură ce intrau în opoziție, criticile față de acesta. Însuși președintele Iliescu a luat să ia o distanță simbolică față de guvernarea propriului partid "de susținut". Iată cum PDSR-ul a ajuns să fie izolat, și identificat cu sistemul, extins monstruos, care ajunsese să sufoce o evoluție care părea tot mai multora "naturală". Si cred că acuza principală nu viza în mod direct incompetență în gestiunea țării și în promovarea reformei, ci reau voință cu care erau refuzate politici simple, dar eficiente, în favoarea unora care blocau evoluția globală, dar oferă avantaje unei clientele restrânse.

Înlăturarea PDSR-ului nu însemna, însă, și o radicală schimbare instituțională. Si aceasta mi se pare a fi elementul care deosebește situația politică din 1996 față de cea din 1992. Pentru prima oară se pare că sistemul instituțional s-a stabilizat. Exercițiul democratic reușit al alegerilor (lipsa unor fraude sistematice, recunoașterea înfrangerii de către invins), dar mai ales faptul că populația, deși tot mai apăsată de greutățile existenței, a așteptat "cuminte" momentul alegerilor pentru a răsturna o putere devenită în mare măsură "odioasă", arată că s-a ajuns la un consens social asupra regulilor jocului politic, a cadrului în care se va duce lupta pentru pîrghiile de decizie, și a instrumentelor care vor fi folosite de invingător. Acest lucru nu era valabil cu patru ani în urmă, cînd puterea dăduse deja semne suficiente că instituțiile statului de drept, adoptate sub presiune internațională, îi erau foarte nepotrivite: mineriadele au reprezentat expresia potență (rictusul, mai degrabă) a acestei stări de fapt. La rîndul ei, Opoziția era departe de a avea un ferm crez republican aşa cum pare a-l avea acum, acceptînd Constituția doar pentru că nu avea cum să î se împotrivească eficient. Toate astea vor să arate că exercițiul politic al ultimilor ani, dincolo de conținutul lui, a dat gir unor instituții care apar acum ca bine integrate în cultura politică a românilor.

Același exercițiu politic a săcăt, totuși, evident faptul că "formele" singure nu sunt suficiente, iar votul din noiembrie a dovedit că o parte însemnată a populației a înțeles că instituțiile nu sunt create ca să existe în sine, ci pentru a îndeplini anumite obiective și politici. De aceea, insist, opinia care se coagulase înaintea alegerilor era că venise momentul ca paralizia instituțiilor statului de drept și difuzia incontrolabilă a unor practici extrem de pernicioase să fie opriate.

Nu întîmplător Convenția Democrată Română a materializat în favoarea ei această opinie (devenită, pentru prima oară, majoritară). Motivele sunt multiple, și de natură diferite. Ea își cîștigase statutul de întransigență față de putere încă din ianuarie 1990. Puritatea politică (neparticiparea la nici o guvernare) îi dădea un avans considerabil în perspectiva unei schimbări de structură. Voința de coeziune îndelung exersată conferă o gravitate nemaiîntîlnită obiectivelor politice

, asumate, exprimînd în același timp capacitatea de sacrificare a intereselor partizane în favoarea acestora. Acestea sunt atuurile de care CDR a beneficiat în mod exclusiv, fapt care a singularizat-o în spectrul destul de larg al partidelor democratice, fără a mai pune la socoteală instrumentele pe care toate celelalte partide le-au avut la îndemînă, dar pe care Convenția le-a utilizat cu o eficiență sporită: mă refer, în treacăt, la tipul de mesaj electoral pe care l-a formulat, la *timing*-ul excelent în care și-a dozat aparițiile pe scena publică în ultimul an, la organizarea internă și la pregătirile de campanie (la care m-am mai referit) care au asigurat suportul victoriei în alegeri.

Deși astfel de evaluări asupra capacitatei Convenției de a strînge majoritatea voturilor celor care doreau schimbarea structurală se puteau face (și s-au și făcut) înainte de alegeri, există un anumit număr de necunoscute care a făcut ca gradul de concentrare "democratică" în favoarea CDR să ducă la neglijarea celorlalte alianțe cu un scop similar: UNC, ANLE, dar în special ANL. a) Sondajele preelectorale plasau CDR în fruntea preferințelor alegătorilor, dar procentele cu care devasa partidul de guvernămînt puteau fi ușor absorbite de marja de eroare. b) PDSR demonstrase că va folosi toate mijloacele (ortodoxe și mai puțin ortodoxe) pentru a rămîne la putere. Prezumția de fraudă justificată, cum s-a văzut - și pîrghiile administrative pe care le avea la îndemînă lăsau un semn de întrebare asupra corectitudinii alegerilor. c) Precedentul neservicit al alegerilor din 1992 cînd, deși Convenția avea un avans bun în sondaje și venea după victoria în alegerile locale, ea nu a reușit să ocupe prima poziție în competiția parlamentară.

În aceste condiții, devinea evident că nu mai contează numărul formațiunilor "democratice", ci existența uneia suficient de puternică pentru a înfringe PDSR-ul. "Nu risipiți voturile!" devenise sloganul celor conștienți de imperativul ocupării primului loc. Si comandamentul a fost, în proporție remarcabilă, respectat. Dorința de victorie a indus un comportament civic disciplinat, conștiința importanței alegerilor și a consecințelor lor pentru viitorul țării impunînd, practic, "votul util" din 3 noiembrie 1996.

Eșecul ANL devine mult mai clar din această perspectivă, dar el este coroborat cu o incoerență strategică și cu mari greșeli de tactică de care se fac responsabili liderii partidelor componente.

Oricît ar fi de pură doctrina, oricît de bun programul politic, oricît har, verticalitate și competență ar dovedi echipa conducerii a unui partid, el își trădează răjiunea de a exista dacă în urma confruntărilor electorale trebuie să părăsească scena politică. Pentru un partid cu vechime și experiență, a nu intra în Parlament reprezintă un eșec copleșitor. În cazul ANL, acest eșec are niște cauze și va avea, fără îndoială, niște consecințe.

Și PAC și PL'93 au o existență postrevoluționară relativ îndelungată. Ele au intrat în parlament din 1992 sub sigla CDR, dar au respins la începutul lui 1995 protocolul acestei alianțe care prevedea pentru alegerile din 1996 liste comune și un candidat unic la președinție. Separarea de Convenție însemna, pentru cele două partide, un act de mare curaj. În primul rînd pentru că ele nu și cunoșteau electoratul (precum UDMR) și nici nu aveau un "frate mai mare" (așa cum găsise PSDR în PD) cu care să intre în jocul politic care se anunța foarte dur.

Consider că poate fi decelată o mare inconveniență strategică în modul în care PAC și PL'93 (mai târziu, ANL) și-au gîndit viitorul. În ce constă ea? E clar că părăsirea CDR cu mai puțin de doi ani înaintea alegerilor de către partide care nu trecuseră singure testul alegerilor echivala cu un nou început. Plecarea lor a însemnat și afirmarea dreptului la diferență (în special față de formațiunile rămase în CDR) care va constitui de acum semnul politic al celor două formațiuni. Lăsind deoparte grăuntele de personalitate pe care liderii celor două partide l-au aruncat în divort, motivul tactic care i-a scos din Convenție a fost respingerea ideii de liste comune (lucru care, după mine, a fost vital în asigurarea victoriei CDR). Singura carte majoră care le mai rămînea era cartea doctrinară. Asumarea explicită a unei poziții politice "de dreapta", un program liberal care se voia răspicat și coerent (apreciat, de altfel, de mulți observatori ai scenei politice românești) aveau menirea de a forța o identitate și de a marca diferența față de "populismul" recent imbrățisat de Convenție.

Numai că, așa cum am încercat să arăt, sistemul nostru politic nu era încă pregătit pentru confruntări doctrinare. Prin așezarea lor în afara confruntării centrale "vechi regim" vs. "schimbare structurală", partidele ANL au devenit marginale față de miza majoră a alegerilor din noiembrie 1996. Lucrul acesta poate fi interpretat în două feluri.

1. Dacă obiectivul strategic era ocuparea unui loc în Parlamentul din 1996, atunci se poate reprosa liderilor ANL un important deficit de simț politic, de percepție și chiar de "realism" politic. Nu au vrut să țină seama de teribila mișcare de opinie împotriva "regimului Iliescu" (față de care, ironie, chiar Iliescu a luat o distanță simbolică) ce impunea o concentrare pe măsură pentru înălțarea lui. În acest caz, alegerile n-au făcut decât să sancționeze prompt neprofesionalismul politic.

2. Am crezut, la un moment dat, că marginalizarea previzibilă în urma alegerilor din 1996 a fost asumată liberat. Alianța fiind, ca atare, o formăjune nouă, cu un program coherent doctrinar, dar care nu "cadrează" cu exigențele actuale ale luptei politice, ea își pregătește forțele pentru anul 2000, construindu-și, de pe acum, identitatea de care spectrul politic va avea mare nevoie atunci. Scenariul era riscant, dar nu lipsit

de fundamente. Evident că partidele Convenției vor suferi, în patru ani, uzura guvernării, și că, în 2000, populația se va îndrepta (mai ales dacă CDR va reuși să restrucțeze economia și să pună pe baze normale sistemul politic) către alternative. "Stînga" (probabil mult întărită de eșecul din 1996) va fi preferată, dar pentru echilibru sistemului politic - o "dreaptă" autentică trebuie să se detașeze atunci de politicile de "centru" ale Convenției. Astă părea a fi strategia implicită a ANL, produs, am fi putut spune, al unei vizioni politice remarcabile, care evaluează cîștigurile politice care se anunță foarte dur.

Din păcate, o asemenea perspectivă cu grad mare de maturitate politică nu apare decât în mintea analistului. Din păcate, liderii ANL au dovedit, refuzînd această postură coerentă, o lipsă de vizionare care îi discalifică politic. Căci ei s-au grăbit, cînd rezultatele primului tur erau încă proaspete, să se dea bătuți, acceptînd (a căi oară?) unificarea liberală, de data asta printre-o dizolvare necondiționată în PNL, partidul liberal aflat acum în poziție de forță. Surprizătoare și dezamăgitoare inconveniență strategică!

În ambele interpretări, responsabilitatea eșecului politic (nu numai în alegeri) revine în exclusivitate liderilor PAC și PL'93 care, crezînd prea mult într-un atu (programul liberal mai coherent și mai lipsit de condiționări "cederiste" decît al PNL) nepotrivit în actualul context al luptei politice, au dovedit curențe multiple: supraapreciere, lipsă de realism și vizionare politică, incoerență de strategie. Pentru a da o nouă șansă partidelor lor, ei ar fi trebuit să lase locul la conducere altora. Reconfirmarea lor în posturi de către Consiliile naționale respective denotă slăbiciunea funciară a acestor două partide: ele sunt strîns legate de liderii lor actuali. În astfel de circumstanțe, consecința este aproape inevitabilă: dizolvarea lor în PNL, cu păstrarea onorabilă a conducerilor în posturi "de imagine". Scena politică va fi astfel văduvită de un pol liberal de care avea nevoie, mai ales atîta timp cât PNL nu a dat încă măsura liberalismului său. Dar, dacă așa se va întîmpla (și așa ar trebui să se întîmple dacă vrem să vorbim de responsabilitate în spațiul politic), sancțiunea ar fi meritată. Si în politică greselile se plătesc. □

LAURENTIU ȘTEFAN - SCALĂT (1967) - He graduated from the Political Science Department, University of Bucharest. PhD candidate in Political Science and Philosophy, University of Bucharest.

Currently, he works as a Research Assistant at the ISSEE.

He translated in to romanian Isaiah Berlin's *Four Essays on Liberty*.

A doua Republieă

CRISTIAN R. PÎRVULESCU

Pe 3 noiembrie 1928, după aproape un an de manifestații antiliberale și ca o consecință a stării de spirit a opiniilor publice, Vintilă Brătianu și-a prezentat demisia Cabinetului său Regenței, ceea ce a dus la numirea, o săptămână mai tîrziu, ca prim ministru a lui Iuliu Maniu. Astfel PNT preluă pentru prima dată guvernarea țării. Practica constituțională, moștenită de pe vremea lui Carol I, făcea ca Președintele Consiliului de Miniștri să fie desemnat înaintea organizării alegerilor parlamentare.¹ "Rotativa guvernamentală" care a caracterizat bună parte din a doua jumătate a secolului XIX a fost rezultatul voinței regale în condițiile în care moravurile politice românești făceau ca partidul aflat la guvernare să cîștige alegerile. Alegerile din 1928 au fost considerate drept cele mai corecte din întreaga perioadă interbelică și au trimis în Parlament, pe fundalul generat de starea de nemulțumire, o puternică majoritate țărănistă. Peste 68 de ani, pe 3 noiembrie 1996, în urma alegerilor parlamentare, CDR, alianță în interiorul căreia PNȚCD este partidul cu cea mai mare influență, cîștigă alegerile parlamentare. Este practic a doua venire a țărănistilor la guvernare, căci cele 6 guverne țărănistă care s-au succedat între 1928 și 1933 (cu paranteza de un an a guvernului de tehnocrați Iorga, între aprilie 1931 și mai 1932), au însumat 4 ani care, de obicei, revineau unui ciclu de guvernare. Asemănări între 1928 și 1996 pot fi identificate și în ce privește poziția față de Constituție. În 1928 țărăniștii acced la putere la 5 ani și 8 luni de la votarea Constituției; în 1996 la aproape 5 ani de la votarea Constituției. În 1923 cele două partide care în 1926 vor forma prin fuziune PNȚ, Partidul Național și Partidul Țărănesc, s-au abținut de la votarea Constituției; în 1991 PNȚCD a contestat anumite prevederi ale proiectului de Constituție (statutul proprietății particulare, separația puterilor în stat etc) și ca urmare nu a votat în favoarea adoptării acesteia.

Dar aceste contestări de principiu și de oportunitate nu au împiedicat alternativa la guvernare pe care țărăniștii (în 1928 singuri, în 1996 în coaliție) au realizat-o. Ori, orice alternativă democratică are drept prenisa acceptarea cadrului constituțional existent. Deși sugestive, nu paralelismele între 1928 și 1996 interesează aici (deși ele pot da seama despre o continuitate țărănistă a abordărilor de principiu), ci elementele care particularizează alternativa la guvernare survenită anul acesta. Alternativă absolută (atât parlamentară cât și prezidențială), această premieră în istoria românească, cere clarificarea unor probleme ce vizează natura regimului politic din România. Dacă în 1928 arbitrul, chiar dacă slabit în postura Regenței, rămînea reperul și garantul regimului constituțional, în 1996 situația este alta. Ex-

periența schimbării democratice a deținătorilor puterii este proba stării de sănătate a democrației însăși.

Realizarea unei alternanțe democratice la guvernare în cazul unui sistem multipartidist (spre deosebire de sistemele bipartidiste unde alternanța rezultă din chiar "natura" sistemului de partide) se bazează pe 3 condiții: asigurarea, de principiu, a "biletutui de înțoarcere" pentru cei ce părăsesc puterea, acordul asupra instituțiilor și exercițiul unei puteri limitate.² Prin faptul alternanței alegerile parlamentare și prezidențiale din 1996 au un rol esențial în consolidarea regimului politic românesc. Credibilitatea instituțiilor politice era afectată de continuitatea la guvernare, în primul rînd o continuitate mentală, a celor ce aveau legături cu perioada comunistă. Criza de încredere în deținători puterii nu înseamnă însă lipsa de încredere în instituții. Este important deci a se identifica caracteristicile regimului politic românesc, ceea ce presupune analizarea formei de guvernămînt și, legat de aceasta, a rolului șefului statului.

Abordarea regimului politic nu este nicăi pe departe unitară în știința politică. Confuzia cea mai des întîlnită este cea între regim și sistem politic. Sistemul politic, model teoretic introdus sub influența teoriei sistemelor și folosit în special în anii '70-80, exprimă la nivel conceptual, interacțiunile politice și instituționale ce determină deciziile cărora li se supun colectivitășile și indivizi. Pentru unii, de exemplu, sistemul reprezintă exercițiul puterii ce rezultă din practica instituțională dominantă³, pentru alții (școală de politică comparată americană) el este rezultanta tuturor structurilor sub aspectul lor politic. Clasificarea tradițională a regimurilor politice a cunoscut începînd Aristotel numeroase variante care nu au adus însă modificări importante, astfel că numărul de titulari ai puterii rămîne încă, pentru mulți autori, un criteriu valabil.⁴ Pe de altă parte tendința de a aborda problema regimului doar din perspectivă juridică lasă numeroase și importante aspecte neclarificate. Încă din 1924 Dimitrie Gusti observa în prelegerea inaugurală a ciclului *Doctrinele partidelor politice* că regimul constituțional este puternic influențat de partidele politice și de credințele politice care "formează o forță motrice socială, o *cauza movens*, a oricărui regim constituțional"⁵. Chiar în interiorul perspectivei juridice există diferențe de la autor la autor, astfel că regimul politic este fie forma pe care o ia într-o societate raportul între guvernări și guvernați⁶, fie ansamblul regulilor constituționale⁷, fie un ansamblu de mecanisme ce repartizează puterea între diferitele organe și fixează modul lor de relaționare⁸. Pentru a depăși cantonarea într-o definiție strict instituțională, fără însă a lărgi prea mult unghiul

de abordare, Jean-Louis Quermonne propune o definiție intermedieră a regimului politic ca "ansamblu de elemente de ordin ideologic, instituțional și sociologic care concură la formarea guvernământului într-o țară dată și într-o perioadă determinată". Dintre-așemenea perspectivă analiza regimului politic trebuie să prevească legitimitatea, structura instituțiilor, sistemul de partide și forma și rolul statului.

Problema formei de guvernămînt în România a devenit după 1989 o firească temă de dezbatere publică. Evaluarea perioadei totalitare făcea ca discuția asupra formei de guvernămînt să se pună în termenii dihotomiei monarhie constituțională-republică (falsă problemă, care oculta elementul esențial în relația dintre guvernați și guvernani – limitarea puterii conducerilor). Odată lansată, această temă a fost speculată din plin în campaniile electorale din 1990, 1992 și 1996. Lucru cu atât mai ușor cu cît loialitatea față de regele Mihai a unor lideri ai partidelor istorice era publică.

Forma republicană de guvernămînt apăruta unora ca fiind indestructibil legată de totalitarismul comunist și, deci, compromisă. Dar republica ca formă de guvernare trebuie disjunsă de încărcătura perioadei comuniste. Aici poate interveni distincția aristotelică între forme "pure" și forme "corupte" de guvernămînt. Republica comunistă a fost o formă coruptă. Natura republicii se schimbă însă odată cu revoluția din decembrie 1989. Schimbarea de regim politic este reală doar atunci când noul regim se află într-o totală contradicție cu cel precedent. O asemenea situație este posibilă ca urmarea unei revoluții, a unei lovitură de stat, a restaurației sau a revizuirii integrale a constituției.¹⁰ Ori, dacă în 1989 a avut loc o schimbare de regim, modul în care aceasta s-a produs a fost receptat diferențiat. Continuitatea la guvernare a unor persoane ce avuseseră poziții importante și în vechiul regim cumulată cu eșecul electoral al partidelor istorice a provocat o reacție de respingere a revoluției. Treptat referința la revoluție a dispărut sau în cel mai bun caz s-a diminuat în discursul politic românesc. Oricum revoluția nu a mai constituit un izvor de legitimitate. Suspiciunea în raport cu deținătorii puterii a fost treptat caracterizată conformitatea unui act cu norma de drept transferată asupra evenimentelor din decembrie 1989 care capăta pentru unii conțururile unei lovitură de stat (văzută fie ca furt al revoluției, fie – în tradiția teoriei conspirației – ca intervenție occultă a unor servicii secrete străine, fie ca o conspirație internă; toate aceste interpretări traducind, însă, poziția exponenților lor față de deținătorii puterii și rolul lor în revoluție). Pentru ca o schimbare de regim să fie clasificată ca revoluție ruptă față de vechiul regim trebuie să fie radicală. Câtă vreme se manifestă doar continuitatea la guvernare radicalismul schimbării apără atenuat. În paralel, în unele medii - ca o reacție - se manifestă tendința de a individualiza puterea, tendință ce va afecta puternic imaginea procesului de instituționalizare a puterii, de separare, deci, între persoană, care este doar deținător temporar al puterii, și stat, ce devine pro-

prietarul acesteia. De la personalizarea puterii la personalizarea regimului nu a fost decât un pas.

Este greu să stabilești momentul apariției unui nou regim. Acesta cunoaște un proces de consolidare a căruia durată variază în funcție de conjuncturi. Prima perioadă este, de altfel, și cea mai dificilă, ceea ce în care pot apărea, datorită flexibilității regulilor și a neprecizării rolurilor, crize de regim. Așa s-a întâmplat în 1962 în Franță când generalul de Gaulle a apelat la referendum pentru a clarifica natura raporturilor sale cu Adunarea Națională. Ca element fondator, revoluția a dat naștere unui regim nou a căruia osatură instituțională a fost deja schițată pe 22 decembrie 1989. Acest moment poate fi considerat ca acul de naștere al celei de a doua republici.

Distincția între prima republică și cea de-a doua devine clară dacă luăm în considerare principiile legitimității și legalității.

Prima republică a fost creată de regimul comunist cu acordul și la cererea URSS. Instaurarea Republicii Populare pe 30 decembrie 1947 nu a fost nici legitimă și nici legală. Nu discutăm aici de regimul de ocupație militară care reducea independența României la o figură de stil. În fond se poate ca în condiții de ocupație să se producă procese dezirabile. RFG a apărut și s-a consolidat sub un regim de ocupăție. Clarificarea statutului republicii cere deci examinarea legitimității și legalității acțiunii de proclamare a Republicii Populare Române. Legitimitatea presupune că acceptarea dominației guvernărilor se bazează nu atât pe coerciție, cît pe consimțămîntul liber al populației. Este vorba de o liberă acceptare a supunerii, ceea ce presupune o dublă condiționare: cei supuși se regăsesc în cei ce conduc (regăsesc regulile – scrise și nescrisse – acceptate, dar mai ales simbolistica imaginariului politic), iar cei ce guvernează nu se tem de guvernații. Ori, ce s-a întâmplat pe 30 decembrie 1947 nu s-a bucurat de consensul populației. Abdicarea forțată a regelui Mihai a avut caracterul unei lovitură de stat. Liderii comuniști s-au ferit să recurgă, după model italian, la referendum. Dacă legalitatea caracterizează conformitatea unui act cu norma de drept ierarhic superioară, atunci proclamarea Republicii Populare Române a fost ilegală. Regula superioară la care trebuia să se raporteze orice acțiune de schimbare a regimului era Constituția din 1923, care, la articolele 129 și 130 prevedea condițiile de revizuire a legii fundamentale. Nerespectarea acestor proceduri și lipsa consensului popular și a confirmării democratice a acestuia fac din prima republică o formă de guvernămînt ilegitimă și ilegală. Existenza sa de facto a fost consecință directă a totalitarismului comunist a cărui soartă a împărtășit-o.

Repubica a două este legitimă și legală. Legitimitatea ei își are originea în legitimitatea revoluției române din 1989, în consensul general al românilor asupra răsturnării dictaturii lui Ceaușescu și, implicit, asupra căderii comunismului. Noua formă republicană

de guvernămînt a fost afirmată (prin schimbarea denumirii statului) în Declarația din 22 decembrie 1989. Prin aceasta, implicit, noua republică a căpătat un caracter legal ce va fi confirmat prin Constituția din 1991. Referendumul pentru aprobatarea Constituției a avut, din acest punct de vedere, un caracter formal. Totuși aprobatarea Constituției nu înseamnă și consolidarea regimului. Rezultatul dintr-o anume configurație politică Constituția nu poate trasa decât de o maniera generală cadrul regimului politic. Alte variabile intervin în definitivarea fizionomiei unui regim politic.

Cultura politică își pune amprenta, de o manieră indirecță, dar profundă, asupra regimului politic. Neluarea ei în considerație poate duce la separarea între acțiunea politică și tendința generală a societății. Ori forțele politice care influențează funcționarea regimului sunt dependente de sistemul de atitudini și comportamente politice general acceptate. De aceea în determinarea specificului regimului politic românesc rolul partidelor politice, gradul lor de structurare, forța lor politică și parlamentară nu pot fi neglijate.

Regimul politic explică specificul organizării puterilor, respectiv modul de desemnare, competențele, regulile juridice și politice care constituie cadrul raporturilor dintre ele. Juridic vorbind România cunoaște un regim intermedier, caracterizat prin alegerea directă a președintelui (art. 81 din Constituție) ce dispune de cîteva puteri importante (dizolvarea Parlamentului, chiar dacă limitată la perioada desemnării Primului Ministru – art. 89 – și convocarea referendumului prin care poate contracara hotărîrile legislative – art. 90), dar și prin existența unui guvern responsabil în fața Parlamentului (art. 108). Regimul intermedier, situat între cel prezidențial și cel parlamentar, numit de Duverger, caracterizare însă valabilă mai ales pentru Franța Republică a V-a, semiprezidențial, este însă un hibrid care depinde de relații de putere ce se stabilesc între președinte, guvern și partidul (partidele) majoritații parlamentare. Acest tip de regim poate glisa în funcție de forța partidelor spre un regim parlamentar de fapt, ca în Austria, sau spre un regim prezidențialist, cum a fost cazul Franței între 1958-1986 (pînă la prima coabitare), 1988-1993, și cum e cazul după alegerea lui Jacques Chirac președinte în 1995. Corespondența dintre președinte și majoritatea parlamentară, pe fondul gradului de structurare a partidelor, duce la prezidențialism, evident, în măsura în care influența președintelui asupra partidului majoritar este determinantă (cum a fost în România în perioada președinției Iliescu). Coabitarea între un președinte de o culoare politică și o majoritate ce î se opune, legitimată prin alegeri recente, are drept consecință o dominantă parlamentară. Puterile pe care Constituția le conseră președintelui României îi permit acestuia să-și împună, în anumite condiții, un candidat la funcția de prim-ministru, și, în eventualitatea unui conflict cu Parlamentul să recurgă la referendum. Raporturile juridice dintre

Președinte, Parlament și Guvern sunt deci dependente de relația Președinte-parid(e) politic(e).

Alegerile din 1996 au conturat caracteristicile sistemului de partide românesc. Cum nici un partid nu a reușit un scor electoral de peste 30% sistemul de partide poate fi considerat ca un sistem de coaliție de partide minoritare (inegale ca pondere - cu o dominantă PNȚCD, PD, PNL) ce își desfășoară activitatea pe fundalul unui pluralism polarizat. În perioada următoare partidele vor fi interesate în întărirea poziției lor. Tendința spre un sistem cu un partid dominant nu va putea fi reprimată de aranjamentele de guvernare.

Eficiența guvernării își găsește suportul în caracteristicile regimului politic. Sistemul de relații ce completează cadrul constituțional evoluează direct proporțional cu structurarea actorilor politici. Anii '30 sunt o mărturie a consecințelor instabilității regimului politic. Concluzarea de pe poziții clar definite, constituțional și politic, este o condiție a democratizării României.

NOTE:

1. Numirea șefului Guvernului nu era o consecință a realegerii Camerelor. Constituția din 1866 prevedea la articolul 93 că "Domnul numește și revocă pe miniștri săi", iar Constituția din 1923, tot la articolul 93, stabilea că "Miniștri întrunii alcătuiesc Consiliul de Miniștri, care este prezidat, cu titlu de președinte al Consiliului de Miniștri, de acela care a fost însărcinat de rege cu formarea guvernului."
2. Jean-Louis Quermonne, *L'alternance au pouvoir*, Paris, PUF, 1988, pp. 16-18.
3. Olivier Duhamel, *Les démocraties*, Paris, Seuil, 1996, p.276.
4. De exemplu criteriul numărului de deținători ai puterii este utilizat de Marcel Prelot, Jean-Boulouis, *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Paris, Dalloz, 1987, care deosebesc între democrații, monocrații, oligarhi și regimuri mixte, sau în Charles Debbasch, Jacques Bourdon, Jean-Marie Pontier, Jean-Claude Ricci, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, Economica, 1983, pentru care există două mari tipuri de regimuri politice: democrații și celelalte regimuri.
5. Dimitrie Gusti, Partidul politic, în *Doctrinile partidelor politice*, București, Garamond, 1996, p.7.
6. Maurice Duverger, *Les régimes politiques*, Paris, PUF, 1981, p.7.
7. Olivier Duhamel, *op. cit.*, p.275.
8. Philippe Parini, *Les institutions politiques*, Paris, A. Colin, 1984, p.43.
9. Jean-Louis Quermonne, *Les régimes politiques Occidentaux*, Paris, Seuil, 1986, p. 12.
10. *ibidem*, p. 31.

CRISTIAN R. PÎRVULESCU - He graduated from the Faculty of Philosophy, University of Bucharest.

Currently, he is Lecturer at the National School of Political Studies and Administration, Department of Political Science.

Schimbarea. O încercare antropologizantă...

VLAD NISTOR

Discursuri succesive, provenind din spații academice diferite, având justificări științifice și uneori argumentări "tehnice" extrem de diverse, au permis instalarea unei stări de confuzie în încercarea de precizare a schimbării, a transformării unei societăți, a articulării unui nou sistem social.

Demersul acesta a făcut obiectul de studiu al sociologilor, politologilor, uneori chiar al filosofilor și, în mod repetat al antropologilor.

Aparent, alternativa pe care schimbarea o presupune pare a fi una singură: colapsul urmat de construcția unui nou sistem social sau tranzitiei. Prima soluție ar presupune dezagregarea unui edificiu social concomitent cu descompunerea formulei de exercitare a puterii și a structurilor administrative specifice respectivei realități, ceea ce ar declanșa reorganizarea totală a acelei lumi. Cea de a doua soluție ar viza o transformare mai lentă, societatea alunecând treptat către o nouă formularistică a puterii, uneori chiar către o nouă structură socială și culturală. În ultimă instanță, simplificând, problema ar putea fi redusă la trei elemente: a) ritmul schimbării; b) existența sau inexistența unui moment inițial declanșator, a unui moment de răsturnare, eventual a unui cataclism social, economic sau politic; și c) gradul de stabilitate socială pe care comunitatea umană sau grupul de comunități umane aflate în discuție îl ating la un moment dat, căci altminteri ne-am putea afla în situația de a percepe orice societate drept o societate aflată în starea de tranzitie.

"Schimbarea în societate poate fi considerată fie ca o transformare sistematică cu caracter continuu, fie ca una discontinuă, dar chiar și transformările continue generează salturi discontinue" (C.J. Arnold, *Stress as a stimulus for socio-economic change: Anglo Saxon England in the Seventh century*, în C. Renfrew & Shennan (Eds.), *Ranking, Resource and Exchange*, Cambridge, 1982, 124).

O altă problemă peste care nu se poate trece este aceea a formulei pe care schimbarea o poate căpăta. Din nou, alternativa nu este decât una singură: catastrofă sau anastrofă (aceasta fiind înțeleasă drept reacție de feedback la catastrofă - C. Renfrew, *Systems Collapse as Social Transformation*, în C. Renfrew (Ed.), *Approaches to Social Archaeology*, Edinburgh, 1984, 363 sqq.).

Cauzele ce provoacă anastrofa determinând colapsul (acceptat ca formă a schimbării sociale) pot fi extrem de variate.

"Colapsul exprimă un rapid și substanțial declin al unui nivel stabil de complexitate al unei societăți. O societate care a colapsat devine mai mică, mai puțin diferențiată și mai puțin eterogenă, caracterizată de o mai mică specializare, atingând un grad mai limitat al inegalității sociale, fiind aptă să exercite un mai mic control comportamental asupra membrilor săi... O asemenea societate are o capacitate mai mică de a asigura substanță și securitate defensivă pentru o populație regională. O asemenea societate se descompune în părțile ei componente, părți din care a fost inițial creată." (J.A. Tainter, *The Collapse of Complex Societies*, Cambridge, 1988, 38).

Două caracteristici ale stării de colaps ale unei societăți complexe, caracteristici evidențiate de către antropologul și arheologul britanic Colin Renfrew, pot fi de o reală utilitate în demersul nostru. Prima observație evidențiază legătura directă, aproape mecanică, dintre gradul de coerență și coeficientul de ierarhizare burocratică atins de o societate și intensitatea colapsului acestui sistem; altfel spus, cu cât o societate este mai profund specializată, mai rigid ierarhizată, mai ferm centralizată, cu atât acea societate este de fapt mai vulnerabilă. (C.Renfrew, *Systems Collapse as Social Transformation. Catastrophe & Anastrope in Early State Societies*, în C.Renfrew & K.L. Cooke (Eds.), *Mathematical Approaches to Culture Change*, London, 1979, 488).

Cea de-a doua observație acceptă ansamblul evoluției sociale ca pe o alternanță de catastrofe și anastrofe (C.Renfrew, 1984, 363 sqq.). Din această perspectivă colapsul unei societăți complexe poate fi rezultatul instalării ca element declanșator nu numai a stării de catastrofă dar și a stării de anastrofă.

Astfel, contextul în care o societate se reorganizează fundamental, în care elementele componente ale acesteia se reașeză, de cele mai multe ori funcție de criterii noi, indiferent care ar fi cauzele acestei resistemări sociale, economice sau instituționale, poate provoca instalarea stării de colaps la nivelul ansamblului organismului social. Aceasta poate fi una dintre formele cele mai răspîndite ale schimbării.

Cauzele ce provoacă anastrofa determinând colapsul (acceptat ca formă a schimbării sociale) pot fi extrem de variate.

În mod teoretic și deloc ortodox, voiajă liber exprimată (prin vot) a membrilor unei națiuni la un moment dat, ar putea constitui o asemenea cauză.

La acest nivel al discursului pot apărea o sumedenie de elemente care să facă inoperant un eventual model teoretic, să spunem unul provenind din arsenalul conceptual al antropologului. Cu toate acestea vom încerca.

Dintr-o perspectivă extrem de teoretică, dacă acceptăm votul că un element ce poate consacra, prin tehnici și transformările instituționale și de exercitare a puterii, pe care rezultatele sale le presupun, o reală schimbare socială, niciu nu ne poate împiedica să încercăm identificarea direcțiilor (tot teoretice) pe care societatea post-electorală le poate căpăta.

Așa cum am precizat în prima parte a discursului nostru alternativa nu poate fi decât una singură, schimbarea bruscă (numim instalarea stării de colaps și conturarea societății post-colaps) sau schimbarea graduală (tranzitie, în posada conotațiilor malefic pe care utilizarea excesivă și impropriă a termenului în ultimii ani). Este deci evident faptul că discutând prima soluție, votul devine elementul declanșator al anastrofei, el neavând în mod evident o conotație violentă și destructivă.

Anastrofa pe care actul votului o determină poate deci instala starea de colaps a unei societăți? Teoretic da, dar nu în mod obligatoriu.

Pot exista deci, din nou, în mod teoretic, două direcții de evoluție: a) instalarea stării de colaps provocată de anastrofă, și, deci, dezagregarea rapidă a totalității instituțiilor și a infrastructurii societății aflată în discuție; și b) anastrofa ca element declanșator al unei realități hibride - o formă de reorganizare evolutivă, temperată, fără descompunerea instantanea a unor dintre elementelor constitutive ale societății.

În cazul concret al României post-electorale, dacă acceptăm votul din 3 și 17 noiembrie drept element declanșator al anastrofei sociale și dacă recunoaștem în evoluția societății din ultimii 7 ani direcțiile constitutive ale unei societăți în stare de disfuncționalitate acută nu putem opta decât pentru cea de a doua variantă propusă - formă hibridă, din punct de vedere antropic, a unei reale și rapide tranzitii la capătul căreia societatea românească să poată căpăta formularistica reală proprie unui sistem funcțional.

Simplificând, la capătul unei campanii electorale care a opus vecnea realitate a unei societăți disfuncționale, săracite, fără instituții stabile și credibile, fundamental coruptă, lipsită de o reală acordare internațională, unei promisiuni de autentică schimbare socială, de reelaborare și aliniere europeană a instituțiilor fundamentale ale statului, de eliminare a corupției și a tuturor consecințelor sociale, economice sau politice ale acesteia, de rapida integrare în structurile lumii civilizate, electoratul roman a ales schimbarea.

Puteam considera ca România astăzi se găsește în starea unei societăți post-colaps, fără ca aceasta să implice necesitatea eliminării tuturor instituțiilor mai mult sau mai puțin funcționale ale statului român.

Din aceasta perspectivă, promisiunile electorale ale noii puteri presupun, dincolo de sloganul *schimbării în bine*, o reală schimbare socială (termen utilizat în acceptarea sa științifică).

Trecind la abordarea unei realități concrete, anume aceea a României post-electorale, posibilitatea unei reale schimbări sociale (din nou tetru menit acceptat din perspectivă științifică) reprezintă singura soluție viabilă. Aceasta înseamnă o reală restructurare economică, construirea deci a unei formule economice cu adevarat funcționale, reasezarea pe criterii profund democratice a tuturor instituțiilor statului, afirmarea insistației a intereselor celor mai autentice ale României în noua arhitectură europeană, reconstruirea morala a națiunii. Reelaborarea societății românești pe care anastrofa pe care votul a declansat-o îl reprezintă, nu ar fi posibilă fără imensa credibilitate pe care o au astăzi cei alesi la 3 și 17 noiembrie. Impactul alegerilor aspre României a fost enorm, comparabil numai cu răsturnarea spectaculoasă a aceluia decembrie miraculos. Totul s-a produs atunci cind senzatia perenizarii celor ce au preluat puterea în decembrie 1989 devenise acută.

In acest context reală schimbare socială care este pentru prima oară cu adevarat posibilă în România, depinde numai de felul în care noii guvernanti vor fi în stare să își respecte angajamentele electorale, și în primul rînd angajamentele structurale și nu cele pe care adversarii le-au acuzat de populism, atâtă vreme cit electoratul roman pare a fi distins interesele sale imediate de interesele strategice ale poporului roman. □

VLAD NISTOR (1954) - Ph.D. (Bucharest University), Deputy Dean of the Faculty of History, Bucharest University, author of several books, the most recent being *Describing the End of Roman Britain*, Centre for British Cultural Studies Series 1, Bucharest, 1996 and *Culture, History, Heritage. Theoretical readings of the British Past*, Centre for British Cultural Studies Series 2, Bucharest, 1996, coeditor with Eve Patten.

Două campanii prezidențiale

**MARIA-NIARA IBRAM
ALEXANDRA IONESCU
ALINA STĂNESCU**

Spațiul politic este, într-un sistem democratic, un spațiu conflictual, acest conflict fiind indus în mod necesar de existența pluralității ca principiu ontologic al democrației. Între două alegeri, această violență simbolică este întrucâtiva atenuată de practica negocierii (cu grade diferite în funcție de specificitatea fiecărui regim). Ea nu devine pe deplin manifestă decât în momentul votului, cînd, în mod inevitabil, majoritatea își impune fără drept de apel voînța în fața minorității. Dacă în momentul alegerilor "violenta democratică" își atinge extrema, în timpul campaniei electorale ea tinde permanent către aceasta.

Credem că trebuie precizat aici este aspectul comunicational al campaniei și eficacitatea acestuia. Încercăm o analiză a campaniei "privită din stradă", din poziția unora care nu cunosc intențiile exacte ale candidaților, ci doar efectele aplicării acestor intenții, pe scurt, din postura de simplu alegător.

În cadrul delimitat mai sus vom încerca un studiu comparativ pe cele trei cazuri, fără însă a viza ierarhizări definitive sau judecări de valoare. Pe de altă parte, spațiul geografic analizat se limitează în principal la capitală (din rațiuni de accesibilitate a informației).

Am distins în cadrul campaniei electorale trei niveluri comunicacionales: unul al imaginii (afiș), altul al discursului (mesaj scris), și, în sfîrșit, cel în care imaginea și discursul sunt combinate (clipuri și dezbatere televizate). Vom aborda fiecare dintre aceste aspecte separat, pentru ca, în final, să vedem în ce măsură se conturează o imagine globală coerentă a candidatului.

Afișul

Nu poți să îningi pe Cineva cu un Necunoscut. Aceasta este una din regulile consacrate ale comunicării politice. Iată care este funcția principală a imaginii fotografice: de a face cunoscut candidatul, prin transmiterea unei anumite imagini, care tinde să-i pună în evidență calitățile și să-i ascundă defectele.

Analiza noastră privește numai cazul românesc și, mai precis, campania prezidențială din 1996. În cadrul acesteia, ne-am concentrat atenția asupra celor doi candidați ale căror prestații ni s-au părut cele mai relevante datorită faptului că ei au fost actorii celor de-al doilea tur al alegerilor, captând atenția electoratului: Emil Constantinescu și Ion Iliescu. Ne-am oprit doar asupra campaniei prezidențiale datorită pre-

celealte mijloace (fotografii propriu-zise, calendare, insigne...) au, în mod incontestabil, eficacitatea lor, fiind un mijloc de comunicare individualizat, ele nu se pot adresa decât unei secțiuni mai restrinse a publicului.

Afișul este cel mai eficient mijloc de comunicare strict vizuală, pentru că, pe de o parte, el implică gradul cel mai înalt de agresivitate², iar pe de altă parte, este cel mai simplu mod prin care candidatul își poate depăși condiția pur umană, conferindu-i-se astfel un caracter ubicu.

Vom încerca să vedem în ce măsură afișele utilizate în campaniile celor doi candidați au reușit să satisfacă exigențele cerute de un afiș bine construit: impact instantaneu, originalitate, suscitare a interesului, forță de convingere.

În cazul Emil Constantinescu, a existat cel puțin un afiș bine conceput. Deși asemănarea poate fi întâmplătoare, totuși ideea nu este complet nouă, ea fiind folosită cu succes în Statele Unite, în timpul Primului Război mondial, pentru atragerea voluntarilor în armată (afișul îl reprezintă pe celebrul *Uncle Sam* întîmpinând cu degetul spre privitor, textul auxiliar fiind *I want you for US Army*). În cazul nostru, Emil Constantinescu arată către alegătorul român, mesajul scris fiind chiar sloganul campaniei sale: "Cheia e la tine". Din punctul nostru de vedere acest afiș este bine conceput pentru că atât dinamismul poziției candidatului - care încercă să depășească planul fotografiei - cît și textul adăugat au un efect mobilizator asupra privitorului. Se poate spune că Emil Constantinescu, nu numai că se expune privitorilor, dar, mai ales, îi expune pe aceștia din urmă, făcîndu-i părtașii la responsabilitate și amintindu-le că decizia le aparține. Legătura dintre cele doi poli ai comunicării este, în acest caz, realizată. Această legătură nu este atât de evidentă în celealte afișe din campania Constantinescu. Unele dintre acestea reproduc ideea prezentată mai sus, dar poziția personajului nu are același grad de dinamism. Altele sună chiar statice în sensul că ele nu reprezintă decât o simplă imagine expusă privitorilor (de exemplu, afișele ce îl prezintă, pe candidatul CDR într-o atitudine "mesianică" în fața unor microfoane, sau cele în care Constantinescu privește spre "un viitor luminos"). Cazul Ion Iliescu, prin numărul și varietatea afișelor, este mai complex. Dacă în campania Constantinescu a existat un afiș într-adevăr reușit, nu putem spune același lucru despre campania Iliescu care a lăsat mai degrabă impresia unei nehotăriri în alegerea unei reprezentări dominante. De altfel, nici una dintre variantele propuse nu a înăpătrinit totalitatea exigențelor unui afiș bine construit.

Într-o primă categorie intră afișele ce-l înfățișează pe Ion Iliescu într-o jumătate neprotocolară, identificat, după caz, fie cu românul de condiție medie (în

cămașă albă deschisă la gât), fie cu un "cow-boy odihnindu-se" (în cămașă de blue-jeans, cu brațele încrucișate). O a doua categorie o constituie reprezentările lui Ion Iliescu într-un decor solemn, privind și adresindu-se unui public lăsat în afara cadrului și care poate fi cu greu identificat cu destinatarul mesajului. În sfîrșit, o ultimă categorie o formează imaginile în care candidatul Ion Iliescu apare în cadrul Palatului Cotroceni. Putem distinge o oarecare gradare în ipostazele împrumutate de personaj în aceste trei categorii de afișe: din "simplu cetățean" în prima, devine persoană publică în următoarea, pentru că în final să se transforme din cetățeanul Iliescu în Președintele Iliescu. Această serie de imagini ce concură la conturarea unui întreg, este întreruptă într-un mod aproape violent, la sfîrșit de campanie, prin apariția unui ultim afiș (chipul lui Ion Iliescu, delimitat circular pe un fond albastru sau galben) ce poate avea interpretări diverse - mai degrabă negative. Cititorul "Academiei Cațavencu" ar fi putut vedea pasarea de noapte a Palatului Cotroceni îndîndu-și capul din scorbură. Pasionatul de filme din anii '30 și-ar fi putut închipui că asistă la finalul filmului, considerind capitolul Ion Iliescu încheiat. Faptul că fotografia este decepată, pe un fond unu sugerează o izolare a personajului prezentat, o ruptură între privit și privitor, distrugind posibilitatea de comunicare între cele două părți. Pe de altă parte, cele două culori folosite, albastru și galben, o astfelă pe "a treia" - roșu - pentru a completa tricolorul, a cărui folosire în scopuri electorale este interzisă prin lege.

Ceea ce ar mai putea fi reproșat campaniei de afișaj Ion Iliescu este disproportiunea între fotografia propriu-zisă și sloganul ale cărui dimensiuni exagerate eclipsăază imaginea și îl fac greu de reținut la o privire rapidă. Singurul slogan care nu păcăluiește din acest punct de vedere este "Cinstea e puterea lui", dar nici acesta nu reprezintă o alegorie fericită întrucât el poate fi ușor transformat într-un mesaj defavorabil candidatului ("Puterea e cinstea lui").

O ultimă observație asupra campaniei de afișaj Ion Iliescu ar fi aceea că, în ciuda multitudinii abordărilor, considerăm că ea nu a fost capabilă să producă o comunicare reală între alegători și candidat.

Mesajul scris

Mesajul scris poate fi considerat mai pretențios decât afișajul deoarece, conținând o informație mai densă, el cere publicului un grad mai ridicat de atenție și chiar de reflexie. Distribuit individual (de la fluturași, seriori personalizate, spațiu în presă scrisă pînă la programul candidatului), el are avantajul de a putea fi adaptat cu ușurință diferențelor grupurilor țintă. Inevitabil, aria de acțiune a acestui tip de mesaj este mai

restrinsă, dar gradul său de agresivitate (fiind destinat, virtual, fiecărui individ în parte) poate compensa, într-o oarecare măsură acest neajuns.

Acest mijloc de comunicare a fost utilizat din plin în cele două campanii analizate, fiecare candidat imprimându-i, însă, orientări diferite. Dacă în campania Emil Constantinescu, acest tip de mesaj a avut un caracter exclusiv pozitiv, prezintând candidatul, programul său și explicitări ale acestuia pentru diferențele categorii sociale³, în campania Ion Iliescu, mesajul a fost preponderent negativ axânduse pe atacul contracandidatului și al ofertei acestuia, minimalizând astfel propriile propunerii.

În opinia noastră, campania candidatului CDR a dat doavă de flexibilitate în utilizarea mesajului scris. Pe de o parte, din punct de vedere formal, ea a folosit majoritatea posibilităților oferite în acest cadru, iar, pe de altă parte, și-a adaptat conținutul și tonul în funcție de particularitățile fiecărui grup. Ideea principală în jurul căreia a fost structurat întregul mesaj scris a fost aceea a contractului, care își dovedise deja eficacitatea în campania locală. Abordarea contractuală implică angajarea ambelor părți, stabilindu-se astfel legătura comunicatională între acestea. Forma juridică a acestei oferte politice, în special prezența clauzei finale, care stipulează anularea contractului în cazul nerespectării prevederilor acestuia, conferă un grad ridicat de credibilitate.

Deși campania Ion Iliescu a încercat să confere mesajului scris același caracter flexibil, efectul final nu a fost evident, datorită lipsei unui mesaj pozitiv concretizat într-o ofertă clară, care să constituie sursa celorlalte materiale electorale de aceeași factură. Atacurile lansate la adresa contracandidatului, cu toate că au fost diferențiate pe categorii sociale⁴, vizând specularea temerilor principale ale fiecărei dintre acestea, nu au dat rezultatele scontate, fiind, pe de o parte prea puțin pertinente, iar pe de alta, deja în mare parte uzate în campania prezidențială din 1992. Astfel, contracandidatul său nu a fost pus într-o situație într-adevăr dificilă, adaptând răspunsurile și argumentele din campania trecută situației prezente.

Mesajul televizat

Mesajul televizat, care combină imaginea și discursul, este cel mai dinamic și cel mai atractiv pentru public, bucurîndu-se în același timp de avantajul facilității transmiterii informației și de cel al unei arii de acțiune extinse. Televiziunea reprezintă mijlocul principal de aducere în spațiul privat a informației în general și a celei electorale în special. Ea devine astfel principalul mod de invadare a intimității individului.

În ceea ce privește campania televizată a lui Emil Constantinescu, ea a urmărit conturarea imaginii candidatului fără a aborda strategia discreditării adversarului. Aceasta din urmă a fost eliminată, în mod clar,

ență nu este un motiv suficient de puternic pentru a-l determina pe telespectator să renunțe la plăcerea de a urmări programul favorit. Iar, pe de altă parte, schimbarea canalului nu mai reprezintă o soluție, întrucât majoritatea posturilor de televiziune - private sau publice - au rezervat un spațiu considerabil campaniei electorale.

Având în vedere că acest mijloc de informare a oferit posibilitatea confrontării directe între candidați, campania televizată a atins cel mai înalt grad de agresivitate. Dar, în același timp, ea a silit telespectatorul să pună imediat în balanță cele două oferte și modul în care ele au fost făcute.

Campania Ion Iliescu s-a axat în acest registru pe devalorizarea adversarului, pe reliefarea unor defecți (reale sau construite) ale acestuia. Ion Iliescu a misat prea mult pe atul pe care îl avea - acela de a fi fost Președinte - fără să încearcă într-adevăr să minimizeze aspectele negative induse de modul în care își îndeplinește funcția. A prezenta permanent consecințele nefaste pe care alegerea contracandidatului (Emil Constantinescu) le-ar avea, în detrimentul valorizării propriului program, este o armă cu două tășuri. Ea poate determina descurajarea unei părți a electoratului favorabilă adversarului și, în cel mai bun caz, chiar schimbarea opiniei, dar prezintă marele risc de a menține în atenția publicului exact persoana a cărei imagine se dorește a fi compromisă.

În ceea ce privește prezentarea efectivă a candidatului Ion Iliescu - folosită mai ales înainte de primul tur - ea nu se îndepărtează de la schemele clasice: Ion Iliescu în satul copilariei sale, Ion Iliescu vorbind oamenilor, strângându-le mâinile sau ţinând discursuri în fața mulțimii. În această serie de imagini nu se distinge nici una care să aibă, potențial, un impact deosebit asupra publicului, nici una care să se impună ca imagine dominantă.

Ni se pare interesant de remarcat faptul că, în campania Iliescu, a fost speculată, puternic, tema președintelui-tată al poporului, chiar salvator, cu tot ceea ce aceasta implică. Personajul ne-a fost prezentat, în clipurile video de la începutul campaniei, ca fiind singurul capabil, imediat după 1989, să impiedice instaurarea anarhiei. Mai apoi, ca o consecință a acestui fapt, ideea acestei prezențe binefăcătoare a fost continuată prin construirea unei imagini a Președintelui-omului de stat cel mai apropiat de cetățean. Apare aici o incognită a campaniei electorale Iliescu luată ca întreg.

Apropierea încercată prin mesajul televizat este contrară de efectul negativ - de izolare a candidatului - al afişelor din a treia categorie (prin care se urmărește identificarea între funcție și persoană) și a celui din finalul campaniei.

În ceea ce privește campania televizată a lui Emil Constantinescu, ea a urmărit conturarea imaginii candidatului fără a aborda strategia discreditării adversarului. Aceasta din urmă a fost eliminată, în mod clar,

din gama posibilităților campaniei prin mesajul "Am putea face și noi același lucru, dar nu o dorim".

NOTE:

- O remarcă interesantă ar fi aceea că există o echilibrare în natura conflictului în cele două cazuri: în timpul exercițiului efectiv al unui mandat și în momentul votului. În primul caz, conflictul, atenuat prin negociere, este direct, în sensul că actorii politici sunt definitorii unici ai deciziei. În al doilea caz, conflictul, niciunul atenuat, devine indirect - consecință a caracterului său public - implicând un al treilea termen: votanții.
- Prin afișe, spațiul public este, de fapt, invadat, iar individul este supus unui bombardament informațional, cu sanse minime de a-l evita. Spațiul public, care în mod normal este neutru, devine astfel un "decor orientat ideologic" (G. Thoveron, *Comunicarea politică azi*, Antet, București, 1996).
- "Contractul cu România", adresat întregii națiuni, a fost detaliat în "Contractul cu Tineră generație" și în "Contractul cu Sătenii".
- În mediul rural - pierderea pământului și a pensiilor, în mediul urban - în special problema caselor naționalizate, iar în ambele, adresindu-se unei anumite pătuți - instaurarea monarhiei și războului civil.
- Ne referim la clipul video în care imaginea lui Ion Iliescu este deformată tinzind spre grotesc, ca răspuns la atacul din partea candidatului sprijinit de PDSR, în care Emil Constantinescu este asociat pînă la identificare cu Regele Mihai.

În loc de concluzie

În final, pentru a marca punctele principale ale perspectivei comparative între cele două campanii, perspectivă pe care ne-am propus să o schițăm, am spune că acestea și-au construit strategiile de comunicare pornind de la două viziuni diferite asupra societății românești. Campania Ion Iliescu s-a adresat mai degrabă unei societăți imobile, fără fluctuații majore de opinie, discursul său încadrindu-se, în principal, în registrul afectiv (specularea sentimentelor de teamă și insecuritate ale unor grupuri sociale). Dimpotrivă, campania Emil Constantinescu a avut în vedere o societate civilă în sensul propriu al cuvîntului - în care opinia este flexibilă, sensibilă în fața unor argumente raționale (ideea contractului).

O privire rapidă asupra rezultatelor sondajelor de opinie de la începutul campaniei, comparate cu cele de la finalul acesteia și cu rezultatele scrutinului, ne îndreptățește să afirmăm că, în ciuda sentimentului general de scepticism, o campanie bine concepută din punct de vedere comunicational, poate, și în cazul românesc, să determine cu adevărat formarea sau schimbarea unor opinii politice. Poate fi oare acesta considerat un argument în favoarea ipotezei existenței unei societăți civile puternice în România? □

MARIA-NIARA IBRAM, ALEXANDRA IONESCU, ALINA STĂNESCU - They are students at the Faculty of Political Sciences and Public Administration, University of Bucharest.

Nichita Hrușciov în România

Nr. 1270/Gh A*
20 XII 1963Direcția Treburilor C.C. al P.M.R.
Nr. 1665/S 17.XII 1963STRICT SECRET
Exemplar nr. 00002ARHIVA BIROULUI POLITIC al C.C. al P.M.R.
Nr. 1702/1963

NOTĂ
cu privire la discuțiile ce au avut loc cu prilejul vizitei în R.P.R. a tov. Hrușciov în tren, mașină și cu alte ocazii în timpul deplasării la locurile de vînătoare între zilele de 3-7 octombrie 1963

I. După întâmpinarea la aeroport, în mașină spre gara Băneasa, discutând cu tovarășii Gh.Gheorghiu-Dej și Ion Gheorghe Maurer, despre situația agricolă, Tov. Hrușciov a spus că "anul acesta în U.R.S.S., datorită calamităților naturale, se va obține o recoltă slabă. În Cubană se va obține o recoltă bună dar asta nu poate fi hotărâtore, deși anul acesta va da 240 milioane puduri de cereale față de 215 milioane cît dădea în trecut. Această cantitate este mică față de recolta globală de cca 9 miliarde puduri cereale cît s-a strîns, de exemplu, anul trecut. În octombrie-noiembrie a.c. va avea loc o plenară a C.C. al P.C.U.S. care va fi consacrată discutării problemelor chimiei: dezvoltarea producției de îngrășăminte minerale (în primul rînd), de mase plastice și fibre sintetice. Se vor cumpăra o serie de uzine din țările capitaliste pentru dezvoltarea industriei chimice în U.R.S.S. În februarie - martie anul viitor va fi convocată o altă plenară a C.C. al P.C.U.S. pentru a discuta problema dezvoltării ulterioare a agriculturii sovietice.

Conform unor calcule preliminare, ar urma ca pentru dezvoltarea producției de îngrășăminte minerale pe perioada de perspective să se investească 8 miliarde ruble, iar pentru dezvoltarea maselor plastice 10 miliarde ruble. În prezent U.R.S.S. produce 26 milioane tone îngrășăminte minerale. Pentru anul 1964 se prevede să se obțină o producție în plus de 8 milioane tone; pînă la sfîrșitul anului 1965 producția de îngrășăminte minerale a U.R.S.S. va crește pînă la 35 milioane tone, iar pînă în 1970 la 100 milioane tone. Aceste cantități de îngrășăminte minerale ar permite ca în 1970 să se obțină cca 14 miliarde puduri cereale. Programul partidului prevede ca pînă în 1980 să se obțină

pe întregul teritoriu al U.R.S.S. 18-19 miliarde puduri cereale, ceea ce presupune ca industria chimică a U.R.S.S. să producă 170 milioane tone îngrășăminte.

Obținerea unor asemenea producții de cereale va permite adoptarea unor măsuri pentru îmbunătățirea nivelului de trai al populației ca: introducerea alimentației gratuite în creșe și grădinițe de copii; masa gratuită de două ori pe zi în școli.

De asemenea, dezvoltarea producției de mase plastice și fibre sintetice va permite scăderea de 2 ori a prețului la îmbrăcăminte și încălăziminte, ceea ce se va răsfringe pozitiv asupra îmbunătățirii nivelului de trai. Prin însăptuirea acestor măsuri se realizează prevederile Programului P.C.U.S. adoptat la Congresul al XXII-lea.

În același timp vom putea dovedi prin fapte superioritatea regimului socialist asupra celui capitalist. Aceasta va avea și influență pozitivă asupra mintii oamenilor din țările capitaliste".

"Situația producției de cereale din anul acesta ne-a învățat minte, a continuat tov. Hrușciov. Este un proverb: "Pînă nu tună, țăranul nu se închină".

(Aceste idei au fost reluate de tov. Hrușciov de cîteva ori în cursul vizitei).

"Anul acesta suntem nevoiți să cumpărăm grâu din străinătate pentru a satisface nevoile țării. Noi am avut rezerve, dar toți ni se adresează după ajutor. Noi ne-am atins aceste rezerve pentru a satisface cererile ce ni s-au adresat și de fapt am consumat rezervele. Am învățat minte. De acum încolo nu mai dăm pînă nu vom avea rezervele asigurate. De exemplu, Polonia ne-a cerut 30.000 tone carne cu titlu de împrumut. Le-am dat, dar pe urmă mă trezesc cu o scrisoare din partea tovarășului Gomulka în care propune să ne plătească cu bani carne împrumutată. Primesc astfel de scrisori și din alte țări. Acum avem carne suficientă. Să nu

credeți că fac vreo aluzie la împrumutul de grâu pe care ni l-ați acordat. Vi-l vom restituî pînă la ultimul gram. Am ținut scrisoarea prin care vă ceream acest împrumut de grâu două săptămâni în sertar. N-am vrut să-o semnez. Numai la îndemnul lui Podgornii am semnat-o. Vă exprimă încă o dată mulțumiri pentru împrumutul acordat. Am vorbit de acest lucru acum cîteva zile în cuvîntarea ținută la Krasnodar care a fost publicată și în presă, unde public am exprimat mulțumiri Republicii Populare Române pentru ajutorul acordat".

Tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej a subliniat însemnatatea deosebită pe care pîinea ca unul din alimentele principale necesare aprovizionării populației, precum și măsurile adoptate de P.R.M. pentru a se crea rezervele necesare de cereale (grâu, porumb) pentru ca statul să poată interveni în orice situație care să-i arivă ca urmare a unor calamități naturale.

La remarcă tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej că a citit despre criticele adresate lui Kennedy în presă americană pentru faptul că Kennedy nu dorește să vîndă grâu Uniunii Sovietice, tov. Hrușciov a spus:

"Această critică în presă la adresa lui Kennedy este opera lui Kennedy însuși. El, Kennedy, ar dori să iacă comerț cu U.R.S.S., dar se opun "turbașii". Kennedy are nevoie de astfel de declarații critice ale presei pentru a le folosi în lupta să împotriva "turbașilor". Kennedy nu este ca Eisenhower. Eisenhower era leneș, bătrân, bolnav și nici ca militar nu era prea priceput. Judecînd după funciile pe care le-a îndeplinit ca militar, vedem că a lucrat mai mult în domeniul aprovizionării. Kennedy în schimb este intelligent și pregătit.

Cu ocazia vizitei unui grup de fermieri americani în U.R.S.S. s-a discutat cu ei posibilitatea de a vinde grâu Uniunii Sovietice. Fermierii americanii au spus că se vor strădui să obțină permisiunea Departamentului de Stat pentru acest lucru. La Departamentul de Stat însă li s-a spus să nu înceapă tratative pînă nu se va semna Tratatul privind interzicerea experiențelor nucleare. Între timpi canadienii s-au oferit să vîndă grâu Uniunii Sovietice, iar americanii au căutat să împiedice acest lucru pentru a nu pierde definitiv această ocazie. Ei au surplușuri de cereale și ar dori să le vîndă deoarece îi costă depozitarea. La început atât americanii cât și canadienii au pus condiția că grâul cumpărat de U.R.S.S. să nu fie dat Cuba. Noi am respins aceste cereri neîntemeiate, deoarece cumpăratul devine stăpînul mărlășii și face ce vrea cu ea. Vasele încărcate cu grâu în Canada se îndreaptă direct spre Cuba deoarece este mai aproape".

(Asupra problemelor privind cumpărarea de cereale de către U.R.S.S. s-a revenit de mai multe ori).

În timpul șederii sale în regiunea Banat după ce primul secretar al Comitetului regional de partid i-a vorbit tovarășului N.S. Hrușciov pe larg despre economia regiunii, despre rezultatele obținute în producția

agricolă, N.S. Hrușciov a întrebat care este structura culturilor agricole din regiune, la care i s-a răspuns că cea mai mare parte a suprafeței arabile este destinată culturilor cerealiere (grâu, porumb etc.).

Tov. N.S. Hrușciov a subliniat după aceasta valoarea deosebită a culturii de mazăre care poate fi folosită ca aliment pentru populație și ca furaj pentru animale, lăsă o mare cantitate de azot în teren și are în același timp și un preț foarte ridicat pe piață mondială. În această ordine de idei el a arătat că se gîndesc ca în U.R.S.S. 30% din suprafața arabilă a țării să fie însămînată cu mazăre, recomandind ca și în R.P.R. să se mărească suprafețele cultivate cu mazăre. Răspunzîndu-i-se la aceasta i s-a arătat că noi vom acorda și de acum înainte prioritate culturilor de grâu și porumb care sunt strict necesare aprovizionării populației.

Tovarășul N.S. Hrușciov a arătat în continuare că intenționează să mărească suprafețele însămînăte cu porumb pentru boabe, deși în general în Uniunea Sovietică porumbul este folosit în alimentația populației numai în unele regiuni.

Tov. Hrușciov a arătat în continuare că pentru dezvoltarea agriculturii este nevoie nu numai de tehnică avansată și îngășamîntă minerală, ci și de oameni calificați. Fostul ministru al agriculturii al U.R.S.S. deși avea grad științific și era un bun om de știință, bun teoretician, el era rupt de practică și obținea recolte medioare pe terenurile ce le administra. Noul ministru al agriculturii, Volovcenko, este un fost director de sovhoz care nu are grad științific, dar este un bun practician. Pe suprafața de teren ce o administra, el a obținut recolte model.

Prezentînd realizările obținute în regiunea Banat, primul secretar al Comitetului regional de partid a vorbit despre modul cum se realizează în regiune indicațiile C.C. al P.M.R. privind dezvoltarea șepTELULUI de animale și creșterea producției animaliere, arătînd că și în regiune se construiesc cîteva îngășătorii mari - adevărate întreprinderi - pentru îngășarea porcilor, creșterea păsărilor pentru carne și ouă, ceea ce va aduce o contribuție însămînată la aprovizionarea populației. El a subliniat în mod deosebit atenția ce se acordă creșterii șepTELULUI de animale în G.A.C., în G.A.C. și creșterii numărului de animale proprietatea personală a colectivîștilor, despre măsurile de stimulare a crescătorilor de animale, despre stimulentele ce le acordă G.A.C. colectivîștilor care strîng și predau G.A.C. gunoiul de grăjd de la animale proprietate personală etc.

"La noi, în Uniunea Sovietică - a arătat tov. Hrușciov - a început un proces care este numai în stadiul său inițial. Am sfătuît pe colhoznicii din satul meu natal, Kalinovka, să vîndă colhozului vacile proprietate personală, iar conducerea colhozului să ia hotărîrea să vîndă colhoznicilor lapte de consum personal. Tânării sunt foarte mulțumiți de acest sistem și ca re-

Anatomia comunismului

zultat cei de la satele vecine s-au rugat să fie comasați cu Kalinovka.

Deocamdată nu forțăm lucrurile pentru a nu crea nemulțumiri în sinul țărănimii. O lipsă de tact în această problemă poate duce și la revoltarea țărănimii".

Referindu-se la dezvoltarea țării noastre, tov. N.S. Hrușciov a apreciat că România este o țară frumoasă și bogată. "Ați obținut - a spus el - rezultate frumoase în toate domeniile de activitate și ne mândrim cu succesele ce le-ați obținut".

"Am putea, a continuat tov. N.S. Hrușciov în glumă, să facem un schimb: ne dați Banatul și vă dăm o regiune din Uniunea Sovietică". Tot în glumă tov. Alexandru Moghioroș a spus "să ne dați în schimbul Banatului, Cubanul", la care tov. Hrușciov a spus rîzind că "un asemenea schimb n-ar fi avantajos pentru U.R.S.S., deoarece Cubanul este de cîteva ori mai mare decât Banat".

II.
"La noi există coeziune, încredere în partid. Omul se culcă linistit, nefiindu-i frică că îl arestează".

Înainte de război Ejov i-a prezentat lui Molotov o propunere, ca soțile unor oameni care au fost execuțiați să intenționeze să devină prieteni ai poporului, să fie scoase din Moscova și exilate. Molotov a scris însă o rezoluție pe această propunere în care indica să fie împușcate, și au fost împușcate. Cu ce drept? Ce, el era judecător? Avea împuterniciri judecătoreschi?

Recent la C.C. al P.C.U.S. s-a primit o scrisoare din partea soției lui Molotov. (Molotov și Kaganovici au fost excluși din partid). În această scrisoare soția lui Molotov, tovarășă veche, membră de partid din 1903, cerea ca Molotov să se ducă la odihnă într-o vilă guvernamentală, iar nepoții să poată merge la tratament. În ce privește nepoții s-a satisfăcut cererea intruțit ei nu pot răspunde pentru acțiunile bunicului. Însă lui Molotov n-am putut să-i satisfacem cererea.

I-am spus lui Brejnev să o chemă pe soția lui Molotov să-i arate aceste documente pe care Molotov a scris acea rezoluție ca soțile unor condamnați să fie și ele împușcate și să-i spună că nu putem să-i satisfacem cererea. A venit, i s-au arătat aceste documente, ea a înțeles și a spus că este de acord.

Molotov este un om pe care Stalin îl caracterizează "frunte de cupru și fund de fontă".

Cind armatele germane erau aproape de Moscova și era o situație critică pe front, Molotov a venit la Stalin. Erau de față mai mulți conducători printre care și N.S. Hrușciov. Molotov era foarte deprimat din cauza infringerilor suferite de armatele sovietice și a propus ca toți conducătorii sovietici să se îmbrace în hainele tradiționale de revoluționari, să iasă în stradă și eventual să-și dea viață, îndemnind poporul la luptă pentru apărarea Moscovei.

Stalin a fost împotriva acestei propunerii, l-a înjurat și l-a dat afară din birou. Pe bună dreptate a procedat așa; ar fi însemnat să mori în stradă și apoi să te tragă de picioare ca pe un cîine mort. Nu în felul acesta poți fi de folos cauzei.

Molotov foarte greu s-a lăsat convins de necesitatea încheierii Tratatului de pace cu Austria. Era un om care cu mare greutate renunță la formele învechite. Chiar Stalin odată își pusese întrebarea de ce n-am încheiat Tratatul de pace cu Austria? Problema se punea în felul următor: dacă ne pregătim să începem războiul și invadăm Germania occidentală, atunci menținerea trupelor noastre în Austria are o rațiune, dacă nu, atunci ce rost are să nu încheiem Tratatul. Tratatul de pace cu Austria n-a fost încheiat pînă atunci din cauza Triestului. Dar după soluționarea acestei probleme nu mai exista nici o piedică. Atunci i-am dat dispoziție lui Molotov să se pregătească Tratatul, el l-a pregătit, l-am supus Prezidiului și după ce a văzut că toți tovarășii din conducere au fost de acord, a fost și el de acord.

Într-o zi cînd eram la Mare la odihnă și se anunțase în presă că între Iugoslavia și Italia a intervenit o înțelegere privind soluționarea problemei Triestului, Molotov mi-a dat un telefon propunând să publicăm o declarație de protest cu privire la această problemă. I-am explicat că aceasta este o problemă care privește numai Italia și Iugoslavia. Cînd eram în relații bune cu Iugoslavia noi am intervenit în problema Triestului susținînd Iugoslavia care nu era de acord cu cedarea Triestului. În noile condiții cînd însă Iugoslavia s-a înțeles cu Italia și a cedat Triestul acesteia, iar între noi și Iugoslavia erau în relații proaste, nu mai avea nici un sens un asemenea protest.

Cind s-a pus problema încheierii Tratatului de la Varșovia, Molotov a fost împotriva ca R.D.G. și Albania să facă parte din această organizație. A argumentat spunând că în ce privește R.D.G. noi am luptat împotriva Germaniei și deci nu putem primi R.D.G. în această organizație, iar în ce privește Albania, nu noi am eliberat-o.

Molotov era un om foarte încăpăținat, cind avea o părere cu greu renunță la ea. În rest este un om cinstit, partinic.

Cind am ajuns la concluzia că trebuie să-l arătăm pe Beria, eu am vorbit cu mai mulți membri ai Prezidiului, care erau de acord. Dacă mai întîrziăm o săptămînă cu arestarea lui, ne arăta el pe noi. Deja la Moscova veniseră oameni de ai lui Beria din provincie care arătau din ordinea lui. După ce am vorbit cu Malenkov despre acțiunea de a-l arăta pe Beria și și-a dat acordul, i-am spus să vorbească cu Pervuhin. După ce a vorbit cu Pervuhin, Malenkov mi-a transmis că Pervuhin nu este de acord. Atunci am vorbit eu cu Pervuhin, care și-a dat acordul, spunând: "dacă și Malenkov îmi explică la fel, mi-aș fi dat imediat acordul".

Beria decăzuse într-o mocîrlă greu de descris. Obișnuia să se plimbe pe stradă în mașină și punea ochii pe cîte o femeie. Cechișii o urmăreau unde intra, apoi o aduceau la Beria care o viola. A procedat în felul acesta cu multe femei. Noi dispunem de o listă de cca 90 de femei, dar cine știe cîte au fost. Beria a adus tot așa la el acasă o fetiță din clasa VIII-a a cărei mamă era în spital. După ce a violat-o și a ținut-o la el trei zile, i-a dat drumul avertizînd-o să nu spună nimic mamiei. Dar fetița a spus, mama s-a dus la Beria și i-a dat o palmă la care Beria a răspuns "fii atentă că o vei păti". Fetița era fiica unui din însoțitorii lui Malenkov, care de frică a tăcut din gură. Beria însuși a recunoscut că acest fapt e suficient pentru a fi împușcat. La proces Beria a declarat că intenționa să se însoare cu această fată, la care procurorul i-a replicat, întrebînd dacă intenționa să se căsătorească cu toate cele 90 de femei violate.

La fel s-a întîmplat cu soția unui aviator. Pentru că aviatorul aflată despre cele întîmpinate, el a fost exilat, iar apoi împușcat.

Acum Molotov, Kaganovici și ceilalți sunt în libertate. Dacă învingeau ei, noi am fost arestați și poate nu se mulțumeau numai cu această măsură.

Furteva este o tovarășă. Dar a avut un soc pentru că n-a fost aleasă în Prezidiul C.C. al P.C.U.S. și și-a tăiat venele. Am vrut să-o sănctionăm pentru acest lucru, dar doctorii au spus că femeile la vîrstă de 50 de ani manifestă asemenea șocuri.

Din cauza cultului personalității, multe cadre militare de valoare au pierit: Tuhacevski, Iakir etc. Iakir (fratele nevestei lui Stalin) era prieten bun cu Stalin. De multe ori luau masa împreună. Beria s-a ținut de capul lui Stalin căutînd să-i insuflă ideea precum că Iakir ar fi agent al imperialiștilor care urmărește să-l otrâvească pe Stalin. Stalin i-ar fi spus lui Beria: "Bine, dar îl cunoșc, și luăm masa împreună de mulți ani. Cum de nu m-a otrăvit pînă acum?" "N-a primit încă ordin, tovarășe Stalin. Va acționa atunci cind va primi ordin în acest sens" - i-a spus Beria.

Iakir a fost condamnat la moarte. Înainte de a fi executat Stalin a transmis să i se aducă la cunoștința lui Iakir că va fi iertat dacă își va recunoaște vină. Transmîndu-i-se acest lucru, Iakir a spus: "Ce să recunoște? N-am nici o vină". Cind, după execuție, i-s-a comunicat lui Stalin cuvintele lui Iakir, Stalin a exclamat: "Nemernicul! a preferat să moară dar n-a recunoscut!"

Multe din cadrele militare sovietice eminente au fost persecutate, arestate, maltratate, ucise. Budionii era președintele Tribunalului care îi condamna la moarte. L-am întrebat după aceea cum de a putut lăua o hotărîre în cazurile cind învinuîjii nu erau vinovați. "Dacă recunoșteau învinuirile ce li se aduceau, ce putem să fac", a răspuns el.

Dacă aceste cadre de mare valoare nu ar fi fost distruse, poate că Hitler nu ar fi îndrăznit să atace

Uniunea Sovietică. Cind a îndrăznit să o facă? Cind a văzut că U.R.S.S. nu poate înfringe o țară ca Finlanda care avea trei milioane de locuitori. Dacă toate acestea nu s-ar fi întîmplat n-ar fi fost exclusă posibilitatea să-l fi putut distruga pe Hitler chiar la frontieră.

Deși nu vorbim deschis, în public, este fapt că fără ajutorul american în cel de-al doilea război mondial Uniunea Sovietică ar fi lăsat greu față Germaniei hitleriste. N-aveam tancuri, camioane și alt echipament militar. Nu era exclusă posibilitatea să sim înfrinzi de Hitler.

Actualul comandant al Forțelor de rachete ale U.R.S.S. a fost arestat înainte de cel de-al doilea război mondial și bătut pe motiv că chipurile este agentul englezilor. Ca să nu mai fie bătut a recunoscut. Stalin a examinat dosarul acestuia și neexistând nici o dovadă a dispus să i se spună că nu este agent și să i se dea drumul. Cind au venit să-i aducă la cunoștință acest lucru, el a sărit sprijind: v-am spus că sunt agent, ce mai vrei? Îi era frică să nu-l bată din nou. După aceea a fost dat afară din Forțele Armate și a muncit ca hanul în port, iar în timpul războiului a fost rechemat în armată. A luptat pe front, fiind la Stalingrad în statul major al lui Ciucov. Armatele acestuia aveau sarcina să reziste la Stalingrad pînă cind se va produce încrecuirea armatelor germane.

Războiul își are legile lui crude. Un general, comandantul Trupelor de tancuri pe frontul de la Kursk a împușcat pe un locotenent colonel, comandantul unei brigăzi de tancuri care, chipurile, nu-i ascultase ordinul. Ordinul era ca brigada de tanuri să ajungă într-un anumit timp la locul indicat. Din cauză că trupele germane au barat între timp drumul pe care urma inițial să treacă brigada de tanuri și pentru a evita o ciocnire cu trupele germane, comandantul brigăzii a mers pe un drum ocolit, ceea ce a făcut să sosescă la locul indicat cu întîrziere. Cind am aflat, l-am chemat pe acest general și l-am întrebat cum a fost posibil să împuște un comandant de unitate, fără să fie judecat? El mi-a răspuns că l-a împușcat pentru că nu a executat ordinul primit. Atunci am raportat lui Stalin despre acest caz și am propus ca generalul respectiv să fie tradus în fața Tribunalului militar, dar Stalin n-a fost de acord. Acest general a căzut după aceea pe front.

În primele zile ale războiului, un general însărcinat cu operațiunile militare pe linia frontului, văzind că nemijii repurtează succese fulgerătoare împotriva armatelor comandate de el, a venit la mine demoralizat spunând că se împușcă. Crezînd că îl pot determina printr-un soc psihologic să nu facă acest gest, i-am spus cu voce tare, aproape zbierind: împușcă-te! El a scos pistolul și s-a împușcat. După aceea am chemat cekistul și i-am spus să-l ia de acolo.

Eram pe frontul de la Stalingrad, a continuat tov. Hrușciov. Eram membru al Consiliului Militar. Înainte de începerea atacului general pentru încreciu-

Anatomia comunismului

rea armelor germane și în statul major al frontului să stabilește ca fiecare din noi să se deplaceze la cîte o mare unitate din diverse puncte ale frontului, eu trebuia să mă deplasez de asemenea pînă în zorii dimineții într-un punct de pe linia frontului. Noi am stabilit că generalul Zaharov să meargă la Astrahan. Acest Zaharov era un om foarte brutal, ori de cîte ori se deplaza la o unitate militară, pentru un motiv sau altul lăua la bătaie pe ofișeri. Am raportat lui Stalin cum am stabilit noi să ne deplasăm la unități și atunci Stalin a întrebat la telefon unde l-am repartizat pe Zaharov. L-am spus că el urmează să meargă în Astrahan la o unitate care n-avea rol principal în declanșarea ofensivă. Atunci Stalin mi-a spus să-i atrag atenția lui Zaharov că dacă din nou se va lăua la bătaie cu ofișerii va fi trimis în fața Tribunalului militar.

În alte împrejurări însuși Stalin încuraja bătaia. Pentru că știam că și Eremenko este un bătuș, am hotărît să-l pun pe el să-i transmită acest ordin al lui Stalin lui Zaharov. Eremenko cu multă ezitare și întîrziere a transmis această dispoziție.

Tolbuhin comanda o armată care n-avea o importanță prea mare pentru soarta bătăliei de la Stalingrad. Tolbuhin s-a prezentat la Eremenko cu un plan al unei operațiuni militare, explicîndu-i în față hărții cum vede el. Tolbuhin, modul de a executa operațiunea respectivă. "Nu așa, ci așa" i-a răspuns Eremenko, trăgîndu-l de o ureche mai aproape de hîrtă, deși Tolbuhin era mult mai în vîrstă decît el.

Stalin nu ținea cont de părerea generalilor. Odată i s-a adus de către un general, de pe front, planul unei operațiuni militare care urma să fie întreprinsă de armatele sovietice în regiunea Kursk. Stalin a modificat planul adus, arătînd cu creionul pe hartă cum trebuia înfăptuită operațiunea respectivă.

În perioada de pregătire a operațiunilor pentru luarea Kievului eram membru al Consiliului militar. Comandantul operațiunilor era un general care și instalase punctul de comandă la 50 km. în spatele frontului. Am telefonați lui Stalin, propunîndu-i să dispună înlocuirea generalului respectiv cu Moscolenko, care deși era tînăr era un om foarte curajos. De asemenea deși era tînăr era un om foarte curajos. De asemenea am propus să-l numească pe Epișev ca ajutor al lui Moscalenko pentru munca politică. Epișev era de asemenea un om foarte curajos. Stalin a fost de acord și m-a felicitat pentru această idee.

A fost așa un episod. M-am dus în control la unitățile comandante de Moscalenko. Nici el și nici Epișev nu erau la punctul de comandă. Amîndoi erau plecați pe linia frontului; s-au apropiat așa de mult de linia I-a (într-un cimitir) încît i-au observat nemijî și au tras în ei cu mitraliera. Atunci Epișev a primit un glonț în fund. Cind s-au întors i-am criticat foarte serios pentru ușurînța cu care au procedat, deoarece aceasta putea să-i coste viață. Acet episod însă dovedește curajul acestor oameni.

După război Eremenko a venit într-o zi la mine, rugîndu-mă să-l sătuiesc ce să facă: să se căsătorescă sau nu cu sora medicală care l-a îngrijit în spî-

tal, fiind rănit la picior. Această semnele era și mult mai tînără decît el. L-am întrebat atunci cum rămîne cu bătrîna (prima soție a lui Eremenko)? Mi-a spus că a pierit în timpul războiului, dar mie nu-mi vine să cred că-i adevărat. L-am răspuns să facă cum dorește căci nu-i pot da nici un sfat concret.

Într-o discuție între mine, Eremenko și Jukov, Eremenko povestea cum a fost rănit în luptă. Jukov l-a contrazis spunînd că minte, că el, Eremenko, n-a fost rănit în luptă, ci a călcăt într-o groapă unde a explodat o grenadă părăsită. Pe care să-l crezi? A continuat tov. Hrușciov.

Jukov de asemenea era un om brutal și înjura soldații. Odată mi-a povestit că a fost totuși de impreșionat de replica ce i-a dat-o un soldat.

În timpul războiului erau cazuri cînd soldații în mod intențional își expuneau mâna stîngă în fața gloanțelor inamicului pentru a fi duși în spatele frontului. Aceștia erau numiți "cei cu mâna stîngă" și erau considerați trădători.

Mergînd spre linia frontului, Jukov s-a întîlnit cu un grup de răniți la mină care se îndreptau pe jos spre spatele frontului. Văzîndu-i, Jukov le-a spus pe un ton amenințător: "Hei, voi cei cu mâna stîngă să duceți în spatele frontului!" Un soldat s-a desprins din grup și i-a răspuns lui Jukov: "Da, tovarășe general, cei sărăcapzac la pămînt". De multe ori a povestit Jukov că l-au impresionat cuvintele acestui soldat.

Au fost multe cazuri în timpul războiului cînd oamenii nu se puteau reînăne. Erau dese cazuurile cînd subordonății erau lovîși. Stalin încuraja aceste ieșiri grosolanе. Astfel de lucruri se întîmplau în timpul lui Stalin. Cine are de el să și-l ia. Noi nu numai că n-avem nevoie de Stalin, dar nici de duhul lui. Au nevoie de el, acei care folosesc metodele lui."

Făcînd aluzie la "cei care se folosesc de metodele lui Stalin", tov. Hrușciov a adăugat: "eu am fost ales de partid, prin voința partidului. Dacă partidul o să spună că nu mai sună în stare să conduc, e altceva. Un amestec din afară nu vom admite".

"Acum cîțiva ani noi am luat hotărîrea de a crea un grup al generalilor în vîrstă care nu execută funcții operative, ci doar consultative. În glumă li se spune "Grupul celor eliberați de muncă", ca parafrazare a denumirii vestitei grupări politice "Grupul eliberării muncii". Din acest grup face parte și mareșalul Eremenko. În realitate acești ofișeri superiori nu fac nimic. Eremenko deși are un aspect "de inger" este un om brutal care în armătă își permite să lovească subordonății".

Stalin îi pusește gînd rău lui Iugov și lui Racoșî, îi consideră agenți.

Racoșî întotdeauna venea la odihna acolo unde era Stalin. Odată Stalin s-a însurât și a întrebat de unde astă Racoșî unde și cînd se odihnește Stalin de vine și el. Am răspuns că telefonează la Comitetul Central și astă. Nu, a răspuns Stalin. Are el alte canale de informare. Înscamnă că urmărește ceva.

Stalin îl consideră și pe Vorosilov agent.

Voroșilov a îmbătrînit, vede și aude slab, dar într-o zi îmi spune: "totuși ați făcut rău că nu m-ai ales în Comitetul Central la Congresul XXII". Cind a venit Kadar la noi la odihna, am organizat o masă la care au participat membrii Prezidiului. La această masă a fost invitat și Vorosilov. După toastul tovarășului Kadar, Vorosilov s-a apropiat de el, spunîndu-i: "Dar despre mine ați uitat să amintiți. La Budapesta l-am condus pe toți". Vorosilov a fost muncitor. La Congresul de la Londra, Lenin a făcut propunerea ca Vorosilov să fie ales în Comitetul Central, pentru a constitui un pod între partid și clasa muncitoare. Neînțelegînd ideia lui Lenin, Vorosilov a protestat afirmando că nu dorește să fie făcut "pod". Si n-a fost ales. Si acum rîde cind își aduce aminte.

Trecînd pe lîngă Turnu Severin, tov. Hrușciov a povestit că în timpul războiului germanii au intenționat să construiască un pod pentru a face legătura între uscat și o insulă din Marea de Azov, dar n-au apucat să-și realizeze planurile. După război, Stalin a dat ordin să se construiască acest pod în ciuda concluziilor inginerilor și constructorilor care și-au exprimat îndoială în reușita acestei lucrări. Podul a fost construit, însă apoi a fost distrus de blocurile de gheăză. Dacă așa ceva s-ar fi întîmplat din inițiativa altcuiva ar fi fost împușcat. Dar întrucăt lucrarea a fost concepută la inițiativa lui Stalin, lipsea vinovatul. Acum folosim un ferry-boat.

Venind vorba despre unele probleme internaționale, tov. Hrușciov a spus:

"Revoluția mondială nu se poate face prin război, așa cum pretend chinezii. Nu putem începe un război pentru ca în America, Anglia, Franța, R.F.G. să se întăriască revoluția proletară. Clasa muncitoare din aceste țări va fi aceea care va înfăptui această revoluție. Noi o vom sprijini numai. Ce ar însemna să facem noi revoluție în aceste țări? Ar însemna ca un popor să lupte împotriva altui popor, ar însemna un război între state. De ce comuniștii americanii nu pot să înfăptuiască încă revoluția socialistă? Ce, sună mai prostă decît noi? Nu. Sună chiar foarte culji. Cauza trebuie căutată în faptul că nu s-au copit încă condițiile. Cind am fost în America am văzut că nivelul de trai al muncitorilor acolo este ridicat și va trece mult timp pînă cînd vom ajunge ca la noi muncitorii să aibă un nivel de trai mai ridicat decît al americanilor pentru ca muncitorii americanii să vadă în concret superioritatea sistemului socialist și să se convingă de necesitatea revoluției. În timpul vizitei la o uzină americană am văzut că muncitorii acestei uzine au luat hotărîrea să nu înființeze un sindicat (deși acest lucru e permis de lege) pentru a nu plăti cotizații de sindicat.

Dacă am încercă să facem revoluție în aceste țări trimișind armata noastră și am porni război cu țările capitaliste, nu numai burghezia țărilor respective se va ridica împotriva noastră și însăși clasa muncitoare. Pînă și Hitler a reușit să-i determine pe muncitori germani să lupte împotriva Uniunii Sovietice. În timpul ultimului război fiind la Leningrad am interogat cîțiva soldați germani, făcuți prizonieri la Leningrad. Întrebînd pe un prizonier ce meserie are, mi-a răspuns că e fierar, dar eu sună lăcătuș - i-am spus - de ce vîi tu să luptă împotriva noastră? "Nu mai înțeleg nimic pe lumea asta" a răspuns prizonierul german interogat. Într-adevăr, legile războiului sună crude.

Cind se vor coace condițiile, clasa muncitoare din aceste țări va înfăptui revoluția.

În timpul Congresului al VI-lea al P.S.U.G. de la Berlin am avut o întîlnire cu delegații din America Latină care participau la Congres. Acolo, doi tineri (comuniști) din Venezuela mi-au spus că în Venezuela se apropie revoluția și de aceea au nevoie de arme. Dacă au nevoie, le-am spus că le vom da.

În general am promis tuturor comuniștilor din țările capitaliste care au nevoie de arme, că le vom da. Pînă acum nu s-a adresat nimănui.

Să luăm problema căilor de trecere la socialism: se va face pe cale pașnică sau nepașnică? Nu nouă celor din țările socialiste ne revine sarcina de a hotărî ce cale să adopte comuniștii din țările capitaliste.

Eu i-am întrebat pe tovarășii chinezi dacă lor li s-a adresat vreun partid comunist din țările capitaliste pentru a le da sfaturi ce anume cale să urmeze, pentru că nouă, de exemplu, nu ni s-a adresat.

Teoria "revoluției permanente" este o teorie trockistă, împotriva căreia Lenin a luptat. Cind noi am înfăptuit revoluția din octombrie am avut extrem de puține jertfe. Se poate spune că am înfăptuit revoluția aproape fără nici o împușcătură. Dar pe urmă a început războiul civil de patru ani (1918-1921), care a necesitat jertfe foarte serioase. E ușor să începi revoluția, e greu însă să o mențin. Nu se poate înfăptui o revoluție fără popor. Nu eroii fac revoluția, ci poporul. Dacă luăm, de pildă, revoluția din 1905. Si în 1905 a existat Lenin. Era tînăr și viguros și totuși revoluția a fost înfrântă. De ce? Pentru că condițiile nu erau coapte. Nu există un partid puternic. Țărâimea nu-a sprijinit această revoluție. De ce a învins în 1917? Pentru că poporul era pregătit și a sprijinit revoluția. De ce a învins la dv., la noi. Nu pentru că Gheorghiu-Dej, Hrușciov au spus și s-a făcut revoluție, ci pentru că erau condițiile coapte pentru aceasta, poporul a vrut. Dar uite ce spun chinezii: "Castro a reușit să facă revoluția". Dar fără popor nici el n-ar fi putut. Castro avea numai o mînă de oameni, în timp ce Batista avea avioane, tancuri, armament superior. De ce a învins Castro? Pentru că regimul lui Batista putrezise, iar poporul l-a sprijinit pe Castro.

Desi în țările capitaliste există dictatura burgheră, burgheria nu spune public acest lucru. Ea își maschează dictatura prin procedee de alegeri prin vot secret, universal, direct."

(continuare în numărul viitor)

Interceptări și filaje

Tabel

cu toți membrii și membrii supleanți ai CC al PCR, activiști de partid și de stat care au fost urmăriți prin mijloace tehnice

I perioadă 1948-1953

- 1) Vijoli Aurel
- 2) Voitec Stefan
- 3) Roman Valter - din memorie
- 4) Levente Mihai - din memorie
- 5) Vasile Luca
- 6) Teohari Georgescu
- 7) Lathar Rădăceanu
- 8) Ana Pauker
- 9) Gogu Rădulescu - din memorie
- 10) Birlădeanu Alex - din memorie (locurile de muncă) dela Ministerul Comerțului -
- 11) Ion Gheorghe Maurer - 1951 domiciliu - 1 cameră
- 12) Mihai Ralea -

II perioadă 1953-1961

- 1) Gheorghiu Mihnea
- 2) Chișinevski - Iosif și Liuba -; (Liuba Chișinevski și după 1964)
- 3) Doncea Constantin din 1958 cu intermitență pînă în 1965
- 4) Loncean Carol
- 5) Sandu Ovidiu
- 6) Bigu Vasile
- 7) Pavel Stefan - obs. A fost urmărit și în anul 1963

III după 1961

- 1) Atanase Joja 1964-1965
- 2) Petrescu Dumitru 1964-1965
- 3) Miron Constantinescu 1963
- 4) Gheorghiu Vladimir 1962
- 5) Pasteucă Vasile 1964
- 6) Pintilie Gheorghe din 1964 pînă în prezent
- 7) Petre Constantinescu Iași

Tabel

cu tovarășii din conducerea de partid și de stat care au apărut la unele obiective urmăriți prin mijloace tehnice

- 1) Berghianu Marin la Silvia Popovici
- 2) Birlădeanu Alex la Natașa Alex și Mihaela Gerote în 1966
- 3) Apostol Gh. la Soimușan Ecaterina și Ivan Elisabeta în 1964
- 4) Borilă Petre - la Roman Andrei

Tabel

cu tov care au coordonat activitatea sectoarelor tehnice ale MAI-ului

- 1) Nikolski Alexandru pînă în 1954
- 2) Gl. Lt. Evgenie Tănase perioada 1954-1957
- 3) Gl. Lt. Negrea Vasile din 1957 pînă în prezent cu o perioadă de întrerupere de un an și jumătate - doi ani
- 4) Onescu Cornel - perioada aprilie 1965-iunie 1967

Şefii organelor "T"

- 1) Neacșu Alex pînă la sfîrșitul anului 1952 Str. Fluierului 23 Telef 35.07.54)
- 2) col Panaitescu Nic 1952-1953
- 3) col Szacsco Alex 1953-1961
- 4) col Diaconescu Ovidiu din 1961 pînă în prezent

lucrători care au răspuns de sectoare de ascultare și interceptare

- 1) Livadă Paul 1950-1953 - Str. Glucozei 34 A telef 11.14.11

- 2) Andreeșu Margareta 1948-1954 - Aleea Zoe 8. telef 33.17.06 etaj I
- 3) Senti Romeo 1948-1951 - Str. Nikos Beloianis-8 -etaj 8 ap. 60 - telef 14.62.37

Tabel

cu tovarășii cu munci de răspundere, personalități culturale, urmărite prin mijloace tehnice

- Victor Eftimiu
- Horia Hulubei
- Mihai Beniuc
- Ion Vlașiu
- Remus Răduleț
- Milița Pătrașcu
- Dora Masini
- Mihail Andricu
- Florica Bagdazar
- Mica Manase
- Dumitru Dămăceanu
- Iancu Horațiu

Raport

Subsemnatul cpt. Popa Gh. Vasile, din Direcția a VIII-a, Serviciul IV, raportează:

În perioada 1950 - 1953 cînd am lucrat ca operator pe sistemul XX în Dionisie Lupu, avind ca șef direct pe Lt. Livadă Paul, printre obiectivele pe care le ayeam în urmărire a figurat și tov. Ion Gheorghe Maurer în perioada 1951-1952.

Pentru acest obiectiv am primit singura mea sancțiune (pt. Acest lucru mi-a rămas bine imprimat în memorie) pentru faptul că în una din zile s-a defectat amplificatorul și s-a întrerupt audiția și nu am raportat urgent acest lucru.

Să trăiți!
Cpt. V. Popa

21-IV/68

Fond 9604 vol IV, Arhiva SRI

Sinteză privind principalele cazuri rezultate din dezbaterea documentelor Plenarei C.C. al P.C.R. din 22-25 aprilie 1958, precum și din scrisorile adresate de unii cetățeni C.C. al P.C.R.

- Maiorul Aliman Alex. - din Direcția a XI a , a relatat că în 1955 a găsit în dulap, dosare din care rezultă felul cum au fost supravegheate deplasările tovarășilor din conducerea partidului și persoanele cu care veneau în contact.

- Colonelul Marcu Ion, din Inspectoratul de securitate Ilfov a arătat că, din ordinul lui Drăghici și Pintilie, ofițerii însăși de mașini întocmeau zilnic rapoarte de activitate, iar fostul colonel Szacsco Alex. A relatat că în 1957 era în posesia unui tabel pe care figura numele tovarășilor Nicolae Ceaușescu, Alex. Bârlădeanu, Stefan Voitec și alții, cărora li se instalase tehnică de ascultare.

- Colonelul Arghiropol Andrei - din Direcția a VIII a a arătat că prima lucrare efectuată de el în 1949 a fost interceptarea convoirilor lui Gheorghiu-Dej. A afirmat că mai erau și alte lucrări despre care cunoșteau numai PINTILIE, NICOLSKI și colonelul NEACȘU, fostul șef al Serviciului "T".

CC al P.C.R.	Dosar 23
Secția Pentru Controlul	p 36.
Muncii la MFA, MAI și	Arhiva C.Ex. al
Justiție	C.C. al P.C.R.
31.05.1968	264/23 18.02.1972

Vechiul om nou de la Casa Albă

MAGDALENA BOIANGIU

După rezultatele alegerilor din Statele Unite (1996) se poate emite orice teorie, îninț seama însă că și contrariul poate fi dovedit cu tot atâtă indreptățire. America a votat cu un politician (relativ) tânăr, pragmatic, care rătăcește - la fel ca toți oamenii - pînă găsește soluția corectă, doritor să fie pe placul tuturor și adaptindu-și mereu discursul la dorințele celor care-l ascultă, tot timpul cu ochii pe sondajele, destul de sensibili la farmecul fetelor drăguțe care roiesc în jurul puterii și, ca mulți copii crescând în săracie, extrem de permeabil la tentația financiară.

În primul său mandat, Clinton nu a izbutit să își ducă la bun sfîrșit promisiunea cea mai importantă, și anume reforma programelor de asistență socială și medicală. În 1994, el a suferit o înfringere majoră, atunci cînd ambele camere ale Congresului - pentru prima oară după multe decenii - au devenit majoritar republicane. Si nu oricum republicane, ci dominate de partizanii programului radical al lui Newt Gingrich, *Contractul cu America*, proiect al revenirii la "valorile fundamentale": individualismul, competiția, restrîngerea competențelor și a acțiunii guvernamentale, cultul familiei și al ordinii. Probabil că această victorie a lui Gingrich a contribuit hotărîtor la înfringerea lui Bob Dole.

Rivalul lui Clinton este veteran al celui de-al doilea război mondial, pe fronturile căruia a fost rănit (în timp ce Clinton a evitat prin mijloace destul de suspecte recrutarea), om cu o reputație neîntinată, politician și negociatorabil, dar orator mediocru și, parțial, lipsit de dispozitivele care transformă un automobil performant într-o mașină de curse.

În pofta diferenței de vîrstă, ambii candidați se aflau la ultima lor competiție electorală și este de presupus că, în ambele tabere, încordarea a fost maximă. Însă oricît de pasională a fost concurența între persoane, hotărîtoare în înclinarea balanței a fost situația economică, sentimentul general că se trăiește mai bine, că perspectiva permite speranță. Președintele în exercițiu și-a însușit că pe un succes personal cele zece milioane și jumătate de slujbe noi create și reducerea ratei somajului pînă la cota normală de 5,1%.

Sînt vocî care pretind, însă, că meritele administrației Clinton în domeniul, ca și în creșterea constantă a indicilor economici, sunt nule. Într-o țară în care legile pieței sunt atotputernice, unde directorul Rezervelor federale, omul responsabil cu politica finanțier-monetară, Alan Greenspan, este un republican,

asumarea succesorilor economice de către administrația democrată poate fi ori o exagerare, ori o impostură. Dar republicanii n-au reușit să demonstreze convințător că această conexiune e falsă, tot așa cum Dole nu a reușit să-și armonizeze propriul discurs cu cel al radicalilor din rîndurile partidului său.

Convenția republicană, în care, spre deosebire de cea a Partidului democrat, nu există mai mulți competitori pentru titlul de candidat, a făcut minuni de echilibru ca să impiedice declanșarea eocurilor extremești. Trebuie însă să se ia seama de faptul că în Statele Unite, extremismul are o altă conotație decât în politica europeană de azi. Buchanan, reprezentantul său cel mai articulat, nu este ceea ce s-ar numi un ideolog, ci un orator care știe cum să declanșeze pasiunile, iar cei care consideră că el are dreptatea să fie cu arma în dulap, fie sunt deja cu degetul pe trăgaci. Nici un candidat serios la președinție nu se solidarizează cu America milișilor, a teroriștilor care luptă cu bombe artizanale împotriva poluării, cu aceia care consideră că guvernul actual trădează și că orice guvern e inutil. Dar un "candidat la candidatură" cum a fost Buchanan a inclus în programul său partea avuabilă a protestului individualist, a militarismului conservator.

Dole, politician versat, dar și versatil, știa că un astfel de mesaj îl asigura un număr important de voturi, dar nu majoritatea. Si, fără a renunța la ceea ce s-ar putea numi, pe scurt, "cultul valorilor", el nu a luat o poziție fermă în problemele-test care determină în cele din urmă votul popular: interzicerea avorturilor, echilibrarea programului de protecție socială și ajutor medical. Reducerea impozitelor, de către a făcut mult cauz, nu li s-a părut alegătorilor o soluție realistă pentru un buget sănătos. Prea moderat pentru radicali și prea radical pentru moderati, Dole n-a izbutit să iradieze un mesaj electoral care să-i asigure voturi dincolo de fidelitățile de partid sau de simpatia degajată de biografia unui om care, luptând cu greutățile vieții, n-a pășit peste granița compromisului moral acceptabil.

Paradoxal, Clinton, căruia în cei patru ani ai primului mandat i-s-a tot reproșat lipsa de fermitate și amînarea deciziilor, a cîștigat totuști pentru că, în cîteva împrejurări decisive, a fost întransigent. El a știut, într-adevăr, să reducă la tacere partizanii soluțiilor excesive din propria tabără. Proiectul de reformă a lui Hillary Clinton, prin care 38 de milioane de americani, acum în afara sistemului, urmau să aibă drept la

asistență medicală, a fost abandonat, împreună cu alte propunerile șocante, cum ar fi prezența homosexualilor în armată. Bill Clinton și-a însușit fără prea multe probleme o seamă din propunerile republicane cu privire la austerație, dar a păstrat măsura. Faptul că la sfîrșitul anului 1995, el a acceptat mai degrabă să pună firma "închis" la guvern decât să cedeze la capitolul "ajutoare pentru săraci", le-a dovedit americanilor că Bill Clinton nu este doar un "băiat bun", ci și un președinte destoinic. Cîteva mișcări rapide și abile pe plan extern au contribuit la completarea imaginii politicanului care, în mod normal, e ca toți oamenii dar care, în momentele hotărîtoare, știe să fie un conducător.

Comparați cu "Părinții fondatori", Clinton și Dole par și probabil că și sunt - niște pigmei. Nici unul dintre ei nu a dovedit că are răspunsuri consistente la problemele de fond cu care se confruntă Statele Unite, și cu atât mai puțin la cele pe care Statele Unite trebuie să le rezolve în lume, în calitatea lor de unică superpotere. A cîștigat acela care a îmbinat cu mai multă dexteritate intransigență cu flexibilitatea, rezonând astfel cu spiritul moderat al unei majorități care se bucură de îndestulare.

Și totuști, victoria la scor a lui Clinton împotriva lui Dole nu a izbutit să se răsfrîngă și asupra Partidului democrat: în Congres, republicanii își mențin ascendența. Unii analiști susțin că electoratul i-ar fi transmis, astfel, lui Clinton nu un mandat, ci un mesaj: "Guvernează cu republicanii!" E frumos, dar e greu de crezut că votul individual se poate subsuma unei asemenea finalități complexe. Personalitatea congresmenilor contează mult mai mult la vot decât apartenența de partid. Singura certitudine este că cei 49% dintre americani care s-au prezentat la vot au optat pentru moderatie; un sondaj efectuat pe parcursul unui an de zile, cu același eșantion de alegători înregistrati, arată că un sfert dintre aceia care acum un an se considerau conservatori se declară acum moderati ori liberali și 40% dintre liberalii de anul trecut se consideră moderati sau conservatori (*Time*, 18 noiembrie 1996).

Și cei care nu au votat? Sunt destul de mulți ca să merite o întrebare. Este de presupus că, în afara marginalilor neconectați, în vreun fel sau altul, la evenimentele de la Washington, există foarte mulți oameni care nu cred că vreunul dintre cei doi candidați poate rezolva problemele celor 38 de milioane de americani fără asigurare medicală și nici pe cele ale luptătorilor pentru conservarea nealterată a spiritului american, alb, anglo-saxon și protestant. America moderată merge la urne și-l alege președinte pe "politicianul miniaturizarii", denumit astfel pentru capacitatea sa de a da problemelor mari soluții minore. În cel de-al doilea mandat al său, Clinton va fi obligat să rezolve problemele acute ale americanilor care n-au votat, ale celei de-a doua Americi. El va avea, probabil, de făcut față unor sfidări externe, atât din partea aliajilor, cât și a adversarilor: Europa, America Latină, China, Irakul,

Organizația Națiunilor Unite nu vor ca Statele Unite să se amestece în treburile lor, dar sunt indignate ori de cîte ori acestea nu le sprijină. În acest ultim mandat, se va vedea dacă Bill Clinton, fiind un bărbat înalt, are și statuă de om politic. □

MAGDALENA BOIANGIU - She graduated from the Faculty of Philosophy, University of Bucharest.

Currently she works as Deputy Editor at the weekly *Dilema*.

CALL FOR PAPERS

Al 2-lea Seminar de Politică Externă al S.A.R. va avea loc pe data 27 ianuarie 1997, cu tema:

INTEGRAREA EUROATLANTICĂ: PROBLEME ȘI SOLUȚII

Participanții sunt rugați să trimită la S.A.R. rezumatul lucrărilor pentru programul Seminarului, nu mai lungi de 400 de cuvinte, prin poștă, fax sau e-mail:

Adresa: Intrarea Grigore Alexandrescu nr. 3, sector 1, București

Fax: 210.75.69

E-mail: sar@sar.sfos.ro

Lucrările acceptate vor fi publicate în al doilea număr al quarterly-ului SAR "Politica externă". Pentru informații suplimentare contactați pe coordonatorul de program Marian Chiriac.

Un exercițiu ratat

IOANA AVADANI

"Serbia s-a trezit!", au strigat, la Belgrad, cei 150.000 de protestatari care au răspuns chemării opozitiei de a ieși în stradă pentru a impune puterii respectarea rezultatului alegerilor municipale.

În mod paradoxal, alegerile - prin definiție un exercițiu democratic elementar - au adus Serbia în pragul revoluției.

La 3 noiembrie s-au desfășurat în întreaga Iugoslavie - Serbia și Muntenegru - alegeri legislative și municipale. Aceasta a fost cea de-a treia consultare electorală după destrămarea, în 1992, a fostei Republiki Socialiste Federative Iugoslave. Actuala Federație Iugoslavă a moștenit circa 40% din teritoriul predecesoarei sale și adăpostește 45% din populația acesteia.

Potrivit Constituției iugoslave, adoptată în aprilie 1992, puterea legislativă este reprezentată de un parlament federal bicameral. Camera Cetățenilor (inferioră) este formată din 138 de parlamentari, aleși prin vot direct. Camera superioară, cea a Republicilor, reunește 40 de parlamentari, cîte 20 din fiecare entitate statală a federației, la rîndul lor membri în parlamentele republicane.

Circa 7,5 de alegători au fost chemați, la 3 noiembrie, la urne pentru a-i desemna pe membrii Camerei inferioare.

Sîrba s-a grupat în jurul actualului președinte, Slobodan Milosevic. Astfel, Partidul Socialist al acestuia îl-a alăturat formațiunea Stînga Iugoslavă. Milosevic a avut, de bună seamă, și un argument forte, prin ridicarea, la 2 octombrie, a sancțiunilor economice internaționale impuse Iugoslaviei.

Sancțiunile - care prevedea, printre altele, embargoul comercial și interdicții de călătorie și transport - au fost impuse în 1992, pentru "rolul jucat de Serbia și Muntenegru în declanșarea războiului din Bosnia".

Consiliul de Securitate al ONU a decis ridicarea sancțiunilor după desfășurarea alegerilor în Bosnia (14 septembrie), ca recunoaștere a bunei implementări a acordurilor de pace în Bosnia, semnate la Dayton în 1995. Milosevic a reprezentat la acele negocieri tabăra sîrbilor bosniaci, dat fiind faptul că liderul acestuia, Radovan Karadžić era un partener de discuții prea puțin agreat de comunitatea internațională.

Pentru a putea face față puternicei ofensive electorale a stîngii, opozitia sîrba s-a grupat, la rîndul său, lăsînd la o parte diferențele de doctrină. Nucleul opozitiei este coalitia Zajedno (împreună), ce reunește un spectru larg de partide, de diferite orientări, de la liberali la naționaliști de dreapta: Partidul Democrat Sîrb, Mișcarea Reînnorii Sîrbe, Alianța Civică, la care

se adaugă sindicatele independente. Personalitatea cea mai puternică a opozitiei sîrbe este, fără putință de tăgădă, cea a poetului Vuk Draskovic, figură emblematică a mișcării democratice din Serbia, de largă recunoaștere internațională.

Alegerile legislative din 3 noiembrie au dat ciștig de cauză stîngii, care și-a adjudecat cu ușurință majoritatea locurilor. Astfel, coaliția lui Milosevic a obținut 64 de locuri, în timp ce Zajedno a ciștigat doar 22 de mandate. Radicalii au obținut 16 mandate, Partidul Democratic al Socialistilor din Muntenegru - 20, iar restul mandatelor au fost împărțite între Partidul Național Muntenegrean, Alianța Maghiarilor din Vojvodina, Coalitia din Vojvodina, lista musulmană Sandzak, Partidul Social Democratic din Muntenegru și Partidul Musliman al Acțiunii Democratice.

În total, socialistii dețin 84 de mandate din cele 138 ale Camerei Cetățenilor, o majoritate care îi asigură lui Milosevic un control aproape absolut asupra legislativului federal.

Victoria stîngii a fost facilitată și de apatia electoratului iugoslav, care s-a prezentat la urne în proporție de 60%. Susținătorii lui Milosevic s-au dovedit a fi mai angajați, mai "disciplinați", dînd curs îndemnului "liderului" lor de a-și exprima prin vot opțiunile.

Rezultatele alegerilor municipale, desfășurate în același timp cu cele legislative, au fost mai puțin tranșante. Scrutinul din 3 noiembrie a lăsat neatribuite peste 5.600 de posturi de consilieri municipali, ceea ce a făcut necesar un al doilea tur de scrutin, la distanță de două săptămâni.

Prezența la vot în acest al doilea tur de scrutin a fost încă și mai scăzută decît la cel dintîi, dînd o se riosă lovitură opozitiei, care speră într-o revanșă clară pentru înfrîngerea din legislative.

Cu toate acestea, Zajedno a ciștigat majoritatea posturilor de consilieri în 15 din cele 18 mari orașe, inclusiv Belgradul. În capitală, opozitia ar fi ciștigat, potrivit proprietelor estimări, 60 din cele 110 mandate de consilieri municipali. Zajedno a solicitat autorităților electorale să-i confirme victoria în orașe precum Niš, Kragujevac, Uzice, Kraljevo sau Novi Sad, exprimîndu-și temerile că socialistii vor încerca să falsifice rezultatele voturilor.

Temerile opozitiei nu au fost neîntemeiate, deși corectitudinea desfășurării scrutinului a fost monitorizată de observatori internaționali. Astfel, curînd după votare, comisiile electorale au anulat alegerile, cerînd un nou tur de scrutin, în principal în acele circumscripții în care Zajedno ciștigase majoritatea.

Politica internațională

sprijinul acestor decizii au fost invocate nespecificate nereguli în procesul de votare și de contabilizare a voturilor.

Ulterior, în această cavalcadă a anulării voturilor au intrat și autoritățile judiciare, mai multe tribunale invalidînd mandate anterior declarate ca valabile. Numai la Belgrad un tribunal local a anulat 33 din cele 60 de mandate ale opozitiei, privînd-o astfel de controlul asupra consiliului municipal al capitalei.

Este momentul în care opozitia își cheamă susținătorii în stradă, întru apărarea valorilor democratice. Zajedno a îndemnat la ocuparea primăriilor din marile orașe, despre care consideră că i-au revenit de drept, prin vot, și la nesupunere civică.

"Ați ciștigat alegerile și acum trebuie să vă apărați victoria, voînța populară, constituția și legile Serbiei", se arată într-o declarație a Zajedno, citită în public de Vuk Draskovic. "Intrați în sediile primăriilor, instaurați noua putere și apărați-o împreună cu poporul. (...) Nu ezitați și nu vă temeți.", i-a îndemnat Draskovic pe activiștii mișcării.

"Am fost puși în situația dramatică în care toți cetățenii realizează că, în Serbia, regimul nu poate fi schimbat prin alegeri și nu poate fi schimbat legal, ci doar pe alte cai - ilegal, prin revolte, greve, violențe", a declarat, într-un interviu, unul din liderii Zajedno, Zoran Gingic.

Douăzeci de mii au fost, la început, cei care răspuns chemării opozitiei de a ieși în stradă. Numărul lor urma să se înzecească, pe măsură ce creștea și numărul circumscripției în care alegerile erau anulate. La o săptămână după scrutin, 150.000 de protestatari au blocat străzile Belgradului, cerîndu-i președintelui Milosevic să accepte rezultatele alegerilor municipale.

"Acesta nu mai este un miting electoral, acesta nu mai este un marș de protest. Aceasta este revoluția democratică pe care Serbia o așteaptă de 50 de ani", a declarat Gingic, adresîndu-se mulțimii.

"Serbia s-a trezit!", au răspuns protestatarii, lăsînd să se înțeleagă că liderul Zajedno ar putea avea dreptate.

Victoria opozitiei în municipiale a luat prin surprindere tabăra socialistilor. Ea a adus nu numai pierdere controlului asupra marilor municipalități, ci și un semnal de rău augur pentru liderii Serbiei: Milosevic nu este invincibil, unitatea sîrbilor în jurul conducătorilor lor, aparent garantată de rezultatul inechivoc al alegerilor legislative, nu este monolitică.

Liderul socialist însuși nu s-a arătat impresionat de amploarea manifestațiilor anti-Milosevici, care au paralizat, zi de zi, centrul Belgradului. El nu a apărut în public în zilele protestelor și nu a jucat cartea "mîinii forte". Si, în ciuda desfășurărilor impresionante de forțe de poliție pe străzile capitalei și a accentelor din ce în ce mai virulente ale protestatarilor, marsurile nu au condus la incidente violente.

Comunitatea internațională privește cu îngrijorare evoluția din Serbia, dintr-o postură extrem de

delicată. Diplomati occidentali nu știu dacă se află în fața unor simple mișcări de protest - vaste, dar cu un orizont de expectanță limitat: "cucerirea" controlului asupra marilor municipalități - sau în fața unei măre revoluții precum cea din 1989, care a dus la căderea regimurilor comuniste din Europa Centrală și de Est.

Statele Unite au criticat, ca "total inaceptabilă", anularea alegerilor municipale ce dădeau ciștig de cauză opozitiei, iar Uniunea Europeană a amînat o decizie privind includerea Iugoslaviei printre beneficiari regimului său de preferințe comerciale. Puteurile europene s-au limitat la a-și exprima, în termeni mai degrabă reținuți, îngrijorarea față de situația din Iugoslavia.

Între timp, ambasadorii occidentali acreditați la Belgrad se străduiesc să-l aducă pe Milosevic la sentimente mai bune, pentru a asigura măcar o aparență de democrație în această zonă atât de volată.

Pentru că, oricăt de puternic contestat ar fi - Milosevic este singurul partener de dialog din Serbia cu un grad rezonabil de predictibilitate. Occidentalul vede în Milosevic, în primul rînd, pe semnatarul acordurilor de pace de la Dayton și - într-o foarte mare măsură - pe cel (singurul?) capabil să garanteze aplicarea lor în practică.

Simpla înlăturare de la putere a liderului socialist nu garantează, automat, democratizarea societății sîrbe. Opoziția plătește, astfel, preul "unității în diversitate", al asocierii cu mișcările naționaliste. Sărăcită și frustrată, populația sîrbă s-ar putea lesne regresa în jurul unui lider de factura lui Vladislav Seselj, a cărui retorică naționalistă aduce foarte bine cu cea care a condus la războiul fratricid ce a urmat destrămării fostei Federații Iugoslave. Iar acesta este un scenariu pe care comunitatea internațională dorește foarte mult să-l evite. □

IOANA AVADANI - She is a journalist, Deputy Editor of the News Agency MEDIAFAX, Head of Foreign Affairs Department.

Bulgaria după alegeri

DANIEL CAIN

Stînga a pierdut alegerile prezidențiale în Bulgaria iar situația tragică în care se află țara în aceste zile spune mai mult decât orice despre cauzele care au provocat eșecul socialiștilor bulgari. Aceste alegeri nu au fost, în principiu, cîștigate de către candidatul Opoziției unită cît, mai degrabă au fost pierdute de către premierul socialist Jan Videnov. Tânărul prim-ministru se afla în fruntea executivului de la 25 ianuarie 1995, după ce coaliția de stînga, condusă de el, a cîștigat o majoritate simplă în parlamentul de la Sofia, în urma alegerilor desfășurate la 18 decembrie 1994. Victoria, atunci deosebit de prejioasă, avînd în vedere faptul că art. 1 din Constituția bulgară prevede că Bulgaria este o republică parlamentară. Bulgaria a receperat cei doi ani de guvernare ai cabinetului Videnov ca pe o adevărată pacoste. 1996, îndeosebi, este un an pe care vecinii noștri de la sud de Dunăre nu îl vor uita prea ușor. An în care inflația a trecut de 200% iar veniturile lor s-au redus la mai puțin de jumătate, comparativ cu luna ianuarie 1996. Datorită politiciei indecise a executivului, Bulgaria se găsește într-o stare de izolare internațională fără precedent. De mai bine de șase luni, premierul Videnov nu a întreprins nici o vizită oficială în afara țării, pînă și Moscova refuzînd să-l mai primească. Dacă există ceva clar în politica exterioră a Bulgariei, atunci acest lucru îl constituie faptul că poziția Soiei față de NATO nu coincide cu cea a țărilor central și est europene. Un diplomat occidental afirmă, recent, că Bulgaria este exemplul cel mai eloquent pentru o țară care, practic, nu dorește să adere la alianța nord-atlantică. Instituțiile financiare internaționale și-au pierdut orice răbdare, iar increderea în capacitatea guvernului de la Sofia de a aplica un program de reforme viabile s-a spulberat de mult. Bulgaria este singura țară din Europa de Est în care tranziția spre o economie de piață s-a sfîrșit printr-un eșec total. Rezultatul: 60% din industria țării înregistrează pierderi, 90% din populația sa trăiește în sărăcie, iar nivelul investițiilor străine este cu totul neglijabil.

În practică, socialistii bulgari au deținut foarte puțin controlul asupra instituției prezidențiale, instituție care este un rezultat al transformărilor apărute în societatea bulgară după lovitura de stat de la 10 noiembrie 1989, prin care Todor Jivkov a fost răsturnat de la putere. Primul președinte al Bulgariei a fost Peter Mladenov, autorul înălțării lui Jivkov și succesorul acestuia la conducerea partidului comunist bulgar, devenit ulterior Partidul Socialist Bulgar. Mladenov a fost nevoit să demisioneze în vara lui 1990 în urma unui răsunător scandal politic. La 1 august 1990, Parlamentul bulgar l-a investit pe liderul Opoziției, Jeliu Jelev, în funcția de președinte interimar al țării. El a reușit să cîștige alegerile prezidențiale desfășurate în ianuarie 1992, învingîndu-l în turul 2, la un scor strîns, pe candidatul socialiștilor Velko Velkanov. Potrivit

constituției bulgare adoptate la 12 iulie 1991, președintele țării, ales pe o perioadă de cinci ani, are prerogative foarte restrînse. Deși are o funcție mai mult reprezentativă, el este, totuși, comandant al forțelor armate și poate influența unele aspecte ale politiciei externe a țării. În conformitate cu prevederile constituționale, președintele bulgar este ajutat în activitatea sa de către un vice-președinte, cei doi fiind aleși împreună pe aceeași listă. În ultimii ani, acest post a fost vacant, deoarece în 1993, primul vice-președinte ales al Bulgariei, Blaga Dimitrova, a demisionat, ca urmare a neînțelegerilor ayute cu președintele Jelev.

Inainte de a fi desemnat candidat, din partea opoziției, la funcția supremă în stat, Peter Stoianov era aproape necunoscut electoratului bulgar, deși deținea funcția de vice-președinte al principalei formațiuni de opoziție - Uniunea Forțelor Democrate (UFD). Lungul drum al lui Stoianov spre Dondukov 2 (varianta bulgărească a Palatului Cotroceni) a început în martie, atunci cînd, la cea de-a 8-a Conferință națională a UFD a fost desemnat, cu o majoritate zdrobitoare, drept candidat al acestei formațiuni politice la alegerile prezidențiale ce urmău să se desfășură la sfîrșitul lui octombrie. Un al doilea punct cîștigat l-a constituit organizarea de alegeri preliminare (pentru prima dată în Europa) pentru desemnarea unui candidat unic al opoziției. Stoianov a fost unul dintre artizanii acestei idei, argumentînd că pentru UFD este important să primească și sprijinul celorlalte forțe democratice din societatea bulgară. Adversul său a fost actualul președinte al țării, Jeliu Jelev, care candida pentru un al doilea mandat. Jelev a fost susținut de către Uniunea Populară (coaliziune formată din Uniunea Populară Agrariană și Partidul Democrat) și de Mișcarea pentru drepturi și libertăți (a etnicilor turci). La scrutinul de la 1 iunie, Stoianov l-a zdorbit, practic, pe Jelev, obținînd două treimi din numărul voturilor. Victoria sa, a unei persoane destul de necunoscute, în fața președintelui țării, a reușit să-i convingă pe membrii și simpatizanii Forțelor Democrate (alcătuită din formațiunile democratice mai sus enunțate) că Stoianov pornește în alegeri cu șanse sigure de victorie.

În tabără socialistilor lucrurile nu au fost îndeajuns de limpezi. Candidatul desemnat inițial a fost ministrul de Externe, Gheorghe Pirinski, care face parte din aripa reformatoare a Partidului Socialist Bulgar (PSB) și este, indiscutabil, cel mai popular personaj politic din cadrul partidului de guvernămînt. Perfect conștiînți de acest lucru, socialistii bulgari - aflat într-o vizibilă scădere de popularitate - au mizat pe Pirinski, deși știau că-i putea fi invalidată candidatura. Motivul îl constituia faptul că acesta nu este cetățean bulgar prin naștere, lucru care contravine legii. Pirinski s-a născut în 1947, la New York, tatăl său fiind un vechi activist al Partidului Comunist Bulgar. În vară,

Politica internațională

mai întîi, Curtea Constituțională, și pe urmă Comisia Electorală Centrală au respins candidatura lui Pirinski, invocînd incompatibilitatea acesteia cu Constituția țării. S-a vorbit mult în presa bulgară despre candidatura ministrului de externe. S-a vehiculat ideea că premierul Videnov a încercat, astfel, să-i dea o lovitură adversarului său declarat, Gheorghe Pirinski, pe care să-l reducă la tacere. Cert este că Pirinski a fost obligat să se retragă din cursa prezidențială. Cu doar două luni înaintea desfășurării alegerilor, socialistii bulgari au fost nevoiți să-și desemneze un nou candidat. A fost preferat ministrul Culturii, Ivan Marazov, care inițial candidase pentru funcția de vice-președinte. Alegera sa nu a fost inspirată, deoarece Marazov era un personaj lipsit de orice experiență politică, ce deținea de doar cîteva luni portofoliul Culturii. Stoianov, deși incomodat de către coechipierul său, pentru funcția de vice-președinte, agrarianul Todor Kavalgiev, un personaj politic șters, a știut să speculeze cu abilitate nesiguranța lui Marazov. Pe timpul campaniei electorale, candidatul socialist, împreună cu partenerul său, Irina Bokova, ministrul adjunct de Externe, care candida pentru funcția de vice-președinte, s-au adresat cu predilecție electoratului fidel al PSB, așa-numitele "băbuje roșii". Marazov a facut enervant de multe trimiteri la specialitatea sa - istoria tracilor - și s-a mulțumit să-l atace pe Stoianov, reproșîndu-i acestuia că formațiunea pe care o reprezintă, UFD, care s-a aflat la guvernare în 1992, este principalul vinovat de situația economică dezastroasă în care se găsește țara.

Cu doar trei săptămîni înaintea alegerilor, la 2 octombrie, fostul premier bulgar, deputatul socialist Andrei Lukanov, a fost ucis în fața casei sale din Sofia. Asasinarea fostului premier, una dintre cele mai controverse figuri politice din istoria Bulgariei de după 1989, a pus pentru un moment sub semnal întrebării oportunitatea desfășurării alegerilor prezidențiale. Însă deputații bulgari au decis că nu se impun măsuri extraordinare și că alegerile se vor desfășura la data stabilită: 27 octombrie. Și, într-adevăr, alegerile prezidențiale din Bulgaria s-au desfășurat într-o ordine desăvîrșită, nefiind înregistrat nici un fel de incident major.

La 27 octombrie 1996, peste 62% din cei 6,7 milioane de alegători bulgari s-au prezentat în fața urnelor, pentru a-1 desemna pe succesorul actualului președinte, Jeliu Jelev, al cărui mandat expiră la 21 ianuarie 1997. Pentru funcția supremă în stat au candidat 13 persoane, reprezentînd formațiuni politice dintre cele mai diverse. Dintre acestea, doar 5 au reușit să obțină un procentaj de peste 1%. Cîștigătorul detașat al acestui prim tur al prezidențialelor a fost Petăr Stoianov, care a obținut 44,07%, urmat, la mare distanță, de către Ivan Marazov, care a reușit să întrunească doar 27,01% dintre sufragiile alegătorilor. Mareea surpriză a scrutinului de la 27 octombrie a constituit-o Jorj Gancev, candidatul Blocului Oamenilor de Afaceri Bulgar. Personaj controversat, Gancev a reușit, apelind la un populism ieșin, să obțină un scor neașteptat de bun, - 21,87%. Prin votul lor, bulgarii au sănchezit că severitatea politica cabinetului socialist. În mai puțin de doi ani, electoratul PSB s-a redus la jumătate, un milion de simpatizanî ai acestei formațiuni politice preferînd să voteze cu Jorj Gancev sau să nu se

rezinte la urne. Conștientizînd acest lucru, Marazov le-a cerut acestora ca, la cel de-al doilea tur al alegerilor prezidențiale, să voteze nu pentru președinte al Videnov, ci pentru un nou președinte al țării. Fără succes, însă. Ceea ce era de așteptat s-a întîmplat. La 3 noiembrie bulgarii și-au desemnat un nou președinte democrat al țării. Petăr Stoianov l-a surclasat pe contracandidatul său socialist, Ivan Marazov obținînd 59,73% dintre voturile exprimate.

Cine este noul președinte al Bulgariei? Stoianov, un avocat în vîrstă de 44 de ani, a deținut, în 1992, funcția de ministru adjunct al Justiției, în cabinetul UFD condus de Filip Dimitrov. Stoianov face parte din noua generație de lideri ai UFD. El este deosebit de cumpătat,abil, conciliant și nu intră niciodată în conflict direct cu interlocutorul său. Se consideră că avantajul său este pragmatismul, datorită căruia este gata să dea mîna și cu cel mai mare dușman al său. Ca purtător al "noului început în UFD", Stoianov dorește să confirme și noi reguli în politica bulgară. "Forța președintelui constă în puterea de a convinge", a afirmat acesta în timpul campaniei sale electorale. De aceea, pentru el nu este important dacă Bulgaria va fi o republică parlamentară sau una prezidențială (idee împărtășită și de Jelev), ci dacă ea va fi guvernată, după ce vor fi folosite toate avantajele oferite de democrație și de legi. În aceasta, juristul Stoianov veДЕ și avantajele sale. Noul președinte bulgar este un adept al aderării imediate a Bulgariei la NATO, subiect evitat pînă acum de către guvernărîi socialisti.

Amețită de gustul victoriei, opoziția bulgară cere alegeri anticipate. Lucrul este destul de improbabil. Deoarece, potrivit Constituției, președintele bulgar nu are puterea de a dizolvă Parlamentul și de a convoca noi alegeri, fără acordul acestuia din urmă. Parlament în care socialistii dețin o majoritate simplă. Singura modalitate de a se ajunge la noi alegeri parlamentare ar fi ca și socialistii să fie de acord cu acest lucru. Imediat după pierderea alegerilor, premierul Jan Videnov a fost atacat din toate părțile și se părea că zilele sale ca prim-ministru sunt numărate. 19 lideri ai PSB s-au pronunțat, într-o scrisoare deschisă, pentru formarea unui nou cabinet socialist. Însă Videnov a reușit să se mențină la putere păstrîndu-și astfel funcția de premier, cît și pe cea de președinte al PSB. Ministrul de Externe, Gheorghe Pirinski, și-a prezentat demisia, la 13 noiembrie, motivîndu-și decizia prin lipsa de popularitate a partidului de guvernămînt. Lupta pentru putere în cadrul PSB este deschisă și cine va fi cîștigătorul acesteia se va înțelege abia la sfîrșitul acestui an.

Grava criză în care se găsește Bulgaria nu poate fi depășită, însă, doar prin formarea unui nou cabinet socialist sau prin simpla venire la putere a opoziției. Din păcate, Bulgaria lasă impresia, în aceste zile, că a obosit să mai alege după Europa. □

DANIEL CAIN (1972) - He is a student at the Faculty of History, University of Bucharest and at the Faculty of History, "Sv. Kliment Ohridski", University of Sofia, too.

Currently, he works as a reporter for the newsagency MEDIAFAX.

Alegeri prezidențiale în Republica Moldova

MARIAN CHIRIAC

Noul președinte ales al Republicii Moldova este Petru Lucinschi. Acesta a obținut, într-un al doilea tur de scrutin desfășurat la 1 decembrie a.c., aproape 55% dintre sufragii, învingând astfel destul de clar pe contracandidatul său, fostul șef al statului, Mircea Snegur.

Desfășurate într-o atmosferă neobișnuit de tensionată, alegerile prezidențiale din Moldova au prilejuit nu atât o confruntare între orientările politice sau doctrinare ale diferenților candidați, cît mai ales o surdă dispută pentru putere. Temele principale ale campaniei electorale, atât cît s-au putut discernă dintr-un noian de speculații și acuze reciproce, au fost în special: continuarea reformei, crearea statului de drept, relațiile cu Rusia și România.

Victoria candidatului de stînga Petru Lucinschi, ce se recomandă drept un social-democrat pragmatic, a fost determinată, în primul rînd, de voturile adeptilor hotărîși ai moldovenismului, de cele ale rusofonilor și ale susținătorilor comuniștilor. Cu toate acestea, votul celor aproape două milioane de alegători moldoveni pare să fi fost determinat în primul rînd de condițiile precare de viață și mult mai puțin motivat de considerente ideologice sau strategice.

Pe viitorul președinte îl aşteaptă o agenda încărcată: o criză politică la vîrf, ce se manifestă adesea sub forma luptei pentru putere, într-o manieră tipic bolșevică (accentuată și de demisia de ultimă oră a guvernului), o situație economică dificilă ce afectează majoritatea populației, corupția cvasi-generalizată, situația explozivă din Transnistria. Blazați și copleșiți de grijile zilnice, cetățenii Republicii Moldova, în marea lor majoritate, trebuie să fie conviși de noul șef al statului că viitorul lor va fi mai puțin sumbru, că drumul reformelor și al definirii identității naționale și statele nu este încă definitiv închis.

Cadrul general al alegerilor

Republica Moldova traversează în ultima vreme o profundă criză economică și socială. Țara preponderent agrară, Moldova a reușit o relativă stabilizare economică (aproape 2.500 de întreprinderi de stat au fost privatizate, inflația a fost de 24% anul trecut față de 116 procente în 1994, PIB a avut o creștere

nu foarte spectaculoasă, totuși constantă), dar astă în condițiile în care majoritatea populației continuă să trăiască foarte greu. Salariul mediu pe economie a fost în perioada ianuarie-septembrie a.c. de circa 180 lei moldovenești, ceea ce ce înseamnă mai puțin de 40 de dolari. În schimb, prețurile - la produsele care cel puțin se găsesc - sunt, în general, mai ridicate decât în România. Salariile, chiar și mici cum sunt, au fost plătite întotdeauna cu întârziere, restanțele pe întreaga țară ridicându-se la aproape 300 de milioane lei moldovenești. În multe întreprinderi, oamenii sunt plătiți direct în natură, cu produsele pe care le fabrică, pe care sunt nevoiți apoi să le vîndă în talciocuri. Pensionarii nu și-au mai primit drepturile bănești de aproape o jumătate de an.

Nici situația politică nu este una foarte stabilă. Cea mai importantă formăriune politică (ca reprezentare parlamentară, organizare și număr de membri) este Partidul Democrat Agrar din Moldova (PDAM), de guvernămînt. Din PDAM fac parte îndeosebi președinții de colhozuri și mica nomenclatură a satelor, aceștia fiind majoritar moldoveni cu o pronunțată atitudine românofonă. Alături de PDAM, la guvernanță participă Mișcarea "Edinstvo-Unitate", formăriune cu o clară orientare pro-comunistă și pro-sovietică, ai cărei membri sunt îndeosebi cetățeni de origine rusă sau moldovenii cei mai fundamentaliști. Opoziția parlamentară este constituită din Frontul Popular Creștin Democrat (FPCD), umbra mișcării de redeșteptare națională a anilor '80-'90, și din Partidul Forțelor Democrate (PFD), care reuneste pe cei mai importanți membri ai echipei inițiale a Frontului Popular. Amîndouă aceste formeazăriuni, dar în special PFD au o orientare mult mai accentuată pro-europeană și în direcția apropierea de România. Alte partide importante sunt Partidul Renașterii și Reconcilierei din Moldova (PRRM), facțiune desprinsă din PDAM și grupată în jurul lui Mircea Snegur, și Partidul Comunist din Moldova (PCM), care are foarte puține diferențe ideologice față de "Edinstvo".

O campanie electorală agitată

Pe tot parcursul campaniei electorale, cetățenilor Moldovei - care, în mod tradițional, manifestă neîncredere în politicieni - nu li s-au oferit idei ale

unor programe politice coerente, ci doar speculații în jurul unor temeri extrem de puternice. Noutatea acestor alegeri a constat tocmai în atitudinea de dușmănie fățușă între liderii politici, manifestată prin violențe de limbaj, calomnii și acuzații reciproce. Conflictul deschis dintre Mircea Snegur și reprezentantul PDAM (în primul tur de scrutin), ulterior dintre Snegur și Lucinschi a părut să fie doar parte a unei lupte pentru putere dusă în culise, în cel mai stalinist mod cu puțină.

Frica de reizbucnire a războiului în Transnistria, spaima de a fi asimilați și/sau colonizați de către români, ca și spaima că Moldova poate redeveni satelit al Moscovei, toate aceste temeri au fost sfîrșite în moldoveni și s-a încercat a fi exploatațe de către majoritatea oamenilor politici, indiferent de orientare.

Campania electorală s-a încheiat sîmbătă 16 noiembrie, într-o atmosferă neobișnuită, prin prezența tuturor candidaților în studioul Televiziunii naționale. Legea electorală permite acest lucru, interzicînd doar propaganda în ziua alegerilor. Înțîlnirea a fost în general calmă, fiecare dintre prezidențibili rezumîndu-se la prezentarea propriului program politic, la a își expune intenții sau a-și mai ataca puțin contracandidații. A surprins doar faptul că reprezentantul comuniștilor, V. Voronin și independenta Veronica Abramciuc au preferat să vorbească pe rusă, ignorînd astfel limba oficială a statului, motivând că așa sunt înțeleși "de către tot norodul Moldovei".

Cel mai important scandal, oricum cel mai mediatisat, a fost cel apărut în urma interceptării unei converbiri telefonice dintre deputatul Nicolae Andronic, director de campanie al președintelui Snegur, și ambasadorul de la Bonn, Alexandru Buruian. Împlinirea serviciilor secrete a fost fățușă. Buruian semnalase în presă, cu puțin timp înainte, existența unor grave nereguli (respectiv, cheltuieli nejustificate de fonduri) la reprezentanțele Moldovei din Germania și Austria. Converbirea, ce a fost interceptată "prin metode specifice", conținea o discuție despre această scurgere de informații, lui Buruian reproșîndu-i-se că participă la jocuri politice murdare. Înregistrarea a fost difuzată pe postul național de televiziune. Șeful statului a cerut Procururării Generale să tragă la răspundere pe cei care au realizat interceptarea, ca și pe cei care au divulgat conținutul acesteia, indiferent de statutul lor social și de atribuțiile de serviciu. Ancheta decurge cu destulă greutate.

Campania electorală a mai fost marcată și de numeroasele declarații ale lui Snegur care a amenințat că, dacă va fi reales, va demite guvernul și va desființa actualul parlament, vinovate - în opinia sa - de dezastrel economic în care se află țara. În replică, Snegur a fost acuzat de PDAM că nu este decât un carierist setos de putere, iar reprezentanții PFD au publicat un document din care reiese că în februarie 1995, șeful statului ar fi semnat un tratat militar cu Rusia, prin

care Moldova "este atașată pe deplin la structurile militare moscovite".

Un alt factor care a generat numeroase tensiuni a fost atitudinea autorităților din autoproclamată Republică Transnistreană. Deși inițial liderii de la Tiraspol au refuzat participarea la scrutin (pe motiv că vor organiza la rînd lor alegeri prezidențiale pe 22 decembrie și pentru a-și sublinia astfel statulul autonom), în cele din urmă, la intervenția comunității internaționale și a candidaților interesați să mai cștigă cîte ceva din voturile rusofonilor de aici, li s-a permis să voteze și candidaților din stînga Nistrului. Aceștia nu s-au prea înghesuit totuși la urne, așa că, din aproape 400.000 de alegători, în Transnistria au votat pînă la urmă în primul tur puțin peste 5.000 de persoane.

Dincolo de a fi un motiv de dispută în campania electorală, teritoriul Republicii Transnistria continua să aibă o situație juridică neclară, devenind între timp "zonă de interes deosebit" ale Federației Ruse (conform unei decizii a Dumei de Stat din data de 12 noiembrie). Aici staționează și acum o variantă restrînsă a forțelor armate a 14-a, denumită Grupul Operațional al Forțelor Rusești.

Primerul tur de scrutin

Pentru alegerile prezidențiale s-au înscris nouă candidați, inclusiv trei femei. Cei creditați din start cu mai multe șanse au fost: Mircea Snegur, 56 de ani, actualul șef al statului, candidat din partea Partidului Renașterii și Reconcilierei; Andrei Sangheli, 51 de ani, premier (și-a prezentat demisia la data de 2 decembrie), susținut de partidul de guvernămînt; Petru Lucinschi, 56 de ani, actualul speaker al Parlamentului, candidat independent; Valeriu Matei, 47 de ani, nominalizat de către Partidul Forțelor Democrate și Vladimir Voronin, 55 de ani, din partea Partidului Comunist. Ceilalți patru candidați au fost cu toții independenți și au contat destul de puțin în calculul electoral.

Rezultatele primului tur de scrutin, desfășurat la 17 noiembrie, au respectat în general previziunile inițiale, cu singura mare excepție a scorului electoral extrem de slab obținut de către Andrei Sangheli (doar 9,5% din voturi). A surprins oarecum și ascensiunea candidatului comunist, V. Voronin, care a fost susținut de 10,2% dintre alegători. Valeriu Matei s-a clasat al cincilea, cu 8,9%.

Electoratul pare să fi amendat astfel politica falimentară a actualului executiv și implicit a PDAM și totodată să-și fi manifestat nostalgia pentru liniștile vremuri ale brejnevismului (al căror principal promotor a fost Voronin). Dezinteresul pentru politică a fost relevat și de apatia cvasi-generală în exercitarea dreptului constituțional și cetățenesc de a alege: dacă în urmă cu numai doi ani, la alegerile parlamentare, prezența la vot era de peste 80 la sută, la 17 noiembrie a fost de

doar 67 la sută. Insuccesul lui Sangheli pare să fi fost determinat și de manifestările sale românofobe, declarării de genul "cei ce susțin că vorbesc românește să plece în România", producând stupoare și contrariind adesea. Pe de altă parte, platforma politică a candidatului PDAM a cuprins și unele măsuri privind combaterea constantă a ideilor unionismului, apărarea dreptului poporului moldovean la limba moldovenească, ca și acțiuni pentru formarea conștiinței civice unice a populației multinaționale a Moldovei.

Confruntarea Snegur-Lucinschi

Deși pornea, pentru al doilea tur de scrutin, cu un avantaj de peste 11 procente, Mircea Snegur a fost învins foarte clar de către contracandidatul său. Cele două săptămâni suplimentare de campanie au prilejuit în general continuarea schimbului de acuze reciproce și deși, în tot acest timp, Snegur părea să fi ieșit în avantaj față de Lucinschi, în confruntările directe cel puțin, realitatea a fost alta.

Estimăm că înfringerea lui Snegur se datorează în special tacticii greșite pe care a adoptat-o pentru scrutinul de la 1 decembrie. Deși, pentru el, prioritare rămîneau "democratizarea și renașterea națională", marea miză a reprezentat-o atragerea voturilor populăției rusofone și ale celor care nu doresc neapărat o prea mare apropiere de România. În acest context se explică o declarație de-a sa din 19 noiembrie, în care a arătat că nu dorește o unire cu România, caracterizînd informațiile de acest gen drept simple speculații. "Dacă aș fi vrut așa ceva, aș fi pus problema în cei șase ani de când sunt președinte", a adăugat Snegur. Dincolo de tradiționalii săi suporterî din mediul rural, Snegur a fost susținut de către partidele opoziției parlamentare, respectiv Frontul Popular Creștin Democrat - umbra mișcării de redeșteptare națională a anilor '80-'90 - ca și de Partidul Forțelor Democrate, care reuneste pe cei mai importanți membri ai echipei de început a Frontului Popular. Alianța cu aceste formațiuni, binecunoscute pentru opțiunea lor mult mai accentuat pro-europeană și pro-românească, nu putea decât să contrarieze publicul-țintă rusofon cîruia Snegur i s-a adresat în al doilea tur de scrutin. Pe de altă parte, intenția sa de accentuare a prerogativelor prezidențiale a fost prezentată de adversarii politici ca o potențială sursă de destabilizare a societății moldovenești, în cărei memorie persistă încă războiul transnistrean din 1992.

Beneficiar al scăderii constante a popularității lui Snegur și al dispersării voturilor între ceilalți candidați, Petru Lucinschi, s-a transformat dintr-un candidat surpriză într-un cîștigător detașat. Fost membru comunista (ca și Snegur, de altfel), speakerul Parlamentului a reușit să-și construiască o imagine de om politic echilibrat și neimplicat în deciziile guvernamentale ce au generat criza economică și socială din țară. El a beneficiat în plus și de sprijinul televiziunii

năționale și majorității ziarelor. Lucinschi, una dintre puținele personalități publice care nu a fost acuzată de corupție, s-a dovedit un pragmatic ce a reușit să se facă credibil atât pentru PDAM și PCM (principalii săi susținători în al doilea tur), cât și pentru majoritatea nehotărîtilor.

Profitînd de rutina ce l-a afectat inevitabil pe Snegur în cei șapte ani de prezidențiat, Lucinschi s-a dovedit un maestru al compromisului. Persoană agreata de Moscova (unde are în continuare buni prieteni de pe vremea când a fost colaborator al lui M. Gorbaciov), Petru Lucinschi a marșat în campania electorală și pe faptul că este un partener de dialog rezonabil pentru București. Declarațiile sale la puțin timp după aflarea rezultatelor neoficiale ale alegerilor sunt elocvente în acest sens. "Am contacte personale cu administrația rusă și intenționez să le utilizez în beneficiul țării noastre. Sîntem recunoscători conducerii de la Moscova pentru sprijinul acordat în menținerea integrității Moldovei și pentru faptul că privește Transnistria drept o parte integrantă a republiei", spunea Lucinschi într-o primă declarație. Ulterior, el declară: "mă voi strădui personal să avem o relație privilegiată cu România".

Schimbarea la virf produsă în Republica Moldova se poate dovedi hotărîtoare pentru destinul acestei țări în următorii ani. Orientarea către Rusia (de care Moldova depinde economic și ale cărei piețe sunt singurele accesibile) va fi probabil accentuată la preziunea PDAM și PCM, cărora Lucinschi va trebui să le ofere unele concesii politice în schimbul sprijinului primit în campania electorală; continuarea reformelor economice și sociale este inevitabilă atîta timp cît reprezintă unică soluție pentru depășirea actualului impas; apropierea de România nu va avea în mod cert decît o componentă economică, orice progres în acest sens fiind de salută, astăzi cît relațiile Moldovei cu Bucureștiul au evoluat în ultimii șapte ani de la un entuziasm exagerat la o răceleală protocolară. □

MARIAN CHIRIAC (1966) - He graduated from the Faculty of Geodesy, University of Bucharest.

Currently he works as a journalist for the Magazine 22.

Şansele liberalismului în Est

VASILE BOARI

Am exagerat, desigur, dacă am spune că liberalismul are prima șansă în Est. Sînt numeroase obstacole și nemeritat de mulți adversari în fostele state ale comunismului real.

Faptul nu trebuie să ne mire însă căciuș de puțin. Deoarece, cum bine se știe, începînd chiar cu întemeietorii săi, ideologia marxistă, iar apoi propaganda comunistă a fostelor regimuri totalitare s-au războit, înainte de toate, cu ideile librale. Ele au încercat, astfel, premeditat și sistematic, să izurpe toate valorile librale de referință. În primul rînd, proprietatea privată pe care socialistii de toate spețele (de la socialistii utopici pînă la socialistii de sorginte marxistă) au considerat-o cauza tuturor relelor și nedreptăților sociale.

Marx nu a ezitat, de altfel, să-l învoie pe cincinatul Proudhon, pentru care proprietatea nu era decît un furt. Or, la antipodul acestei concepții, liberalismul a considerat întotdeauna proprietatea privată ca fiind condiția prosperității și garantia libertății.

Nici alte valori de referință în gîndirea și practica liberală nu au avut o soartă mai bună. Astfel, libertatea individuală a fost neconenit agresată, diminuată și în ultimă instanță anihilată de propaganda și practicile comunismului totalitar. Acestea au văzut în totdeauna în libertățile individuale un pericol împotriva regimului totalitar comunist, ceea ce era, de fapt, chiar adevărat. În consecință și în cele din urmă, drepturile și libertățile individuale au fost anihilate în magmă unei libertăți sociale abstrakte și ineficiente și care practic nu însemna nimic.

Chiar fericirea individuală era considerată de propaganda și ideologia comunistă ca fiind urmarea și efectul automat al fericirii colective. Dar, cine poate să spună, ce înseamnă fericirea colectivă?

În spatele și sub acoperirea unor formule și sloganuri generale și abstrakte care practic nu foloseau nimănui, decît cel mult celor aflați la putere, propaganda comunistă totalitară a demolat astfel premeditat și sistematic toate valorile de referință ale liberalismului.

De fapt, cum spunea Hayek, opusul și deci adversarul principal al totalitarismului este liberalismul. Era, prin urmare, logic ca spre el să se îndrepte ținta majorității atacurilor ideologiei și propagandei comunismului totalitar.

Pe de altă parte, trebuie să admitem că niciodată liberalismul nu a fost o "filosofie" prea conformabilă, cu care lumea să se acomodeze ușor. În schimb, prosperitatea promise - și de cele mai multe ori onorate - el cere mai înții sacrificii, eforturi conștient asumate și acceptate, o disciplină riguroasă a averii sociale. Or, toate acestea nu par menite să stimuleze entuziasmul. Par mult mai preferabile și mai incitante promisiunile pline de generozitate ale social-democrației, aşa cum, la timpul lor, promisiunile "visului de aur" al omenirii - comunismul - au putut să anime sute de milioane de oameni care au așteptat decenii în șir să vină Godot să le aducă fericirea promisă, dar pe care - cum era de așteptat - ei nu au cunoscut-o și n-au trăit-o niciodată efectiv.

Care sunt de fapt "adversarii" liberalismului în Est?

Ei nu sunt prea dificil de identificat. Toți cei al căror mod de a gîndi, a căror mentalitate au fost grav și definitiv marcate de ideologia și propaganda comunistă și pentru care este prea tîrziu să mai accepte schimbarea. Cei pentru care comunismul a însemnat o sinecură și o sură de privilegii, dobîndite, firește, pe seama și în dauna marii majorități. Toți aceia pe care îi sperie libertatea și care nu au curajul să-și asume propriul destin, pe care îl încredează oricui promite să îl asume și să le poarte de grija.

Toți cei pentru care munca reprezintă un "calvar" și care preferă o condiție de mizerie unei prosperități dobândite cu prețul unor eforturi considerabile.

Toți cei pe care orice schimbare mai profundă îi sperie și care preferă, în consecință, inerția supraviețuirii.

Politicienii de toate spețele (cei mai mulți aparținând fostului aparat de partid sau nomenklaturilor comuniste) pe care adoptarea alternativei librale îi ar mătura de pe arena politică, de ale cărei avantaje se mai bucură încă și astăzi.

Naționaliștii fanatici și extremiștii de toate spețele care văd în liberalism o subminare a propriilor ideologii și convingeri.

Atunci, cine mai rămâne de partea alternativei librale?

O parte a oamenilor de afaceri care sunt incurajați de avantajele și garanțile viitoare, pe care le

Puncte de vedere

ofera economia de piață liberă. Oamenii politici care cred sincer în puterea și oportunitatea ideilor librale. Intelectualii care își dau seama că e nevoie de o schimbare radicală, chiar dacă dureroasă la început, și nu de simple ajustări cosmetice. Toți cei care, într-un fel sau altul, doresc cu bună credință o schimbare reală în mersul lucrurilor pentru ca generațiile viitoare să împărtășească alt destin.

Dar aceștia sunt probabil foarte puțini în raport cu multimea inamicilor liberalismului. Dacă am putea face o socoteală matematică, am rămâne cu siguranță șocați de numărul mic al susținătorilor ideii librale.

Oricum am privi însă lucrurile, adversarul cel mai de temut al ideilor librale în Est rămâne mentalitatea oamenilor.

Cum remarcă C.E. Griffin: "Liberalismul nu este pentru toată lumea". El citează, bunăoară, popoarele abia ieșite din sălbăticie. Preluând ideea, Louis Baudin aduce în discuție cazul țărilor subdezvoltate.

"Merită oare - se întreba el - să fie introdus neoliberalismul în țările subdezvoltate? Aceste țări au nevoie de o pregătire economică și intelectuală și ar fi periculos, crede Baudin, să le îmbrăcăm într-un costum care nu ar fi pe măsura lor și nu ar putea decât să le jeneze în mișcări. Trebuie să-i punem pe indivizi în starea de a cucerî libertatea și de a profita de pe urma ei și nu, pur și simplu, de a li se acorda. Popoarelor care i-au rămas străine, conchide autorul citat, liberalismul trebuie să li se prezinte ca o eliberare progresivă" (Louis Baudin, *L'Aube d'un nouveau libéralisme*, Paris, 1953).

Baudin era de părere că necesitatea unei perioade de tranziție se pune și pentru țările care se întorc la liberalism.

Mai rămân oare astăzi valabile atari aprecieri? Sau, mai curând, rămânerea în urmă a statelor subdezvoltate se explică și se datorază în parte tocmai faptului că acestea nu au asumat la timp liberalismul și nu au fost puse efectiv în situația de a-l practica?

În ce privește țările care în evoluția lor au cunoscut o dezvoltare pe baze librale, perioada de tranziție poate fi, desigur, necesară și utilă, deoarece nimeni nu poate sări peste Rhodos, dar trebuie să fim de acord, în același timp, că această tranziție nu poate avea o altă direcție și un alt conținut decât cele pe care le impune trecerea spre o societate liberală.

Nu orice tranziție duce la liberalism și nu orice schimbări sunt binevenite. Tranziția spre societatea liberală și deci aplicarea soluției librale pentru statele din Est înseamnă concret: însăptuirea privatizării până la limita posibilului, crearea unui sistem financiar adecvat nevoilor economiei de piață libere, instituirea unui sistem de norme (legi) care să creeze cadrul juridic necesar funcționării economiei de piață și ordinii librale în ansamblul ei. Fără aceste condiții minime,

tranziția spre liberalism - chiar în cazul țărilor care au cunoscut în trecut liberalismul - este de neimaginat.

Desigur, soluția liberală - foarte simplă în datele ei teoretice - nu este ușor de aplicat mai ales în condițiile, mai multe relevante, a prezenței a numeroase obstacole și a numeroși adversari. Dar aplicarea acestei soluții nu este din acest motiv mai puțin necesară.

Nimeni nu acceptă cu plăcere o intervenție chirurgicală, inevitabil dureroasă. Dar, dacă cineva dorește ca organismul său să funcționeze bine și dacă pentru aceasta respectiva operație este indispensabilă, el poate fi convins să o accepte.

În fond, țările ce au aparținut fostului sistem comunist se află exact în această situație. Ele sunt societăți al căror organism este grav bolnav și care necesită - pentru însănătoșire - o intervenție chirurgicală radicală și rapidă. Ca în multe alte situații, și în cazul acesta, nu numai neintervenția se poate dovedi costisitoare, ci și amînarea ei.

Liberalismul are, desigur, numeroși adversari în fostele țări comuniste. și nu pare deloc ușor să aplici o soluție care are ca principal adversar mentalitatea a sute de milioane de indivizi.

Pe de altă parte, nu-i mai puțin adevarat că mentalitățile nu se schimbă de la sine. Dimpotrivă, există chiar o anumită inerție în schimbarea acestora. În general, schimbarea mentalităților urmează unor schimbări produse în viață practică și în sistemul de organizare al unei societăți.

Aștepta ca în Est să se schimbe mai întâi mentalitățile ar însemna să aplici soluția liberală la calendele grecești.

Liberalismul în fostele țări comuniste - care au, din acest punct de vedere, o situație cu totul aparte, trebuie introdus "de sus în jos", orișt de ciudat ar părea aceasta pentru o doctrină care își revendică drept valoare definitorie libertatea. Dar să nu uităm nici un moment că, în aceste țări, comunismul a fost introdus exact după aceeași metodă, adică de sus în jos și, prin urmare, o schimbare de mentalitate în direcția valorilor librale nu pare să fie posibilă în alt fel.

Concluzia este că liberalismul în Est nu poate fi în acest moment și în condițiile date decât opera unei clase politice lucide, capabile să atragă de partea ideilor librale și a soluției librale pe toți oamenii de bună credință care cred în necesitatea unei schimbări reale.

Nu este, desigur, ușor să evaluăm șansele unei doctrine în condiții sociale, economice, politice, culturale și mentale atât de complexe, atât de puțin cristalizate și de aleatorii.

În mod oarecum paradoxal însă, adâncirea sărăciei în fostele țări comuniste și incapacitatea forțelor politice de stânga de a rezolva problemele vitale ale oamenilor s-ar putea să lucreze în favoarea alternativei librale, singura care poate pune aceste țări pe o direcție bună, pe direcția pe care, de fapt, o

Puncte de vedere

revendică în prezent, mai mult sau mai puțin sincer, majoritatea forțelor politice: economia de piață și democrația pluralistă.

Or, dacă acestea sunt obiectivele, soluția nu poate fi decât una singură: soluția liberală; acceptarea ei s-ar putea să fie doar o chestiune de timp și poate de diverse alte încercări eşuate.

În fond, cum spunea Guy Sorman: "Nimeni nu este îndeajuns de intelligent pentru a reinventa lumea". Jar domeniul social și politic, posibilitățile de "a inventa lumea" sunt fatalmente limitate, și costurile unor atari inventii se pot dovedi mult prea costisitoare. Depun mărturie în acest sens tragicile experiențe ale "socialismului real".

Ce fel de liberalism?

Întrebarea "Ce fel de liberalism se potrivește fostelor țări comuniste, aflate acum în proces de tranziție?" nu este, desigur, inutilă. Aceasta, nu numai pentru că există variante și experiențe variate în cadrul însuși al liberalismului, situație absolut normală pentru o doctrină care face din diversitate unul din punctele sale de referință.

Dar este, pe de altă parte, că se poate de evidență că aceste comunități umane văgăuite de avataurile comunismului totalitar n-ar putea să tolereze soluții iraționale, care le-ar înrăuia și mai mult situația.

Astfel, este greu de imaginat că ele ar putea să suporte un capitalism sălbatic inspirat de formula binecunoscută a liberalilor clasici: *laissez faire, laissez passer*.

În situația actuală, ele n-ar putea să reziste nici unei soluții de felul celor acreditate în prezent de liberali eci mai radicali, de genul libertarienilor americanii sau de genul "noilor economiști" din Franța. De fapt unor atari soluții nu par să le reziste nici chiar societățile occidentale, în mentalitatea și structurile cărora valorile librale sunt de mult timp incorporate.

Liberalismul care ar putea să dea roade în Est ar fi un liberalism ponderat, așezat și atenuat de valoările moralei creștine. Pe scurt, un liberalism creștin în genul celui sugerat bunăoară de enciclica Papei Paul Ioan al II-lea: *Centessimus Annus*.

Acest liberalism înseamnă, de fapt, un capitalism bazat pe proprietatea privată, liberă inițiativă, concurență, cu acceptarea diferențelor naturale și deci a inegalității, dar grijuindu-se totodată față de protecția celor care, în mod real, nu-și pot asuma destinul și responsabilitatea proprii persoane și a celor aflate în grija și răspunderea lor.

Că un liberalism de inspirație creștină, bazat pe valorile moralei creștine, nu este imposibil ne dovedește experiența americanului Patt Robertson, astăzi de clovn prezentată în cartea sa: *Imperația secretă* (lucrare tradusă și în limba română).

Desigur, un liberalism chiar de această natură nu ar putea renunța la cadrul formal pe care îl asigură normele juridice. Căci ar fi o utopie să credem că, din momentul în care liberalismul creștin ar fi proclamat

ca strategie generală în una din țările foste comuniste, toți indivizii sau chiar toți oamenii de afaceri ar deveni dintr-o dată creștini, iar conduită lor în afaceri sau în celealte sfere de manifestare s-ar desfășura în spiritul și potrivit normelor moralei creștine.

Atunci s-ar putea pune, desigur, întrebarea: la ce bun apelul la valorile creștine? Nu ar fi indicat și deci preferabil un liberalism pragmatic, bazat pe ideea eficienței și a compromisului?

Fără să nu. Mai întâi, pentru că un astfel de liberalism, necenzurat de valori creștine și bazat doar pe morală eficienței ar degenera repede într-un capitalism sălbatic, pericol foarte mare pentru țările foste comuniste, cum a dovedit-o evoluția lucrurilor după prăbușirea regimurilor comuniști totalitare.

Chiar și virtutea, gîndea Montesquieu, are nevoie să fie limitată. Altfel, ea riscă să devină viceu. În autentică viziune liberală, libertatea nu este decât "dreptul de a te supune legilor", firește cu condiția că aceste legi sunt bune. Deoarece legile corupte sunt chiar mai periculoase decât absența legilor. Așa cum Frédéric Bastiat a argumentat, sub autoritatea legii se pot petrece cele mai abominabile fărădelegi.

Pe de altă parte, promovarea unui liberalism cenzurat de valorile moralei creștine ar face mai puțin neliniștită aplicarea soluției librale. Aceasta nu înseamnă niciodată că guvernările trebuie să fie lupii care îmbrăcă blana de oale pentru a speria oile și penitru a le putea mai ușor minea. Liberalismul creștin la care facem referire trebuie să se reflecte la propriu în conștiință și comportamentul clasei politice care vor da astfel tonul în schimbarea mentalității generale.

Un liberalism creștin este, în primul rînd, o problemă de atmosferă și de spirit. El se pliază pe o filozofie de viață care a fost admirabil exprimată de unul din personajele dostoievskiene din *Frajii Karaimov*: "Dacă Dumnezeu nu există, atunci nici virtutea nu există" și deci: "Totul este permis".

Un liberal creștin este cel care înțelege că nu totul este permis, că bucurindu-se de libertăți, un individ, indiferent de rangul său în ierarhia socială, are și obligații și chiar datorii morale față de semenii săi.

De fapt, ideea creștină este prezentă, cum bine remarcă A. Schopenhauer, în filozofia morală a lui Kant, în celebrul imperativ categoric, această filozofie putind să constituie punctul de plecare și chiar temeiul pentru o veritabilă etică liberală.

Astfel înțeles, liberalismul devine mai uman, mai suportabil și firește mai compatibil cu niște organisme sociale văgăuite de boala comunismului. □

VASILE BOARI - Ph.D. in Philosophy. Dean of the Faculty of Political and Administrative Sciences, University Babes Bolyai, Cluj.

Fenomenul partizan în România

SONNY PERSEIL

Continuare din numărul trecut

Amplitudinea neobișnuită trebuie pusă în relație cu originile sale: dintre toate partidele blocului sovietic, PCR "avea rădăcinile cele mai fragile, numărind doar cîteva sute de membri după cel de-al doilea război mondial"¹. De fapt, putem crede că printre partidele-stat ale Europei de Est, care s-ar putea defini ca locuri prin excelență de selecție a conducătorilor, pasajele obligatorii pentru toți cei ce visau să acceată la vîrful ierarhiei², cazul român era el însuși un vîrf³, controlul partidului asupra societății fiind fără îndoială mai accentuat decât în altă parte, ceea ce poate să fi avut drept consecință de a complica și mai mult dezvoltarea societății civile după căderea dictaturii, și mai ales de a duce la confuzia care domnește acum în jurul conceptului de partid politic, concept mult prea devalorizat în trecut.

De fapt, această confuzie a apărut o dată cu instalarea noii puteri, Consiliul Frontului Salvării Naționale (CFSN), a cărui natură este greu de precizat. FSN-ul, grupare de demnitari PCR ostili lui Ceaușescu, ale cărui origini rămîn încă neclare, pare să se fi născut sub vechiul regim⁴, ajungind la putere prin controlul forței armate, ceea ce l-ar diferenția de partidele politice în înțelesul lui J. La Palombara și M. Weiner, căci el trebuie să cucerească puterea politică căutând o susținere populară, care nu va veni decât mult mai tîrziu. Pe de altă parte, CFSN perpetuează în parte conceptul de partid al întregului popor și de partid-stat utilizat de PCR reunind, imediat după Revoluție, toate principalele segmente politice românești în sinul unui aparat de stat care nu se distinge atunci de aparatul formațiunii politice⁵. La începutul lui 1990, discursul conducătorilor Frontului evită recunoașterea explicită a multipartismului; unii, precum principalul ideolog al FSN de atunci, Silviu Brucan, afirmănd chiar că "formula partidelor politice este demodată și condamnată"⁶. În fapt, dominația strivitoare a FSN-ului în societatea românească postrevoluționară (mai ales după alegerile din mai 1990, care dău FSN 85% din voturi la prezidențiale și aproape 67% la legislative) este încă un semn al particularismului vieții politice românești în raport cu celelalte state est-europene postcomuniste. Deși există un început de pluripartitism, ponderea FSN este atât de mare încât s-a putut vorbi în epocă de sistem politic cu "un partid și jumătate"⁷. Practica multipartismului, care va impune Frontului

organizații politice concurente, nu va disipa confuzia din jurul naturii FSN, care nu va accepta decât tîrziu atributul de partid politic (la prima Convenție Națională, în martie 1991), păstrându-și totuși eticheta sa de "front" și continuând să se declare, în statutele și în platforma sa, doar "o formăție politică". Abia în mai și iulie 1993, cele două Fronturi apărute din sciziunea între aripa Petre Roman și aripa Ion Iliescu (respectiv, FSN și FDSN) își iau definitiv o denumire partizană: Partidul democrat (PD), devenit partid de opozitie, și Partidul Democrației Sociale din România (PDSR), care conduce activitatea guvernamentală de la alegerile din septembrie 1992. Această clarificare are, totuși, limitele sale, partidul de guvernămînt distingîndu-se destul de greu de guvern, în condițiile în care acesta este condus, într-un mod paradoxal, din 1991, de oameni... fără partid! Theodor Stolojan (1991-92) și Nicolae Văcăroiu (1992-96) nu au o apartenență politică clar afirmată, și astă în ciuda supremăției necontestate a FSN, apoi a FDSN devenit PDSR, în administrația română⁸. În apropierea alegerilor generale din 1996, asistăm la înscrierea, tardivă, dar oricum "suprarealistă", a unuitor miniștri (precum Văcăroiu sau Meleşcanu) în rîndurile principalului partid de guvernare. În mod cert, aceste adezuni nu au avut ca rezultat o separare mai clară între aparatul de stat și cel de partid (cazul cel mai notabil fiind acela al administrației, prefectii fiind în general membri activi ai PDSR sau ai partidelor aliate), ci de a face și mai dificilă o înțelegere a definiției partidului despre care este greu de spus care îi sunt membri și care apropiații, precum acești prim-miniștri. În fruntea administrațiilor postrevoluționare, s-au succedat, de altfel, un anumit număr de oameni politici a căror apartenență partizană n-a fost întotdeauna prea clar afișată, fiind vorba mai ales de cîteva personalități intelectuale (cazul cel mai notabil fiind, fără îndoială, cel al scriitorului Andrei Pleșu, de la GDS, fără apartenență politică, ministru al culturii al guvernului Roman) și liberales (Radu Bororianu, Viorel Cataramă, Mircea Ionescu-Quintus, Dinu Patriciu... proveniți de la PNL sau PNL-AT, prezenți în guvernele Roman și Stolojan), în timp ce grupările din care proveniseră acești indivizi continuau, totuși, să se situeze în opozitie, dar nu putem nici vorbi, în acest caz, de guverne de coaliție, finind seama de atotputernicia partidului majoritar. Iată încă o ocazie în

care, în jurul partidelor politice, a fost menținută o anumită confuzie. Un exemplu mai recent, dar la fel de eloquent relativ la această dificultate de a înțelege partidele românești de guvernare – unde încep și unde se opresc ele? – a fost ocaziașul lui august 1994, de "descoperirea" apartenenței la Partidul Unității Naționale a Românilor (PUNR), cinci luni după numirea lor, a doi miniștri (iesești din guvern, în septembrie 1996, după "divorțul între PDSR și PUNR"), Gavril Iosif Chizbaian, ministru Justiției, și Aurel Novac, ministru Transporturilor, pînă atunci prezenți ca independenți. Sîntem forțați să constatăm că, în ceea ce privește majoritatea guvernamentală, definiția partidului politic nu este înțeleasă încă într-un mod prea clar⁹. Dar nici opozitie nu pare să fi ajuns să degajeze o abordare mai neechivocă a fenomenului partizan.

Formațiunile din opozitie, partide politice?

Opozitie nu pare să fi reușit impunerea, în România postrevoluționară, a unei vizuni foarte clare asupra partidului politic.

În primul rînd, cea mai importantă organizație politică a opozitiei – Convenția Democratică din România (CDR) – nu este un partid politic. CDR a primit 20% din voturi la ultimele alegeri legislative, iar candidatul ei la prezidențiale, Emil Constantinescu, a strîns 38% din voturile electorului în al doilea tur de scrutin în fața lui Ion Iliescu¹⁰. Ea este o coaliție de partide politice (actualmente, cel mai importante sunt PNȚCD, PNL și PNLC) și de asociații foarte diverse ale societății civile: Alianța Civică, AFDPR, UMRL etc. Această structură foarte eterogenă s-a constituit, în decembrie 1990, în Convenția Națională pentru Instaurarea Democrației, în jurul celor trei partide interbelice reînființate după Revoluție, PNL, PNȚ și PSDR – partidele "istorice" cum au mai fost denumite – și a ceea ce apără atunci drept prima forță a opozitiei (dacă ținem seama de locul al doilea obținut la scrutinul din mai 1990). Uniunea Democratică a Maghiarilor din România, UDMR, care a părăsit, între timp, CDR, nu este, ea însăși, un adevărat partid politic, ci un ansamblu foarte eteroclit de punct de vedere ideologic (stînga și dreapta fiind foarte larg reprezentate), reunind mici partide ungurești, asociații culturale și grupări ne-instituționalizate, dar cu platforme. Asemenea UDMR, și alte partide au părăsit Convenția. Aceste partide au reproșat PNȚCD tendințele sale de a monopoliza puterea în sinul CDR, în special în privința constituirii de liste comune de candidați – pentru alegerile locale și legislative – în sinul cărora concurența internă este, bineînțele, foarte mare, primii avînd, în sistemul actual de reprezentare proporțională, mari sanse de a fi aleși. Această identificare a CDR cu PNȚCD, care face și mai delicată înțelegerea alianței, este întărîtă, la sfîrșitul anului 1995, de o ultimă mișcare surprinzătoare: înscrîerea în PNȚCD a președintelui CDR, Emil Con-

stantinescu, la mai mult de trei ani după venirea sa la conducerea Convenției în calitate de independent. Convenția a suferit, deci, numeroase fluctuații, ceea ce, evident, nu favorizează stabilizarea definiției acestei mișcări politice, și nici pe cea a partidelor (ex-) membre. PNL, de exemplu, a ieșit din CDR în 1992 pentru a se reîntoarcă la sfîrșitul lui 1994; același partid a susținut, și datorită problemei apartenenței la Convenție, crearea a alte două partide politice aparent mai fragile, PNL-Convenția Democrată și PNL-Câmpenean (PNL-C).

Cazul partidelor istorice – și mai ales al PNL, care a realizat al treilea scor la primele alegeri postcomuniste – putea contribui la precizarea locului partidului politic în societatea română contemporană, prin referințe definitorii la situația interbelică. Problema este că aceste partide fac apel la o memorie, în cea mai mare parte, pierdută¹¹, sau viciată de propaganda PCR, reluată, în parte de FSN imediat după Revoluție¹², iar înțoarcerea la istorie după "decongelare" pare să fie mai degrabă o fantasmă decât o realitate politică observabilă¹³. În fapt, partidele istorice par foarte diferite de ceea ce erau înainte de dictatura comunistă. Actualul PNȚ poate astfel fi caracterizat drept partid tărănesc fără tărani¹⁴ și vom remarcă faptul că, născut între cele două războaie mondiale din Partidul Național din Transilvania, "prin esență antimaghiar" partidul s-a aliat, după Revoluție, cu grupul politic maghiar¹⁵. Cît despre PNL, partid al burgheziei urbane care a dominat viața politică a României timp de mai mult de un secol, el a reapărut în România în condițiile în care nu mai există practic nici urmă de burghezie¹⁶ și, ca și PNȚ, n-a mai cunoscut succesul politic interbelic. De aici la a spune că "partidele istorice nu au apărut ca o cerință obiectivă a societății românești"¹⁷, nu mai este decât un pas. Aceste partide sunt și nu sunt ce au fost altădată: dacă preiau denumirea și cuprind cîțiva membri sau rude ai foștilor membri din vechile partide, ele evoluează astăzi într-un context atât de diferit și cu mijloace atât de sărăce că nu pot să se identifice în mod veritabil cu "părinții" lor, ceea ce, încă o dată, sporește complexitatea definiției cimpului partizan.

Acest tip de fenomen de (re)-înființare s-a produs și în alte țări ale Europei de Est și pare, de fapt, a fi unul din semnele profunzimii crizei politice care a afectat aceste state imediat după prăbușirea dictaturii¹⁸, prăbușire însoțită de descompunerea bruscă a societății politice totalitare care ar fi provocat căutarea disperată de noi referințe politice... ori că ar fi fost ele de vechi!

Cu toate acestea, criza politică din România a fost cu totul particulară: am asistat, în fapt, la un fenomen care a putut fi calificat drept "antipolitic"¹⁹ și care s-a caracterizat printr-o respingere a faptului partizan, în timp ce, în celelalte state est-europene, opozitia la comunism s-a constituit relativ rapid în forumuri democratice, transformate apoi în noile

partide politice. Cazul Doinei Cornea, disidența cea mai celebră – și singura? – a vechiului regim este, în acest context, destul de relevant²⁰. Deși apropiată de PNT, ea refuză să susțină o acțiune politică structurată și să intre într-un partid (afirmându-se, înainte de toate, că o ființă morală) lăsând această sarcină pe seama altora. În fapt, de la începutul anului 1990, odată cu reînființarea partidelor istorice, opoziția la "neo-comuniști" din FSN este dusă de cei neangajați politic, de "poporul", actor al baricadelor din decembrie 1989, cînd nu s-a identificat cu nici un partid politic²¹. □

**Traducere de
Laurențiu ȘTEFAN-SCALAT
(continuare în numărul viitor)**

NOTE:

1. J. Rupnik, *op. cit.*
2. P. Braud, *op. cit.*
3. E. Lhomel, "Confuzia spiritului începoarează referințele politice", *La Nouvelle Alternative*, nr. 19, septembrie 1990: "În măsura în care cultura politică română n-a avut niciodată tradiții comuniste puternice și autentice, PCR a fost (mai mult poate decât alte PC) est-europene, datorită aspectului tot mai personalizat sau dictatorial al regimului Ceaușescu) acoperișul tuturor arivismelor și compromisurilor."
4. Vezi Vladimir Tismăneanu, "La révolte de la vieille garde", *Les Temps Modernes*, nr. 522, ianuarie 1990.
5. S. Perseil, *FSN-PCR?*, D.E.A. de sociologie politică, Facultatea de Științe Politice, Universitatea Paris I, 1991.
6. Vezi A. Laignel-Lavaistine, "Ion Iliescu: «de multipartisme – un schéma historique dépassée»", în *La Nouvelle Alternative*, nr. 17, martie 1990.
7. G. Voicu, *op. cit.*
8. Vladimir Pasti, *România în tranziție*, Nemira, București, 1995. Plecind între altele de la neînregimentare politică a domnilor Stolojan și Văcăroiu, autorul afirmă, totuși, că în guvernele care s-au succedat din decembrie 1989 și pînă în prezent, cu excepția perioadei cuprinsă între martie și septembrie 1991, nici un lider important al partidului sau al coaliției dominante nu a fost admis. Punem la îndoială afirmațiile fostului consilier guvernamental, Vladimir Pasti, fie și numai pe baza elementelor următoare: Petre Roman, prim-ministrul, era și liderul FSN; Adrian Năstase, actualul președinte al PDSR, a fost ministru de Externe în guvernul Stolojan în care participa și Caius Traian Dragomir, candidat FSN la alegerile prezidențiale; în guvernul Văcăroiu, în fine, găsim numeroși lideri PDSR, precum Liviu Maior, ministrul Învățămîntului, Dan Mircea Popescu, ministrul Muncii și Protecției Sociale, Doru Ioan Tărcăilă, ministru de Afaceri Interne, etc.
9. Stelian Neagoe, *Istoria guvernelor României*, Machiavelli, București, 1995, conține compoziția nominală a
10. Vezi, în primul rînd, Michael Shafir, "Romania's Elections: Why the Democratic Convention Lost", *RFE/RL*, Vol. 1, nr. 43, 30 octombrie 1992.
11. I. Alexandru, I. Bulei, I. Mamina, I. Scurtu, de la cîtași, își motivează lucrarea prin uitarea generalizată de către populație a practicii politice democratice în România.
12. Vezi, în special, A. Laignel-Lavaistine, "Du multipartisme à la démocratie?", în *La Nouvelle Alternative*, nr. 17, martie 1990.
13. Vezi, de exemplu, B. Paquetteau, "Sous la glace, l'histoire – les rapports du nationalisme et du communisme en Europe de l'Est", *Le Débat*, nr. 84, martie-aprilie, 1994.
14. P. Dumitru, *Paradoxele politice*, Ed. Didactică și pedagogică, București, 1994.
15. V. Pasti, *op. cit.*
16. Ibid. Burgezia comună a vechii nomenclaturi merită totuși să fie luată în seamă, chiar dacă, evident, ea nu constituie grupul de referință al PNL.
17. Varujan Vosganian, "Despre rolul partidelor politice", *Sfera Politicii*, nr. 1, decembrie 1992.
18. A. Paczkowski, "Des partis, mais quels partis?", *Problèmes économiques et sociaux*, nr. 636, 6 iulie 1990.
19. Catherine Durandin, "Le phénomène de l'antipolitique dans la Roumanie d'aujourd'hui". *Défense nationale*, iulie 1991.
20. Doina Cornea, *Liberté?*, Paris, Criterion, 1990.
21. A. Laignel-Lavaistine, "Le heurt des légitimités auto-proclamées", *La Nouvelle Alternative*, nr. 17, martie 1990.

SONNY PERSEIL (1968) Graduated from The Paris I in Law.
Currently, Lecturer at Polytechnic University and Faculty of Political Science.

După 7 ani

RICHARD ANDREW HALL

Cu cîțiva timp înainte de istorica victorie a lui Emil Constantinescu, în cel de-al doilea tur de scrutin al alegerilor prezidențiale din noiembrie 1996, cei 11 membri Comisiei Senatoriale pentru investigarea evenimentelor din decembrie 1989, și-au prezentat concluziile. Observatorii au descris comentariile senatorilor ca neconcludente și contradictorii.¹ La prima vedere, membrii acestei comisii multipartite par a fi în dezechilibru în legătură cu chestiunile fundamentale: Sergiu Nicolaescu susținea că KGB a fost foarte implicat în evenimentele din decembrie și că teroriștii au existat în mod cert; șeful comisiei, senatorul PNT-CD Valentin Gabrielescu a negat existența teroriștilor iar senatorul PNT-CD Șerban Sandulescu a vorbit despre rolul jucat de mii de "turiști sovietici" în aceste evenimente.

Dar o analiză mai atentă a comentariilor senatorilor relevă că concluziile lor nu sunt substanțial mai puțin divergente decât par a fi la început. Semnificativ este că, fără a ține cont de afilierea lor politică, senatorii par siguri că, de fapt, "teroriștii" din decembrie '89 nu au fost în mod cert membrii elitei trupelor Securității - unitatea anti-teroristă USLA, precum nici ai Direcției a V-a. Faptul este, fără îndoială foarte ciudat, pentru că în timpul desfășurării evenimentelor tocmai membrii USLA și ai Direcției a V-a au fost bănuiti și au fost "teroriști". Cu alte cuvinte, cei ce au fost ei mai suspectați la acel moment că ar fi fost teroriști au devenit ulterior cei mai puțin suspecți.

Senatorul Gabrielescu a vorbit despre "non existența teroriștilor, precum nici a altor grupuri organizate ce au luptat împotriva revoluționarilor".² După Gabrielescu, vîrsarea de singe de după 22 decembrie (ce s-a soldat cu moarte a peste 900 de oameni) a fost rezultatul lipsei unei structuri de comandă centralizate și coordonate. Unitățile armatei, ale gărzilor patriotică și revoluționară armată au tras unii în alții, fără să știe, în confuzia momentului.³ Dar dacă Gabrielescu are dreptate, atunci nu ar trebui să găsim dovezi ale muniției aparținând altor forțe, în evenimentele din decembrie.

În timpul declarației făcute la șa-a-numitul proces "Otopeni - 23 decembrie '89" din mai 1995, generalul în rezervă Nicolae Militaru observa că "numai Ministerul de Interni era echipat cu arme speciale, de tipul celor cu care au fost ucise majoritatea victimelor de după 22 decembrie '89".⁴ Dar probele disponibile confirmă, oare, spusele generalului Militaru? Probabil cel mai bun și ușor mod de a rezolva controversele în ceea ce privește existența teroriștilor ar fi examinarea rapoartelor balistice disponibile. Dacă, de exemplu, teroriștii au folosit muniție de un calibră neobișnuit, rapoartele balistice ar putea releva identitatea lor.

În februarie 91, în timpul procesului său, fostul director al Securității, Julian Vlad, a făcut urmă-

toarea declarație importantă, deși cam neglijată: "Securitatea avea aceleași arme ca Armata, însă numai Direcția a V-a și USLA posedau cîteva arme Stecikin semiautomate (subliniere emfatică).⁵ Cu cîțiva timp înainte, în timpul aceleiași luni Tudor Artenie, ziarist la România Liberă, a citat dintr-un manual de pregătire al Direcției a V-a (datat 15 martie 1989), ce descria caracteristicile acestor puști Stecikin (sau Stetikin).⁶ După acel manual, puștile Stecikin erau de 9 mm calibră. Artenie o descria ca pe "o pușcă de ale cărei caracteristici ne amintim din timpul zilelor și noptilor revoluției, cînd putea și auzit un zbor în distanță ce avea o frecvență mai mică decât a unei mitraliere și emisind un sunet mai înăbusit ca mitraliera - zgromotul unei arme necunoscute".⁷

Artenie se întreba: "nu cumva imensele cantități de ambalaje înrosite ale obuzelor găsite în locurile din care se suspectează că ar fi tras teroriștii, erau oarecum identice cu cele folosite pentru puștile Stetikin?"⁸ În martie 1990, dr. Sergiu Tănărescu, medicul echipei de fotbal Rapid București, care a fost printre cei ce au intrat primii în clădirea Comitetului Central în data de 22 decembrie 89, i-a spus unui reporter că unul dintre primii ofițeri de securitate pe care l-a găsit în clădire era un maior (probabil de la Direcția a V-a) prins în timp ce se schimba în haine civile și înarmat cu un "Stetikin" de 9mm calibră cu 20 de cartușe.

In raportul referitor la moartea studenților în fața Ministerului Apărării în noaptea de 22-23 decembrie '89, o comisie a Academiei Tehnice Militare nota că studenții au fost impușcați cu un echipament sofisticat proiectat pentru tragerea pe timp de noapte.¹⁰ După maiorul Mihai Floca și căpitanul Victor Stoica, în dimineața zilei de 23 decembrie 1989, un glonț extras din corpul unuia dintre studenții impușcați de un trăgător ascuns, era "de calibră 9 mm, glonț necunoscut la acel moment personalului armatei".¹¹ Intervievat într-un context diferit despre incidentul în care 7 ofițeri USLA au fost uciși în noaptea următoare (23-24 decembrie), tot la Ministerul Apărării, căpitanul Gherghe Tănase susținea că în interiorul vehiculelor USLA personalul armatei a descoperit mitraliere cu teavă scurtă cu 20 de cartușe, puști de 9 mm calibră și telescoape pentru tragerea pe timp de noapte, prevăzute cu infraroșii, obiecte pe care le-au descris ca "absolut necunoscute pentru noi".¹²

Deci, există dovezi că Direcția a V-a și USLA au fost singurele posesoare ale armelor Stecikin de 9 mm înaintea evenimentelor din decembrie, și că acest tip de arme au fost folosite în timpul evenimentelor. Glonțul de 9 mm nu a fost singurul de tip necunoscut folosit în timpul evenimentelor. Așa-

Puncte de vedere

numitele "vidia" sau "gloanțele crestate" de 5,5 -5,6 mm au fost de asemenea folosite. Întrebăt în martie 1991 despre muniția folosită de "teroriști" împotriva armatei, ministrul apărării, generalul Victor Athanasie Stănculescu a făcut următoarea timă și neașteptată confesiune în fața reporterilor: "...Am aici 2 gloanțe cu vidia (crestate). Armata nu folosește acest tip de muniție. Este de calibră 5,56. După cum vedeți, gloanțul are o învelitoare ce s-a deformat, în timp ce miezul i-a rămas intact."

Ca și cum ar fi fost încurajat de confesiunea lui Stănculescu (la care face referire), Gheorghe Bălașa povestește ziaristului Dan Badea, de la săptămînalul de opozitie *Expres*, despre descoperirile făcute de el și de un grup de ofițeri de armă și civili la sediul Direcției a V-a, în noaptea din 23-24 decembrie.¹³

Printre lucrurile ce le-au văzut acolo se numărău: un manual foarte gros pentru pregătirea și antrenarea trupelor USLA, un dosar detaliat despre tunurile din subteranul Bucureștiului; de asemenea au fost găsite numeroase pașapoarte false, un dosar ce cuprindea lista celor aflați sub supravegherea USLA, arme cu lunetă pentru tragere pe timp de noapte și gloanțe speciale de 5-6 cm lungime și ceva mai groase decât un creion. După Bălașa "în afara cartușelor Dum-Dum găsite, totul a fost de proveniență vest-germană".

Bălașa adăuga: "În clădirea fostului Comitet Central toți cei ce au fost împușcați în noaptea de 23-24 decembrie au fost împușcați cu gloanțe speciale. Este absurd să căutăm gloanțe în corpurile celor omorâți, cind astfel de gloanțe pot străpunge un zid."¹⁴

Apostol: Nu, noi am găsit urme de sănge și doar asta. Nici măcar nu am găsit canestre de ulei, pentru că se topiseră în urma incendiului. Pare incredibil. A fost o bătălie adeverată. Din rîndurile noastre au fost cîteva victime împușcate precis, în organe vitale, cu gloanțe tip "vidia" care nu se aflau în arsenala armatei noastre, dar noi nu știam împotriva cui luptăm. Un fapt de care înamicul profită acum.

Reporterul: Inamicul? Dar lupta s-a terminat!

Apostol: Lupta armată, da. Dar în prezent are loc un alt fel de război, foarte periculos: acela al zvonurilor menite să destabilizeze. Există, printre altele, chiar încercări de a compromite moralitatea Armatei...²²

Dacă nu au existat într-adevăr "nici un fel de grupuri organizate care să lupte împotriva Revoluției" în decembrie 1989, după cum susține senatorul Gabrielescu, atunci de ce același tip de gloanțe, tip ce nu este regăsit în arsenala Armatei, și la care Securitatea pare a fi avut acces, apară în localități atât de diferite din punct de vedere geografic, cum ar fi Bucureștiul, Brașov, Brăila și Caransebeș?

Cum se face că "turiștii sovietici" sunt astăzi considerați ca fiind mai suspecți decât USLA și Direcția a V-a în timpul măcelului decembriști? În ianuarie 1990, Anton Socaciu, Procurorul militar ce investiga vărsarea de sânge din orașul Sibiu - care era la acea dată fieful mezinului lui Ceaușescu, Nicu - "Prințisorul", afirmă că cei ce au tras în Sibiu erau "oameni de la USLA" aduși în Sibiu cu avionul pe 20 decembrie 1989, la cererea lui Nicu.²³ Culmea ironiei, chiar Nicu Ceaușescu însuși a furnizat confirmarea pentru acuzațiile inițiale ale lui Socaciu, într-un interviu din iunie 1990 în care compara diferitele faze ale procesului său:

"În felul acesta, în timpul primei părți a anchetei judiciare, erau de la Ministerul de Interne. După aceea, în partea a doua a anchetei judiciare, cind cei de la USLA și de la Ministerul de interne au

securitate de la Băneasa, a fost descoperit la percheziția de la domiciliul său "un pistol cu 695 de cartușe cu gloanțe de 5,6 mm".¹⁹

Mai mult decât atât, arme de 5,6 mm calibră și gloanțe au apărut și în alte locuri de tragere din timpul Revoluției. În Brașov (unde 100 de oameni au murit și 250 au fost răniți), un terorist, purtând un costum negru de neopren a fost capturat în 23 decembrie în timp ce trăgea cu o armă automată Thomson de 5,65 calibră.²⁰ În Brăila (unde au murit 42 de oameni și 95 au fost răniți), locotenentul major Ionuț Voicu i-a spus procurorului militar despre descoperirile din timpul unei misiuni în pădurea Stejarul în noaptea de 23-24 decembrie: "Am auzit din nou zgromotul gloanțelor. Aveau un sunet specific, am bănuit că au un calibră mic (dimineață următoare această presupunere mi-a fost confirmată cind am găsit gloanțe de 5,6 calibră). Nu se observa nici o scînteie la țeava puștii, deci, trebuie să fi folosit amortizoare."²¹

În sfîrșit, există comentarii curioase ale căpitanului de armă Mircea Apostol, care a participat la apărarea aeroportului din Caransebeș, făcute față cu un reporter în februarie 1990:

Apostol: Nu, noi am găsit urme de sănge și doar asta. Nici măcar nu am găsit canestre de ulei, pentru că se topiseră în urma incendiului. Pare incredibil. A fost o bătălie adeverată. Din rîndurile noastre au fost cîteva victime împușcate precis, în organe vitale, cu gloanțe tip "vidia" care nu se aflau în arsenala armatei noastre, dar noi nu știam împotriva cui luptăm. Un fapt de care înamicul profită acum.

Reporterul: Inamicul? Dar lupta s-a terminat!

Apostol: Lupta armată, da. Dar în prezent are loc un alt fel de război, foarte periculos: acela al zvonurilor menite să destabilizeze. Există, printre altele, chiar încercări de a compromite moralitatea Armatei...²²

Dacă nu au existat într-adevăr "nici un fel de grupuri organizate care să lupte împotriva Revoluției" în decembrie 1989, după cum susține senatorul Gabrielescu, atunci de ce același tip de gloanțe, tip ce nu este regăsit în arsenala Armatei, și la care Securitatea pare a fi avut acces, apară în localități atât de diferite din punct de vedere geografic, cum ar fi Bucureștiul, Brașov, Brăila și Caransebeș?

Cum se face că "turiștii sovietici" sunt astăzi considerați ca fiind mai suspecți decât USLA și Direcția a V-a în timpul măcelului decembriști? În ianuarie 1990, Anton Socaciu, Procurorul militar ce investiga vărsarea de sânge din orașul Sibiu - care era la acea dată fieful mezinului lui Ceaușescu, Nicu - "Prințisorul", afirmă că cei ce au tras în Sibiu erau "oameni de la USLA" aduși în Sibiu cu avionul pe 20 decembrie 1989, la cererea lui Nicu.²³ Culmea ironiei, chiar Nicu Ceaușescu însuși a furnizat confirmarea pentru acuzațiile inițiale ale lui Socaciu, într-un interviu din iunie 1990 în care compara diferitele faze ale procesului său:

"În felul acesta, în timpul primei părți a anchetei judiciare, erau de la Ministerul de Interne. După aceea, în partea a doua a anchetei judiciare, cind cei de la USLA și de la Ministerul de interne au

Puncte de vedere

început "să dispară în ceață", ca să spunem așa... au devenit doar oameni obișnuiți." Destul de vag, Nicu relata în același interviu cum în seara de 20 decembrie 1989, după ce avionul de Sibiu din direcția București a aterizat, lui - primul secretar de Sibiu! - i-a cerut "să găsească locuințe pentru un grup de turiști!"

Grăitoare în ceea ce privește schimbările de climat din timpul anului 1990 sunt și comentariile succesorului lui Socaciu la acuzarea din cazul Sibiu, Marian Valer, în septembrie 1990.

În timpul evenimentelor din decembrie din orașul Sibiu, armata a descoperit o hartă a Securității cu amănunte despre anumite case conspirative aflate pe lîngă unitățile armatei din oraș, în care erau plasări oameni ai Securității cu scopul de a aciona împotriva armatei în condițiile în care aceasta s-ar fi dezis de regimul lui Ceaușescu. Pe baza investigațiilor făcute, s-a stabilit că asupra unităților militare s-a tras tocmai din aceste case, începînd cu după-amiaza zilei de 22 decembrie, după căderea regimului Ceaușescu... În hotelurile din centrul Sibiului se aflau cazări mulți turiști sovietici... Trebuie să menționez faptul că din aceste hoteluri s-a tras asupra manifestanților și asupra armatei... În ceea ce privește pasagerii neidentificați sosiți cu avionul de la București din 20 decembrie, cred că ar fi două versiuni, fie au fost luptători USLA trimiși să-l ajute pe Nicu Ceaușescu, sau erau agenți sovietici trimiși să ajute răsturnarea regimului lui Ceaușescu.

Semnificativ este faptul că ministrul de interne Tudor Postelnicu admitea în procesul său din ianuarie 1990 că în 20 decembrie Nicu Ceaușescu i-a telefonat, cerîndu-i "niște trupe", și el l-a anunțat pe directorul securității despre acest lucru.

În concluzie, imediat după evenimentele din decembrie, teroriștii erau de la USLA. Mai tîrziu, în 1990, situația s-a schimbat, au devenit fie "cei de la USLA" sau "turiști sovietici". Deci, întrebarea încă în vigoare în România post-Ceaușescu nu ar trebui să mai fie "Cine erau teroriștii?" - fapt ce poate fi stabilit și începe să cam fie cunoscut - ci mai degrabă "De ce elitele politice și mass media au fost așa de ineficiente în a găsi și identifica 'teroriștii'?"

Traducere de Corina Ilieana Popa

NOTE:

1. Discuția ce urmează se bazează pe articolul "Decembrie '89: revoluție sau lovitură de stat?" *Monitorul* 14 noiembrie 1996.

2. Vezi Ilie Stoian, "La șase ani de la revoluție, Valentin Gabrielescu ne duce cu preșul," *Tinerama*, (20-26 decembrie 1995).

3. Gabrielescu l-a spus de asemenea lui Sorin Roșca Stănescu că "În mod categoric, teroriștii nu au existat". Vezi Valentin Gabrielescu, interviu de Sorin Roșca Stănescu, Ziua, Retipărit ca "Şeful Comisiei Decembrie 89 face dezvăluiri", *Lumea Liberă*, no. 377 (23 decembrie 1995), 8-9.

4. Vezi Valentin Gabrielescu, interviewat de Rodica Pălade, *Adevărul despre Revoluție*, 22, no. 52 (28 decembrie 1995- 3 ianuarie 1996), 9. Gabrielescu a repetat, se pare, aceste afirmații în timpul dezbaterii comisiei asupra raportului final. Vezi "Decembrie 89- revoluție sau lovitură de stat".

5. Ondine Ghergu, "Generalul Militar acuza Securitatea de crimă", *Cotidianul*, 25 mai 1995, 3.

6. Tudor Artenie, "Stetikin-Arma din dotarea Securității?" *Romania Liberă*, 13 februarie 1991, 3.

7. Ibid.

8. Ibid.

9. Dr. Sergiu Tanărescu, interviu de Ion K. Ion, "Dincă și Postelnicu au fost prinși de pantera roz!" *Cuvîntul*, no. 7 (14 martie 1990), 11.

10. Majorul Mihai Floca și Capitanul Victor Stoica, "Unde sunt teroriștii? PE STRADĂ: PRINTRE NOI," *Armata Poporului*, no. 24 (13 iunie), 3.

11. Ibid. După cum comentariile Floca și Stoica în iunie 1990 - "Este ciudat, foarte ciudat, că pînă acum nimeni nu s-a arătat interesat de aceste gloanțe!"

12. Majorul Mihai Floca, "Crîma?" *Armata Poporului*, no. 23 (6 iunie 1990), 3.

13. Vezi comentariile lui Gheorghe Bălașa în Dan Badea, "Gloanțe speciale sau ce s-a mai găsit în clădirea direcției a V-a, 2 *Expres*, no. 64 (16-22 aprilie 1991), 12.

14. Ibid. Semnificativ, ziaristul Dan Badea conclude că aceste declarări furnizează mai mult decât destule dovezi pentru că Poliția sau Oficiul Procuraturii să înceapă o anchetă.

15. Dan Iliescu, interviu de Ion Zubașu, "Misterioasa revoluție română", *Flacăra*, no. 51 (19 decembrie 1990), 11.

16. Vezi comentariile lui Nicolae Ștefan Soucup în *Revoluția Română în direct* (București- Televiziunea Română, 1990), 133-134.

17. Majorul Mihai Floca, "Reportaj la USLA", *Tineretul Liber*, 5 ianuarie 1990, 4.

18. Victor Dinu, *Romania Liberă*, 12 aprilie 1990, 2.

19. Stoian, *Decembrie '89- Arta diversiunii* (București, Editura Colaj, 1993), 43-44.

20. Ciprian Banciu, "Brăila- locile ucigașe", *NU* (Cluj), no. 22 (24-31 august 1990), 7.

21. Radu Ciobotea, "Teroriștii au tras. Unde sunt Teroriștii?", *Flacăra*, no. 8 (21 februarie 1990), 8.

22. Ilie Stoian, *Decembrie '89- Arta diversiunii* (București, Editura colaj, 1993), 42. Stoian, totuși contrazice spusele lui Socaciu și sugerează că erau de fapt "parașutiști ai armatei". Pentru confirmarea că ar fi fost trupe USLA, vezi Dan Badea, "Cine au fost teroriștii?", *Expres*, no. 90 (15-21 octombrie 1991), 10. Vezi Nicu Ceaușescu, interviu, "Nicu Ceaușescu se destăinuie", *ZIG-ZAG*, no. 20 (24-30 iulie 1990), 3. La momentul interviului, lui Victor Socaciu îl fusese de mulți retras cauzul.

23. Ibid.

RICHARD ANDREW HALL - Currently he is teaching at Indiana University.

Semnale

DENIS DE ROUGEMONT <i>Elveția sau istoria unui popor fericit</i> București, Editura Univers, colecția Sagittarius, traducere de Luminița Brăileanu și Angela Marin, prefată de Mircea Marin pag. 253, lei 8 200	tradiția, degenerarea genetica și receptivitatea la îndocinare îi prilejuesc lui Lorenz o analiză cu care speră să poată contribui la diminuarea pericolelor care amenință omenirea.
RALF DAHRENDOF <i>Conflictul societății moderne. Eseu despre politica libertății</i> București, Editura Humanitas, seria Societatea Civilă, 1996, pag. 286	Rezultatul unui an de studii în bibliotecile Universității Stanford din California, cartea lui Bogdan Ficeac investighează metodele de manipulare specifice societăților moderne. Modul în care începând încă de la cele mai fragede vîrste cetățenii sunt supuși unor subtile sau, uneori, grosiere tehnici de manipulare este examinat din perspectiva studiilor de psihologie socială.
KONRAD LORENZ <i>Cele opt păcate capitale ale omenirii civilizate</i> , București, Editura Humanitas, traducere de Vasile V. Poenaru, 1996, pag. 126	După <i>Reflecții asupra revoluțiilor în Europa</i> , publicată tot la Humanitas, în 1993, noua carte a lui Ralf Dahrendorf este un prije de meditație asupra noii Europe. Autorul examinează problemele privind drepturile civile, totalitarismul, limitele creșterii, noul contract social din perspectiva evoluției societății europene în ultima parte a secolului XX.
FRANÇOISE THOM <i>Sfîrșiturile comunismului</i> Iași, Editura Polirom, traducere de Gabriela Gavril, prefată de Liviu Antonescu, 1996, pag. 248, lei 6 000	Anul acesta a fost un an bogat în evenimente editoriale legate de numele lui Lucrețiu Pătrășcanu, astfel că reeditarea uneia din rarele producții teoretice ale comunismului românesc se inseră deja într-o serie.
GHEORGHE ONIŞORU <i>Alianțe și confruntări între partidele politice din România</i> București, Editura Fundația Academia Civică, 1996, pag. 296	Prin această lucrare consagrată agoniei comunismului autoarea își închide trilogia despre Est din care au apărut deja <i>Limba de lemn și Momentul Gorbaiev</i> . Analiza prăbușirii totalitarismului comunist este întreprinsă cu minuțiozitatea și priceperea unui observator avizat și obiectiv al specificului politic al estului european din a doua jumătate a secolului nostru, aşa cum, în continuarea magistrului său - Alain Besançon - Françoise Thom se dovedește a fi.
BOGDAN FICEAC <i>Tehnici de manipulare</i> București, Editura Nemira, 1996, Colecția Politica, pag. 222, lei 8000	MICHEL FOUCAULT <i>Istoria nebuniei în epoca modernă</i> București, Editura Humanitas, 1996, pag. 540,
PIOTR WIERZBICKI <i>Structura minciunii</i> București, Editura Nemira, seria Politica, traducere de Constantin Geambășu, Colecția Politica, 1996, pag. 252	Decupajul foucaulian al ideilor este întotdeauna incitant. Problema centrală pe care carteaua lui Foucault (a două apariție din lucrările filosofului francez anul acesta după <i>Cuvintele și lucrurile</i>) nu este o simplă istorie a nebuniei în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, ci o cercetare a apariției practicilor ce au dat naștere azilului și psihiatriei. Căitorului i se propune o imagine imprevizibilă a nebuniei.
CARL SCHMITT <i>Teologia politică</i> București, Editura Universal Dalsi, traducere de Lavinia Stan și Lucian Turceanu, prefată de Gheorghe Vlăduțescu, 1996, pag. 112	17. November '96 19. 24. 26. 29. 32. 34. 38. <i>The Anatomy of Communism</i> 44. <i>Document</i>
O evocare a vieții politice românești dintre 23 august 1944 și abolirea monarhiei care oferă o perspectivă asupra modului în care partidele politice au încercat să își coordoneze acțiunile împotriva impunerii prin forță a comunismului în România.	Stelian Tănase Aurelian Crăiuțu Cristian Preda Constantin Davidescu Radu Carp Virgil Nemoianu Dan Oprescu Liana Ionescu Laurențiu Ștefan-Scalat Cristian R. Pîrvulescu Vlad Nistor Alexandra Ionescu, Maria Niara Ibram, Alina Stănescu Document 1956 Magdalena Boiangiu Ioana Avadani Daniel Cain Marian Chiriac Vasile Boari Sonny Perseil Richard Hall
64. Books Review	The Defiances of the New Power Why is Important the Constitution? Social State and Social Rights The Pact of Elites in Romania (1866-1991) Romania: Political System and Constitutional Regime An Explanatory Story About Losers and Winners The Electoral Failure of NLA NLA after Elections The Second Republic The Change Two Presidential Campaigns Nikita Khrushchev in Romania Interceptions and Pursuits The Old New Man at the White House A miscarried Exercise Bulgaria after Elections Presidential Elections in the Republic of Moldova The Chances of Liberalism in East The Partisan Phenomenon in Romania After Seven Years